

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Tertia Siue Borgia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1649

Historiæ Societatis Iesv Liber Sextvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14153

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER SEXTVS

AD quinque domicilia, quæ iam Romæ Societas incolebat, Professorum domum, Romanum Collegium, Tyrocinium Quirinale, Collegium Germanicum, atque Seminarium Pontificium, Septuagesimus seculi euntis annus sextum apposuit Pœnitentiariorum Collegium ad Basilicam Vaticanam. Id Collegium à Romanis Pontificibus multis ante seculis conditum, Pœnitentiariorum maiore vno Cardinalium, & minoribus vndecim constabat: eâ varietate linguarum; vt Christianarum nationum pleræque, dum sanctam in Urbem vndique conscientiarum explicationem petunt, patrij sermonis paratum auxilium inuenirent. Binos Italica lingua, Gallicaque, & Hispanica habebant, Germani, Pannoni, Belgæ, Angli, Poloni singulos: sed Angli Scoti, Hybernique: Poloni Boëmi, & Illyrij, quorum dialectus magis, quam lingua citra commercij impedimentum diuersa est, adnumerabantur. Legebantur siue de Clero, siue de Claustro Sacerdotes trigesimo quinto anno maiores, iustis natalibus, integrâ famâ, idoneâ doctrinâ, quos apposti censes periclitando probassent. Pœnitentiariorum creabat Pontificum virum diploma. Munus in omnem manebat ætatem. Aedium incolebant alij alia membra earum, in quibus hodieque Collegium visitur, ad læuam aræ in Vaticanum euntibus contra obeliscum. Nulla erat vitæ communio, sed pari stipendiorum honore, suam priuatim quisque domesticam rem, pro arbitrio administrabant. Nequaquam expeditum negotium erat eam lectissimorum ad tantam rem iudicum varietatem conquirere, & in Urbem accerere: nec semper ad votum copia pro necessitatibus, quas humani casus afferunt, affluebat. Ad hæc perpetua vni, eidemque sedi per cunctam ætatem affixio, quam id genus officij postulabat, non tantum molesta; sed interdum supra conditionem rerum mortalium erat. Indè paulatim consuetudo inuaserat, vt vicarios subdiceret. Iamque vitio sensim in deterius labentium morum, ex necessitate orta licentia eò venerat, vt Pœnitentiariorum quidam eximij fermè legerentur; sed hi per alias alij causas dilapsi, sufficerent sibi vicarios, nec à doctrinâ, nec à moribus, nec à ceterâ facultate, grauissimæ procuratori pares. Quod incommodum, itemque alia Pius Quintus cum accuratâ inspectione scrutatus omnia comperisset; dum alia strenuè corrigi, totamque Pœnitentiariorum rationis formam in eam, quæ visa est commodior, redigit, ratus ex usu fore, si talia diuersarum gentium Collegia maiore aliquo inter se nexu colligarentur, inque vnâ vt disciplinâ, sic administrandi muneris rationem conuenirent, ac vicissim inter se opem in omnes vsus ferrent: vtque semel se, ac successores Pontifices legendi, ac substituendi probatos homines curâ liberaret; tribunalia Urbis præcipua destinata pœnitentiæ inter Religiosas familias distribuit. Ergo ad Lateranensem Basilicam Franciscanos obseruantes: ad Sanctæ Mariæ Maioris Prædicatores: ad Vaticanam statuere Societatem decreuit, idque anno superiore: vt ex diplomate constat vndecimo Kalendas Iunias eius anni dato, per quod Pœnitentiariorum Vaticanis quatuor, qui de veteri Collegio reliqui erant, annuas in vitam pensiones assignat, præmio tali. Quoniam de ministris idoneis ad conferendum pœnitentiæ Sacramentum apud Basilicam Principis Apostolorum de Vrbe nouam rationem habituri, Collegium duodecim minorum Pœnitentiariorum apud dictam Basilicam de Præbyteris Societatis IESV proximè reformandum instituimus: eiusdemque rei causâ dilectos filios Ioannem Baptistam Calderinum Ordinis Fratrum Beatæ Mariæ

A.D. 1570.

I
Pœnitentiariorum Vaticanæ Collegium Societati traditur.

2
Quare traditū.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Z 3

Seruo-

3
Difficultates in
eo recipiendo.

1
obsequium
habet
et magis
liber
est

4
Pontifex iubet
recipi, & diffi-
cultates remo-
uet.

5
Procuratio
cepta.

Seruorum pro lingua Italica: & Gabrielem Martinetam pro lingua Gallica: & Alphonsum Ciaccon pro lingua Hispanica, Fratrum Prædicatorum Professores: & Nicolaum Mortum Præbyterum pro lingua Anglicâ, reliquos ex numero duodecim diuersarum professionum Pœnitentiariorum subduximus: & reliqua. Mentem Pontificis, vt ex Alciato Cardinali, qui maioris Pœnitentiarij locum pro Sancto Borromæo tenebat, Præpositus Societatis Borgia cognouit: multa ei, & Assistentibus offerebantur, quæ quoad debitum Christi Vicario pateretur obsequium, detrectandum id muneris suadebant. Verebantur inuidiam apud eos, qui in præsens excluderentur, & apud alios, qui solebant ad tribunal illud, tanquam ad gradum altiorum honorum eniti. Nam si tantum obtrectationum, ac tempestatum sexto ante anno conciuisset demandata Seminarij procuratio, quæ, præter sollicitum laborem, haberet fermè nihil; quid tum impenderet, cum multos ad magnas spes aditus intercludi sibi, ciues æquæ, ac peregrini viderent? Dubitabant deinde, ne honorificum adeo ministerium inter honores censeri deberet Societati interdictos. Sed multò maior habebat cura, ne locus aperiretur disciplinæ olim religiosæ, humilitati, atque obedientiæ debilitandæ. Super hæc ipsum onus, eâ tempestate præsertim, grauabat. Nam, tametsi quibus è nationibus linguæ expetebantur, non deerant affatim instructi Sacerdotes; tamen non sine multiplici iacturâ spoliatis Prouincijs, per quas domesticæ, publicæque vtilitati inferuire latissimè potuissent, intra Basilicâ, principis quidem, sed tamen vnius angustias concludendi erant. Ad extremum ne illud quidem liquebat, Collegij hoc genus vtrum cum Societatis ratione congrueret. Non enim, ad Professorum pertinere domos, quas vetitum esset vectigalibus vti perpetuis; neque ad Collegia cetera, quæ ad formandam literis iuuentutem, & sufficiendam Professæ Societati sobolem haberentur. Hæc, atque alia modi huius cum & coram, & scripto diligenter edita considerasset Pontifex; permansit in susceptâ sententiâ, cuiusque verbis tandem Cardinalis Alciatus omnino bibendum hunc calicem renuntiavit. Verumtamen, quæ pollebat in omni genere, ac nominatim in religiosæ gubernationis modo, prudentiâ sanctus Antistes, vniuersis, quæ curam iniiciebant, occurrit incommodis. Ne subtracto virorum robore enervarentur Prouinciæ; satis fore dixit, adesse par hominum præstantium, ad quos in causis paulò implicationibus, & grauioribus perfugium ceteri haberent. Ne quid paupertas, humilitas, obedientia detrimenti caperent, sed potius, vt omnis ambitioni, licentiæque, & contumaciæ rima obstrueretur; iussit censum annum in commune attribui: instituique familiam, quæ vsquequaque, perinde atque alia Societatis, legibus eius, Præpositisque pareretur: ita vt integrum Generali, siue Prouinciali foret; quos, quandiuque vellent eo loci habere; qui statim vt illic collocati essent; in Pœnitentiariorum iura succederent, iisdemque carerent ubi remouerentur. Quod non solum eò valebat, vt disciplinæ rigor incorruptus, & integer seruaretur, sed pariter, vt administraretur pœnitentia fructuosius: cum, vt quisque probatissimus religiosus est; ita ferè sit mysteriorum Dei dispensator aptissimus. Inuidiæ si quid in posterum immineret; copiosè præponderandum publicâ commoditate visum est, breuique casurum: præsens formidanda non videbatur, quod de Collegio veteri alij aliâ causâ: & quidam quod facultatem inspectoribus non probassent, dimissi iam erant: residui largiter sunt attributis redditibus honorati. His ita constitutis, ceterisque, quæ res posceret, præparatis; Borgia, cum postridie Nonas Apriles procuratorem admisisset; quinto Idus Iunias delectos Patres, doctrinâ, pietate, vfu præstantes, qui tantæ molis idonea fundamenta ponerent, ad Pontificem, vt fausta operi initia precaretur, adduxit. Quos Summus Pater benigno lumine, & studio paterno intuitus, vehementer admonuit, vt considerarent, quanti momenti commendaretur eis prouincia: cum loco Christi Domini nostri constituerentur in ijs sedibus, ad quas vniuerso ex Orbe christiano concurrerent homines, vt medicinam, & solatium suis indè animis reportarent. Itaque darent operam, vt quantâ maximâ caritate possent, venientes ad se exciperent, tractarentque.

Non

Non tamen, si qui duos, ac pertinaces se se offerrent, grauius facerent, molli-
ter tractando, malum, & suas insuper in exitium darent animas; sed aduersus
eos, qui peccata contemnerent seueritatem Iudicis obtinerent. A Pontifice ad
Subsellia deducantur: inuocatoque, & fauente Numine, alacres munus auspi-
cantur, non modò suæ quisque genti, sed omnes omnibus, tum à laborum cu-
piditate, & amplitudine caritatis, tum à linguarum præsijs parati ministri.
Quippe videre erat non in vnâ solum domo, sed & in vno pectore Nationum
quasi Collegium: adeo cuncti multas, nec pauci quinas, senasque, quidam octo-
nas callebant linguas. Franciscus Toletus, quanquàm in ædibus Pontificijs ad-
huc sedem habebat, Collegio toti præfectus: cuius vice Gaspar Loartes Genuâ
accitus præerat domi. Sed breui ad Ferdinandum Solerium administratio om-
nis delata. Ac ne quid ad Collegij Societatis formam deesset; Scholasticos etiam
sex (qui ad quatuor breui redacti) placuit aduocari: qui, præter doctrinam,
quam ex Collegio Romano petebant: domi binas in hebdomadâ de conscientia
iure, Vsmaro Goifonio interprete, scholas audiebant, nonnullorum extrario-
rum quoque, præsertim ex Pontificiâ aulâ conuentu. Verùm paucis post annis,
monstrante vsu, cum supra docentium, atque discipulorum vires, tum maligni
proventus laborem assumi; ommissus est, & Collegij ea forma retenta, quæ potuit.
De cetero tota res percommode, ac fermè extra inuidiam, cumque Pontificis
approbatione summâ cessit. Pœnitentium maximum in modum increbuit nu-
merus: simulque Sacrosancta Eucharistia in Basilicâ Vaticanâ longè ampliùs,
cum admiratione Aedituorum, frequentari cæpta. Consecutis porrò tempori-
bus, cum & prompta Sacerdotum copia, & eorundem humanitas, ac facilitas
inuitaret: seque ipsi minimè contenti qualicumque perfunção muneris, & re-
feruatorum cognitione criminum, & censurarum absolutione, non integros ma-
gis Iudices, quàm sapientes præberent medicos; quæ conscientiarum, prope
incurabilia sanata sint vulnera, quantum profugorum religiosis redditum castris,
quantum hæreticorum reconciliatum Ecclesiæ, eò difficilius dictu est, quò im-
pensius eius fori res venerandâ quâdam silentij sanctitate vallatas esse oportet.
Illud significari fas, piùmque fuerit, sæpè euenisse, dum nauis Sacerdotes non re-
fecandis tantum vulneribus, sed etiam persanandis insistant, vt annuo spatio hi
ducentas, alij paulò pauciores, alij longè plures ab infantiâ repetitas homologe-
ses acceperint: hominesque expeditos, atque recentes, velut renatos, optimè
que animatos ad nouam inchoandam ætatem, ad suos dimiserint. Neque non
sæpius insignes adeo commutationes effectæ sunt; vt viderentur homines per-
missi aliquò ruere, vt in pœnitentiariorum necessitatem inducti, per eorum
clementiam, atque dexteritatem, quam alioqui nunquam experiri voluissent,
non ad quamlibet innocentiam, sed ad eximiam, perfectamque virtutem vel in
communi, vel in arctiore Religionis cultu perducerentur.

Iam de Collegio Germanico rem magis non tacendam, quàm dictu magnam
apponam. Id Collegium per hæc tempora, quàm cum maximè florebat: sed ita,
vt retineret à Germanis vocabulum: præcipuum corpus, ac prope totum Conui-
ctores efficerent: magnam partem primæ nobilitatis ex Italiâ cunctâ, & Prouin-
cijs externis. Horum in aulâ fabulam acturi veniunt ex Romano Collegio Parthe-
nij adolescentes Quinquagesimæ Feriâ secundâ. Fabula erat vernaculo sermone
ex Euangelio, filius Prodigus. Odorati rem Conuictores inter sese conuenerant,
vt latinum drama de Sanctis Vito, atque Modesto ab se paucis ante diebus edi-
tum, occupato loco, elusisque Parthenijs, ad paratum ijs spectaculum reponer-
ent. Ita factum est, vt in pulpitu tempore eodem actores vtrique prodirent.
Dumque de obtinendo loco certatur, & gladij etiam, nescio vndè prompti, nu-
dantur; parum absuit, quin scena in arenam verteretur, facinusque tragicum
non simularetur, sed fieret. Aegrè compressit motus, qui ad cohonestandas
litteras, & excitanda adolescentium studia inter spectantes sedebat Præpositus
Borgia: & vtrisque iussis abssistere, neutram finit dari fabulam: ac deinde in
Conuictorum Præfectos, qui eiusmodi motus, nec præuidissent maturè, nec
valide

6

Etiam Schola-
stici quidam
ibi collocan-
tur.

7

Successus felix

8

Pœnitentiario-
rum fructus.

9

In Collegio
Germanico ex
ludico peri-
cultum.

10
Ex periculo
bonum.

11
Energumenz
fugis libera-
tio.

12
Vincentius
Brunus Colle-
gij Romani Re-
ctor.

13
Vocatio me-
morabilis Io-
thomæ Lau-
retani.

validè præcidissent, pro meritis animaduertit. Spectatum affluerat promiscua vis mortalium sine numero: quæ, ut agra animi frustrata expectatione dimissa est; impleuit Urbem sermonibus: & fama inde, uti consuevit, multiplicata, foras manauit. Illud Patres ex damno factum lucri putauerunt, non modò ut cautiore in posterum fierent, quæ secunda prudentia est; sed ut solitudine præfenti, grauiorisque mali periculo liberarentur. Quippe cum admodum paucos, eximiosque spectatum ipsi admittere statuissent, simul ad vitanda, quæ in magnâ frequentia (nam verè omnis turba turbulenta dicitur) incommoditates incidunt, simul quòd aula contignationi, animaduerso vitio, diffidebant; ubi irrupisse tantum populi, seque ita constipasse multitudinem viderunt, acerbissimè angebantur, ne fortè succumbentia oneri malefida tigna cladem immanem traherent. Ergo tantum periculi ambitiosa adolescentium leuitate dispulsum religiosi mentibus, ubique consuetis benignam Dei providentiam admirari, solatio erat. Sed maioris fama spectaculi, pugna non inter ludentes iuuenes, sed inter fortissimos bellatorum, Christi Sacerdotem, & Tartareas potestates commissa, latius subindè, ac lætius fusa est. Ioannes Fuggerus, & Vrsula Georgij Fuggeri coniux, haud minus religione, & sanctitate, quam bonis vulgò pretiosis, pecuniâ, & nobilitate abundantes, & clari, ad Sanctam Lauretanam ædem, & Apostolorum limina, pietatis ergo, Augusti Vindelicorum profecti, puellam iam pridem à demonibus dire exagitam secum duxerunt: si quod posset mellæ vexationi remedium augustissimis illis locis inueniri. Romæ cum essent, tentatis alibi ab alijs nequicquam exorcismis; Sacerdos noster accitur. Congressui campus delectus in æde percelebri, cui vulgus à figurâ nomen Rotunda fecit. Id opus à Marco Agrippâ, Augusti temporibus conditum, inter antiquitatis miracula superest, iam meliore conditione in diuinæ Parentis, Martyrumque omnium dedicatum: cum olim Deorum omnium, quod & nomen Pantheon loquebatur, hoc est demonum vniuersitati seruisset. Itaque locus utroque poterat, & Christi Sacerdotem triumphorum sui Ducis, & nequam Spiritus suarum cladum admonere. Hic igitur commisso certamine, furialis obstinatio nihil primo die labefactata est. Postero autem, cum multum precum Socij fecissent, & diuinissimam hostiam immolassent, in maximâ circumfusæ turbæ coronâ, dum Sanctæ Reliquiæ, & solennes adiurationes admoventur, significantibus demonibus iam se consistere amplius non posse; energumena, postdurissimum cruciatum, exanimis concidit. Quam cum subleuassent, quoddam in solo inuolucrum apparuit: quod collectum dum propalam explicatur; id reperiunt, quod omnibus curis expetebatur. Pactio erat puellæ, quam quondam malè cauta cum diabolo secerat, eique tradiderat: quæ cum recipi nullâ ratione posset, nec nisi recepta mancipij fide, libertas speraretur; demum misericors Deus, in pietatis suæ, & indulgentiæ documentum, cum tradita in Germaniâ esset, Romæ iusserat reddi. Ita maximo bono suo, & gaudio suorum, ingentique omnium admiratione, quam diu per Urbem omnium ora celebrarunt, quæ perierat ouicula è lupi faucibus extracta: bonoque pastori suo, Redemptorique, ac Vindici Christo IESV asserta est. Romani Collegij gubernaculis pro Hieronymo Domeneco, qui in Siciliam remissus est Visitator, Vincentius Brunus Rector appositus. Qui ex Lauretani Collegij administratione ad id Romam accitus, nouitium secum in Urbem duxit, Ioannem Thomam Lauretanum insigni vocatione recens adiunctum. Is Mutinæ ortus Robertorum stirpe olim non obscurâ (Amurates Robertus ante nomen habuit) à primâ pueritiâ obseruantissimus Coeli Reginæ fuit: cuius obsequijs, quò expeditius se totum impenderet; Lauretum decreuit concedere, existimans, ex celebritate famæ, ingentem ibi urbem, magnamque Religiosarum familiarum inuenturum copiam, ex quibus aptissimam sibi pro arbitratu legeret. Autumno superioris anni incuntes Lauretum peruénit. Vbi, cum, præter opinionem, modicum oppidum, nec vllum, præter Societatem, Religiosorum inuenisset ordinem; vehementer dolens, suumque admirans errorem, reditum meditabatur in patriam. Nam à nostris

nostris hominibus, cum puer Mutinæ contemptim appellari audisset, hausta inde opinione non quidem praua, sed humillima, prorsus alienum gerebat animum: usque adeo temperandum est linguis, quarum, quamuis leuia, tela grauius feriunt, & semel infixæ mentibus haud minus pertinaciter, quam perniciosè inhaerent: tum verò, cum inæstimabili peste, si fortè sacrorum hominum, publicæque vtilitati viuientium auctoritas deformatur. Octauum iam diem Amurates ad Canonicorum aliquem, confessionis causâ, aditum captabat: se ferè ita eueniebat, vt ad quemcumque accederet, is seu lassitudine, seu quâ aliâ causâ continuò ab sella se auferret. Interim ad hospitium, quo utebatur, gemini veniunt iuuenes, modestiæ summæ, ac pietatis. Hi, sermone familiariter instituto, interrogant Amuratem, num in Sanctum Deiparæ sacellum ingressus dum sit: eoque negante, quòd nec ausus esset augustissimum limen inexpliatum intrare, nec confessarij nancisci copiam ad eam diem potuisset; tantam admirati cunctationem, inuenturos ei se confessarium pollicentur: posteroque die ad Guilielmum Banzium Senensem de Societate, qui tum fortè vnus vacabat, deducunt: sanè perinuitus ille, pro veteri abalienatione animi, eò secutus est: tamen non ausus humanitatem iuuenum repudiare, confessionem explicuit, recessitque opinione suâ quietior, & in figendæ Laureti sedis mente constantior. Indè ædificandi sibi tugurij potestatem ab Roberto Saxatello Prætorè impetrat. Ibi Eremitarum instar habitans, orationi, diuinisque mysterijs operam dabat, ac, reuiuiscens paulatim religiosæ vitæ cupidine, vehementer retardabatur offensione illâ pristinâ animi, quâ Societatem abhorrebat: deinde etiam metu, ne, si se obedientiâ obligaret, Laureto migrare cogeretur. Hæc inter curas fluctuanti, die Sancto Thomæ Cantuariensi sacro, cum septies, ad opem diuini spiritus impetrandam, hymnum Veni Sancte Spiritus pronuntiaisset; succurrit prompta Sancti Petri obedientia, qui nauì, ac retibus relictis, Christi Domini vocem illico secutus est: eaque dum secum in suo tugurio voluit; vocem sibi videtur audire increpantis: O miserum, nonne vides te nihil posse? Ad me conuertere, & audi. Ad quam vocem cum sustulisset oculos, Beatæ Virginis eâ specie, qua Romæ in Basilicâ ad Niuës cernitur, vt postea obseruauit, os venerandum videt: deiectisque, præ reuerentiâ, oculis, attentas sermoni eius aures præbuit. Illa, non vt homines vulgò, qui vnum, deincepsque alterum, atque tertium, dein alia ordine verba promunt; sed totas simul quasi sub aspectum sententias coniiciens, similiter atque nummulariorum peritissimi, qui non singillatim nummos dum numerant, sed vno iactu complures in mensam effundunt, breui momento permulta dixit. Exprobrauit collata in eum beneficia, nominatim multa enumerans, quæ tum primùm ille animaduertit. Obiurgauit, quòd illius mallet sacelli sui mutis affixus hæere saxis, quàm ex ignobilitate, ac vilitate eorum humilitatem, ac paupertatem addiscere. Iussit disertè Societati nomen dare, magnopere minitans ni pareret: diemque sacrum Epiphaniæ nominauit, quo domum se ad Patres reciperet, addito, vt minimè grauati iret, si ex obedientiâ aliò vocaretur: quando & Pastores, & Reges, quanquam vehementer infantis Dei cunis tenebantur; tamen quò latius manifesta fieret diuina gloria, ab sacro Præsepi, & amabilissimo diuini oris conspectu recessissent. Quæ, aliaque non pauca cum dixisset; visa est, tanquam benedictura, brachio protenso, explicatæque dexteræ addere: I celer, teque totum obedientiæ subde: Huc te ego perduxì, nec deseram: sed quâ capì tutelâ ad extremum vsque spiritum prosequar. His dictis desijt apparere. Ille continuò à precatione surgens in sacrum sacellum pergit, Deiparæ se totum de integro tradit, dicatque. Tum instans, & vrgens apud Patres, ipsâ Epiphaniæ luce, quam Virgo præstituerat, receptum, in Collegium impetrat. Indè, velut nouum vitæ exordium iniens, pro veteri nomine, Ioannes Thomas voluit dici: vt Ioannis Apostoli, quem quasi ostiarium Beatæ Virginis legerat fuisse, patrocinio, & fauore liberiorè ad eam adiutum haberet: Sanctique Thomæ Cantuariensis, quò die ei sacro singulare illud bene-

14
Beata Virgo
quomodo au-
dita illi loqui.

15
Virginis iussis
obtemperat.

16
Indiarum mis-
sionem, studio-
rumque dimis-
sione exoptat.

17
Ioannis Laure-
tani mors infi-
guis.

18
Custos Ange-
lus ad confes-
sionem gene-
ralem urget.

19
Calamitates pu-
blicæ.

20
Borgia caritas
erga pauperes.

beneficium accepisset, perpetuam memoriam, vñ cum ipsius memoriâ benefi-
cij conseruaret: assumpto Lauretani cognomento, vt propinquos, stirpemque
mortalem prorsus oblitus, in familiâ tantum, atque seruitio Virginis, quâ sa-
lutem hominum genuit, esse se testaretur. Hic ergo iuuenis tam insigni cle-
mentia ad Christi IESV Societatem vocatus, quanquam agrè ab augustissimâ
Matris conclaui abstractus est; tamen eiusdem præcepti memor, & laudabiles
etiam voluntates per obedientiam immolare assuescens, duci se Romam passus,
in caritatis, atque humilitatis muneribus caput sedulo exerceri. Nec multo
post vehementius ærumnarum cupidine, seruiendique Euangelio, & infide-
lium conuersioni succensus; magnopere cupijt ad occidentales, quas vocant,
Indias mitti: simul instans simplicitatis, atque obscuritatis amore, vt deserere
studia literarum liceret. Quod cum vtrumque impetrasset, nec in Indias mitti
per valetudinem potuisset; à literis tamen, & Sacerdotio abstinuit. Erat quod
in homine desiderares: ceterum superabant laudanda. Itaque in magnâ vitæ
asperitate, nullo vtens cubili, ieiunia seuera continuans, precibus diuturnis im-
morans, constanter perseverauit, quoad tandem in Romano Collegio senex
decessit. Sed quo primùm anno Ioannes Thomas Lauretanus in id Collegium
insigni, vt narratum est, ingressu venit; eodem Ioannes item Lauretanus inde
migravit memorabili exitu: ambo Sanctissimæ Dei Parentis, cui addictissimi
erant, indulgentiam singularem, ille vocatus, hic euocatus, experti. Ioannes
Lauretanus aditu munus in Collegio iam diu procurabat diligenter, ac piè. An-
ginâ correptus nec graui, nec, vt videbatur, periculosâ, neque enim decumbe-
bat: tamen ne malum exasperaret, semestrem, cuius instabat tempus, homole-
gesim in firmiorem valetudinem reseruabat. Quod non raro cœcis futuri, salu-
tisque æternæ incuriosis mortalibus vsu venit, vt præsumpto poenitentia spæ-
tio, præoccupante morte, desituantur; id ne vigilibus alioqui, attentisque ser-
uis, si quid fortè per imprudentiam peccent, eueniat, bono Domino curæ est.
Ita Ioannis intutam securitatem oblata secundum quietem species discussit. Vi-
dit enim quendam ore sibi, vultuque subratum (Custodem Angelum suspicari
licuit) & lanceâ minitantem, quod tam diu generalem confessionem distulisset.
Quæ fuit increpatio eò grauior; quod confessionis eius tempus nec dum abie-
rat. Eo viso Ioannes ita est conterritus; vt omnino decreuerit non à sexto men-
se, sed à primâ ætate quicquid commissum, prætermisumue cum Dei offensâ
recordari posset, de integro absolutioni subicere. Quod ortâ luce dum facit,
superfusæ pituitæ copiâ vox interrupta est. Sed non idcirco animum despon-
dit. Ad eum piâ mente conuersus, qui gemitus cordium, & voces lacrymarum
audivit, soluitque ora mutorum, fit iterum loquendi potens: ac protinus ingenti
suâ, & confessarij voluptate institutam accusationem peragit, & absolutione
donatur. Inde, vt appareret, neque visum fortuitum, neque frustra eam com-
ponendarum vitæ futuræ rationum fuisse curam; morbus inualuit. Ad vitæ mar-
ginem ventum est: solennia migraturis collata sacra. Dein æger animo totus
in beatam illam emicans lucem, sermonem, quem circumstantes de cœlesti Pa-
tria, & quibusdam Sanctis instituerant, intentis auribus prope gestiens audie-
bat: cum repente, tanquam admonitus imminere momentum, quo abiret; sic
interpellat: Quæso, Patres, Fratresque, abiecti in genua rogate pro me Beatissi-
simam Dei Genitricem, semelque pronunciate Salve Regina. Qui, cum ex-
templo paruissent; vix precationem illi absoluerant; cum mortalis ipse limi-
retinaculis lenissimè est solutus. Fuit hic annus non vnâ re parum prosper Ita-
liæ, ceterisque terris. Rerum penuria, graues morbi, calamitates aliæ, terræ-
motus, bella, præter hæretica, etiam Turcica defæuerunt. Quibus vbique ma-
lis omni ope leuandis, dum ex instituto hæc pusilla cohors curas dispergit; ab
annonæ angustijs Romana domicilia, vt nullis dum fulta vectigalibus, & alie-
nam benignitatem deterente tempore, haud modicis pro se quæque difficulta-
tibus premebantur. Tum Borgia non satis vulgo vsitatum, at industriâ dignum
suâ, tanquam mercaturæ genus instituit. Præter eam opem, quam de more
inopi

inopi populo, corrogatis inter concionem, perque vias alias adiumentis, conabantur sodales afferre, iussit in singulis familijs aliquid extra ordinem quotidie preparari, quod in mendicos distribueretur: eo consilio, vt pauperum beneficiâ aduersus pauperes, clementiæ Dei thesauros, cui nomen ipsum honorabile pauperum est, erga vtrosque prouocaret. Et notat Ioannes Polancus rem præclaro celsisse cum fœnore. Adeo verum est Christi Domini verbum: Date, & dabitur vobis. Docuerat olim Christianæ negotiationis hoc genus populum suum Magnus Basilius, quem, gliscente propter siccitatem penuriâ, his verbis affatur: Si duo tibi sint panes, ad fores autem rogator aderit; prome illi alterum: dans verò manus in cœlum tolle, dicque pia hæc, & benigna verba: Vnum panem, quem vides, Domine, do meo periculo: sed ego tuo mandato meum commodum posthabeo: & ex modico do panem: Noui tuam bonitatem, tuæ potentiæ confido, quod non diu tuam gratiam differes: sed breui, cum tibi placuerit, affatim dona tuæ magnificentiæ patebunt. Quod si feceris, ac dixeris; non dubium, quin panis hic, quem ei hac dabis angustia, agriculturæ semen, ac copiam suppeditabit, multumque tibi ex terrâ fœnoris reddet diuinæ gratiæ conciliator. Hæc Basilius docuit: hæc Borgia fecit: eo etiam cumulatius, quod non cum rogante modò diuidi buccellam voluit, sed & vltro voces supplicum præueniri. Nec annona solum filiorum sollicito Patri, vigilique Præposito curæ fuit: sed in id maximè intentus, vt Sanctâ in Vrbe, in qua, vti Christianæ Religionis, ita Societatis fons, caputque est, vigeret quammaximè disciplina, vnde per omnes terras, & pleni homines diuino spiritu, & suauissimus virtutum odor propagaretur; singula domicilia sibi met visenda, instituendosque, & excitandos Socios sumpsit. Habebat in more quotannis, cum Deiparæ Elisabethæ visentis rediret honos, totum se intus, extraque reuifere, scrutari os, separatim vocare: nec solum notare noxas, quæ iam paucissimæ residebant; sed impensius mentem intendere, vt cuiusque vsum limaret magis, atque perficeret. Quod quidem continenter alijs temporibus, sed tum, cum simul demandati sibi muneris circumagebatur orbis, præcipuâ faciebat curâ. Igitur eo die Assistentibus aduocatis: Decreui, inquit, vestro auxilio, Patres, nisi vos aliter censueritis, Urbana hæc Societatis nostræ domicilia coram inspectare: Pater Polancus adiuuabit me in hac domo: in Romano Collegio, itemque Germanico Natalis: Madridius in Seminario: denique apud Tyrones, atque Pœnitentiarios Miro. Eritque curæ postea in suâ cuique familiâ, vt quæ decreta fuerint in rem deducantur. Sed ante omnia ope diuinâ opus est. Itaque perpetua videtur hanc ob rem instituenda supplicatio: quæ quandiu visitatio tenebit; nunquam interrumpatur. Et horas quatuor ac viginti succurrit mihi ita posse distribui; vt domui Professorum, & Collegio Romano quinæ: Domui Probationis, Collegio Germanico, ac Seminario quaternæ: Pœnitentiarijs binæ attribuantur in singulos dies. Ad hæc vt singula etiam faciant sacra familiæ singulæ: bina verò, quæ inspicitur: ita vt septena quotidie negotij eiusdem gratiâ offerantur. A vobis autem, Patres, non alia tantum auxilia, sed & hoc in primis sacrificiorum, ac precum expeto, expectoque: nisi enim totum vos onus sustineatis; quicquid in me incubuerit, ruet. Fauet operi tempus, quia & vacari iam ab studijs incipit, & recens accepta cognitio, ad conuenientem operarum in Prouincias distributionem, quæ autumnus fiet, magnopere commodabit. Ceterum, quia par est iudicium incipiat à domo Dei; ad extremum vos verè, atque ex animo per Christi IESV caritatem oro; quæsoque, quicquid in me, siue in vitæ ratione, siue in administrationis modo desideratur, liberrimè vt mihi vel scripto, vel oratione aperiatis. Tantum enim de summâ bonitate confido, vt vestra mihi monita profectui sperem fore. Quid ad hæc Assistentes responderint, & vtrum quicquam ipsum monuerint, nusquam notatum reperi. Cetera ipse, quantum valetudo permisit, cum curâ, communique gaudio, & profectu peregit. Interim Regno Cyprio, cum Selimus Turcarum Princeps immineret, atque auxilio Vene-

21
Ex caritate
sœcus.

22
Borgia quotan-
nis se colligere
solitus.

23
Inuisere statuit
Romanas do-
mos ac Colle-
gia.

24
Supplicatio-
nes, ac preces
statutæ ad bo-
num Visitatio-
nis successum.

25
Borgia submis-
so.

26
Patres missi in
classe contra
Turcas.

27
In ea expedi-
tione mortui
magna virtute
Socij.

28
Patris Raynaldi
Galeij insignis
operarij labo-
res.

29
Dionysius Vas-
quius Neapo-
lim Viator
missus.

30
Collegium In-
teramnæ Sam-
nitum inchoa-
tur.

31
Tarquinius
Raynaldus ei-
dem præfici-
tur.

32
Consentiorum
studia in opta-
do Collegio.

Venetis Pontifex, ac Philippus Rex suas classes mitterent; in eandem expedi-
tionem sacris perfuncturos muneribus, aliquot de Societate, Pontificis, ac Ve-
netorum postulatu, ire placuit. Cum Pontificis, quos ducebat Marcus Anto-
nius Columna, Ioannes Victoria, Raynaldus Galeusius, ac Thomas Radius pro-
fecti Sacerdotes, & pari numero sacerdotij expertes auxiliares. Cum Venetis
Pater Carolus Farao, Prosper Malauolta, Camillus Porcellaga: & hi cum suo-
rum quisque comitum leuamento. Omnibus Ioannes Victoria præerat: idem,
Columna à confessionibus erat. Pro se quisque militibus æquè ac nautis, tum
in ceteris, quæ ferebat usus, opportunam tulerunt opem: tum præcipuè in
morbis, quibus grauiter conflictatæ sunt classes. Eminebat Patris Raynaldi ca-
ritas. Non ille vnâ quapiam triremi circumscribebat labores suos; sed in alias,
atque alias assiduo discursu transiliens, indigentibus & doctrinâ, & diuinis my-
sterijs, & manuum obsequio præsto erat: non modò cum beneuolentiâ, sed
etiam cum admiratione plurimâ vniuersæ classis: donec & laborum magnitudi-
ne, & commercio ægrorum concepto exitiali morbo, in Zacyntho Insulâ, nun-
quam intermittens, ne vltimis quidem verbis adhortari omnes ad consulendum
animis suis, plenus rectè factorum, & magna votis ardentissimis moliens, exce-
sit è viuis. Inter cetera, si Deus dedisset longiorem vsuram lucis, ad Græciam,
aliasque subiectas Turcarum ditioni terras vel sanguine fuso iuuandas, iam diu
vehementer animo incitabatur: iamque satis versatus erat in Apostolicis per
agros excursibus: ac nouissimè vrbis Sancti Angeli populos peragrabat, cum
in classem accitus est. Venetus erat, octauum iam annum religiosus, in robore
constantis ætatis. Iam in Phariâ (hodie Lesina) Camillum Porcellagam Bri-
xiensem olim ex Sancti Antonij sodalitate, eiusque comitem Balthasarem Ap-
pianum laborum moles oppresserat: magnumque omnibus moerorem, ac desi-
derium sui reliquerant. Postremò in Cretâ Frater Laurentius, cuius præcipuè
feruor laudabatur: & Petrus Angelus Manutius, cui multa ingenij, & manuum
solertia inerat, mortales exuias posuerunt. Omnes denique videbantur digni
eo, quem consecuti sunt exitu, vt in obedientiâ, & caritatis opere vitâ perfun-
gerentur. Ceteri & animarum aliquantâ, & magnâ ærumnarum diuites prædâ,
incolumes remeauerunt. Sub Autumnum Dionysius Vasquius, qui ab Collegio
Romano ad Professores scribendis adiutor epistolis reuocatus fuerat, ad Neapoli-
tanæ Prouinciæ visenda Collegia missus: quod Salmeroni assidue vrbis curis,
& studijs affixo non vacabat. Vrbis Sancti Angeli domicilium, præsentem ma-
ximè curam poscebat, subsidijs omnibus destitutum. Interim nouum Colle-
gium Interamnæ Samnitum ponitur. Inuitati enim Interamnates propinquo
Angelopolitanorum exemplo enixè postularunt, vt ad ipsos quoque iuandos,
operam Patres benignè porrigerent. Et quia magna tum ostendebatur rei be-
nè gerendæ spes, præsertim tollendis inter Ciues dissidijs, & ad Collegij firma-
menta auxilij; quod satis foret, ne aut anxie cum egestate luctandum, aut pa-
rum decorè cœpto abstinendum esset, promittebatur: spesque erat præterea
hoc, & Sancti Angeli domicilium ex propinquo in multis, quos humanarum
rerum varietas offert vrbis, mutuas præstare sibi operas posse; susceptum nego-
tium est: atque Tarquinius Raynaldus primus Rector est missus. Ad hæc da-
tum Dionysio negotium inspiciendi, quæ opportunitas offerretur Consentia.
Vbi cum Iosephus Blondus quadragenarias in aedem principis conciones euentu
prosperrimo habuisset, incredibile exarserat desiderium Collegij. Itaque re-
ad consilium publicum relatâ, cum maxima esset in compitis, priuatique do-
mibus totius populi expectatio, multique eâ de causâ vota facerent; is in ani-
mos ciuium consultantium impetus incidit, vt non expectatis suffragijs, vno
animo, voceque vnâ clamare cœperint: Veniant Patres: Collegium fiat. Quod
cò mirum fuit magis; quòd aliàs eadem res ad eundem conuentum relata exitum
non habuerat. Reliquos feracis prædicationis prouentus, vel indè potest in-
telligi, quòd, præter sublatas mali magni minaces inimicitias, multaque aureo-
rum nummum millia dominis restituta, atque id genus complura; longè am-
plius

plius quingenti totius vitæ noxas Sacramento poenitentiae retractarunt. Dubitarum diu fuerat Siciliensi Prouinciæ, an Neapolitanæ commodius Rheginum Collegium, & Catacense attribuerentur: tandem post longam consultationem, & alternata experimenta, Neapolitanæ vtrumque attributum. Neapolitanum verò ipsum roborabatur in dies validius, inque communes frequentissimi, & perinde facillimi ad pietatem populi utilitates, industriae omne genus latius explicabat. Colonos iam sexaginta, quorum Sacerdotes quindecim, numerabat. Disciplinas, quæ vel rudia ad sapientiam imbuuntur, vel culta perficiuntur ingenia, magistri tradebant octo. Accessit hoc anno ordinaria, ac firma controuerſarum de moribus enarratio, singulari Clericorum usu, & voluptate. Feruebat diuinum verbum per vrbes varia templa, & in Proregis aulâ, & in regio carcere illo percelebri, vel millenis referto custodijs, & in sacrarum cœnobijs Virginum, & per alimentaria puerorum, ac puellarum contubernia: quibus Neapolitana pietas prope miraculum abundat. Feruebant Sacramenta duo, quæ summa Dei benignitas familiaria labenti humanitati remedia aduersus morbos, ac verustatem animarum, prouidit. Haud minus mille conuiuarum iam ferijs augustioribus diuinas epulas regustabant. Addebat incitatis vltro operarijs amanter Antistes Marius Carrafa pariter animos, & auctoritatem: eò maximè, quod benignam operis materiam, siue circumducens cum lustraret diocesim, siue in vrbe quæcunque se offerret professioni causâ conueniens, suggerebat. Institutionem Christianæ legis per urbem inducturus hoc anno, cum templa septem ei negotio apposita delegisset, catechistas in singulis à Collegio collocavit. Præter Salmeronem, qui iam abditus in studia, cumque seculis, vel præteritis, vel futuris rationem habens, apud præsentis auctoritate, quam operâ (quæ scilicet diu seuerat, vltro prouenientibus) impendio magis proficiebat: duo in primis sustentabant nomen Collegij, & labores, Ioannes Nicolaus cognomento Peslongus, seu Longipes, & Ioannes Baptista Bonumcor, vel, ut visitatis, sed corruptius dicatur, Boncorius. Accipiat utcumque talia lector nomina: mihi ne postulare quidem veniam vacat. Ioannes Nicolaus in oppido natus agri Hydruntini, cui Mons Sardus nomen, Augusto eius anni, quo Sanctus Ignatius cœlo receptus est, in Societatem, iam legum satis peritus adscriptus Neapoli, post experimenta, & puerilem doctrinam per annos tres, totus ad animarum institutionem collatus, poenitentiae sacramentum scienter, constanter, ac fructuosè tractabat, apud domesticos, & externos. Namque iam decennium Sociorum confessionibus domi præerat, & à compluribus ciuium earundem causâ celebrabatur. Vir humilitate singulari, patientiâque, & obedientiâ, & caritate, & vndique ad imitabilis exempli formam compositus. Ioannes Baptista Neapolitanus, & nobilis, annum non nisi septimum in sacris castris agebat: sed cum accessisset iam ætate, atque doctrinâ robustus, ac famâ etiam notus, ut publicus Pontificij iuris interpres, exercitatâque multis modis caritate, in Sodalitate, quæ per illud tempus nobilissima inter Neapolitanos vigeat, Candidorum nomine, ubi ad ea omnia ardorem religiosi athletæ, & auctoritatem deuotæ Deo personæ adiecit; mirum quantum apud ordines omnes efficiebat. Siue quem implicita conscientiae quæstio torqueret, siue consilij capiendi ambiguitas distraheret, siue nouissimum vitæ discrimen vrgeret; tanquam ad vnicum præsidium interdum, nocturneque ad eum confugebatur. Et moribundis quidem iuuandis iam pridem ab Sodalitate illâ Candidorum, cui præcipuum negotium erat adesse supplicio vltimo afficiendis, collectam habebat solertiam. Itaque in opere illo summo operum valebat, ac versabatur plurimum, & hoc ipso anno egregiè desudauit: omnibus eo tempore (sic enim quidam loquebantur) affuturum sibi corbonum putantibus, si Pater Boncorius adfuisset. Hæc autem, vel inter magisterium quæstionum conscientiae, vel inter Theologiæ discipulatum cum faceret; ut primum studijs summam manum suis imposuit, & inscendere suggestum cœpit; miros repente concursus, & propemodum clamores excitauit. Anno superiore, cum in Collegij templo per ieiunium magnum

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

A a

rudi-

33
Neapolitani
Collegij status.34
Eiusdem in pro-
ximos fructus.35
Pater Io. Nico-
laus Peslongus
spectabilis vitæ
probitate.36
Pater Io. Bapti-
sta Boncorius
proximis pro-
ficuus.37
A moribundis
desideratur.

38
Concionatur
egregiè.

39
Vtriusque Socij
mors & ex-
quie.

40
Leonettus Cla-
uonius Longo-
bardia Prouin-
cialis.

41
Collegium Ven-
etum in do-
mum professi-
verum.

42
Io Baptista Pe-
ruscus primus
Venetæ Profes-
sorum domui
præpositus.

43
Terremotus
Ferrariæ.

44
Ad Nostrum ter-
riti confugit.

rudimenta iustarum concionum poneret; vix quēquam veteranorum habuit parem. Loca certatim occupabantur: morum commutationes insignes fiebant: colligebantur inter concionem loculentæ pro egentibus stipes: quibus præsens pecunia deerat detractos annulos, gemmas, monilia, velut pignori tribuebant, quæ, submisso mox argento, redimerent. Itaque proximo anno Archiepiscopus in templo suo, deque suggesto principe, illam voluit salutare, buccinam personare. Hic verò, dum cupidissimè, & religiosissimè auditur, significatur suam erga virum Dei caritatem honestæ complures matronæ, coeperunt inter se, quam ei donarent, corrogare, & conferre pecuniam: iamque summam confecerant luculentam; cum re Pater cognita conquestus pro suggesto, usque eo Societatem Neapoli, & instituta eius etiamnum ignorari; seuerè iussit incæpto abstinere: quodque congestissimè vel largitoribus reddere, vel quocunque arrisisset, piè conferre. Quod ita verè, atque ex animo egit; vt expresserit, idque plurimum ad illultrandam eius virtutem valuerit. His igitur velut columinibus cum status Neapolitani Collegij nixus videretur; placuit rerum gubernatrici Sapientiæ modico intervallo vtrumque per Autumnum subducere, vt ipsis maturè cœlum potiretur: & tellus disceret, diuinum opus nequaquam terrenis niti fundamentis, sed speranda, & petenda de cœlo. Ad Ioannis Nicolai exequias is Ciuium sexus vtriusque, eorumquē clariorum, quorum animas habuerat in disciplinâ, ploratus extitit; vt Collegæ quoque communis parentis acrius isti memoriâ lacrymas associarent. Grauius vniuersam Vrbem commouit desiderium Ioannis Baptistæ: cuius eò quoque miserabilis visa migratio est; quod cum ad limina Apostolorum, inde perrecturus Laurerum, religiosæ peregrinationis studio Romam venisset; ibi apud Professos quinto die, ex morbo, medentium affirmatione nihil periculoso, periit: si perire dicendus est, qui commutatur in melius: & ex periculis euocatur in beatam securitatem. Magna certe indoles, magnarum spes rerum simul elata.

Prouinciæ Longobardiæ, loco Francisci Adomi, qui iam munus explebat, præfectus est Prouincialis Leonettus Clauonius. Collegium, quod erat Venetijs, in domum Professorum conuersum est, relictibus Collegio Patauino adiunctis, de fundatoris Andrea Lipomani, deque Pontificis voluntate. Id censuerat curandum proximus Generalis conuentus, vt vnum potius plenum, dignumque celebratâ vrbis sapientiâ, quam tenuiora duo Collegia haberentur. Domui Professæ primus Ioannes Baptista Peruscius præpositus est, cum ad id loci Cæsar Helmius per multos annos Collegio summâ cum laude præfuisset. Vt aliquid literariæ exercitationis in Brixienti Collegio inchoaretur, eò philosophiæ curriculum Patauio translatus est, relictis Patauij Theologis. Ferrariæ, quod impar confluentium numero vetus erat templum, noui iacta sunt fundamenta: vtque iustis Reginæ Barbaræ Ducis coniugis mos gereretur optatis; Barbaræ Sanctæ patrocinio, ac titulo decoratum est. Sed interim Ferrariæ calamitas insolita, quæ multò quàm prosperitas efficacius solet alumna esse diuini cultus, vberem pietatis prouentum tulit. Extremo autumno motibus terræ ita crebris, & grauibz vrbis tota concussa est; vt effusa in agros multitudine, metu ruinæ tecta desererentur. Tres præcipuè concussionēs præter modum vehementes fœdam ædificijs stragem priuatis, ac publicis attulerunt. Collegij cum familiaris, tum sacra ædes, Dei bonitate potius, quàm firmitate suâ steterunt. Duos prope menses ea calamitas grassata est. Quo tempore, nec dies, nec ferè noctes, Patribus ab consolandis miseris, absoluendisque pœnitentibus, quicquam reliquum otij fuit: eò maiore frequentia; quod pleraque alia, templa tremorum immanitas strauerat, cultoresque animarum magnam partem dissipauerat pavor. Ergo cum sua cuique tecta diram in horas oppressiōnem, infelicemque tumultum minarentur, & nutante vbique solo, atque inferorum viuis horrificè pandente hiatus, nihil vsquam suffugij, effugijue restaret; solatio desperantibus erat domus Dei, & famulorum eius consortio: non quod tutiores ibi, sed quia securiores agerent: æquiore animo cum sacris obituri viris,

& sa.

& sacra in humo habituri sepulcrum. Confertim itaque perseverabant in templo, neque ad exitum loco, neque ad ingressum patente. Assidue sacrosanctum Christi corpus propositum adorabatur, quamplurimis in quintam usque, & sextam noctis horam, aliquando usque ad lucem perstantibus. Multum ibi fundebatur lacrymarum, multum condonabatur iniuriarum, multos annos pressa animo scelera expiabantur. Ipsæ identidem Sodalitates agmine supplicatum accedebant. Denique id, quod Deus publicis hisce terroribus agit, effectum est, ut vniuersa urbis facies ad pietatem renouaretur. Eorum etiam animos, quos ab Societate vel inanes suspiciones, vel falsi rumores auerterant, hæc Sociorum constantia, & assiduitas, qui ne miserum populum summā in difficultate desererent, cum assiduo perflitebant suæ vitæ discrimine, emolliuit, atque conuertit: ut quorum nuper ferre conspectum nequiverant; eos iam velut parentes intuerentur, & colerent. Ipse quoque Dux serio cœpit ad res diuinas animum adijcere, vehementer Fuluij Androtij, qui Collegio præerat, fidelibus monitis, hortatibusque commotus. Quæ res, adiuncto Romæ Patris Generalis studio, atque opportunâ Polanci operâ, subossensum illi mitigauit Pontificem, planèque conciliauit. Venetijs impigrè laboratum in subleuandis ægrorum animis, atque corporibus: quorum vim ingentem è classe, quam contra Turcas profectam diximus, deportarant. Sed pio perfunctos munere religiosos administratos ita è contactu, & fatigatione malum inuasit; ut, qui alios modò iuuerant, alienâ fuerint ope leuandi. Boni duo Iuuenes ultro susceperunt id laboris, & curæ: qui, cum magnâ sedulitate gratuitam præbuisent operam, non tamen caruere mercede suâ. Nam sanctis excitati exemplis eorum, quibus ægrotantibus ministrabant, religiosæ vitæ illecti amore, alter in Societate mansit: alter, quod certâ causâ per leges eâ recipi vetaretur, ad alium concessit religiosorum ordinem. Et quoniam supra memoratum est, infestum totâ fermè Italiâ fuisse annum; præter alia alibi benignè, & laboriosè curata, Brixia non modò iacentibus passim per urbem, sed præcipuè Nosocomio incurabilium subuentum est. Plus ibi quingenti decumbebant ægroti. Tres Sacerdotes curationi destinatos letifera tempestas abstulerat. Ceterorum nemo audebat in periculum se se committere, quod passim ferebat rumor, contagione vulgari malum. Eâ re cognitâ, Patres v'tam suam pro Ciuum salute deuouentes, pium susceperunt onus: nec omiserunt, nisi postquam metu contagionis extincto, Præsbyteros, qui succedere vellent, Nosocomij Præsides inuenerunt. Tribus itaque mensibus continua inter pericula fideles Christi, eiusque minimorum ministri, nunquam cessarunt expiare confitentes, sacrosanctum Viaticum, supremamque vñtionem impertire morientibus, sepelire mortuos, diuinum Sacrificium coram omnibus facere: interque hæc sua quoque somenta adhibere corporibus: tam promptâ caritate; ut ægri ipsi admonerent, ne vitas adeo suas obliuioni darent. Et tamen, quæ fuit diuina clementia, nec Patrum, nec Fratrum, quod vice miraculi vulgus circumferebat, quisquam periclitatus est. Duo quoque Brixia missi Veronam, Augustini Valerij Episcopi, post Cardinalis, rogatu, qui institutum ab eo Seminarium ordinarent. Quod usque eo ad Episcopi voluntatem actum est; ut is vellet, quandoquidem ipsimet Socij onus abnuerent, saltem per homines regi, quos illi censuissent. Nec vllam egregius Præsul intermittebat viam, qua inducere Collegium Veronam posset. Niciæ ad extrema maritimarum Ligurum Petrus Christinus egregio Euangelici coloni functus officio est. Quadragenarijs in vrbe concionibus, re catholicâ sedulò procuratâ, ad circumiacentia excurrit oppida. Ex quibus duo ita purgauit; nullus ut palam hæreticus reliquus factus sit: in ceteris amplius quadringenta capita reconciliauit Ecclesiæ. Dein reuersus Niciam, præter matutinas hebdomadæ cuiusque, & intercurrentium feriarum conciones, secundum meridiem operosis diebus in gymnasio ad discentes, feriatis verò in æde principe ad omnes, qui plurimi affluebant, rudimentariam instituit religionis scholam. Super hæc de rebus ad Sacramenta, & Sacerdotalia pertinentibus munia apud Clerum diserebat: Episcopo, qui nun-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Aa 2

quam

44
Ex terrore morum facta correctio.

45
Venetijs exercita à Socijs caritas & patientia.

46
Egregiè à Socijs succursum ægrotis Brixia

47
Petri Christini res Niciæ, & circum.

48
Lugdunensium
Sociorum offi-
cia in Italos
milites.

49
Posseuini cari-
tas.

50
Malorum li-
brorum lectio
bonorum di-
tributione
compensatur.

51
Rothomagi
multa Posseui-
nus præclarè
gerit.

quam desiderabatur, assiduitate suâ audiendi ceteris siue incitante sitim, siue alleuante molestiam. Indè Dux Sabaudia annui firmamenta census promittens, de aduocando Collegio vehementer egit: sed nihil inchoandum visum est noui, antequam, quæ iam in ditione eius cœpta erant, solidius fundarentur. Lugdunenses Socij Italiam simul, & Galliam suâ iam caritatis implerunt, extremo superioris, & huius principio anni præstitis officijs erga Pontificios milites, qui ab Gallicanâ expeditione reuertebantur. Pars dissipati per vicos, agrosque destituebantur grauibz impediti morbis: complures vestimentorum, & necessariarum vitæ rerum aliarum inopiâ, ad miserandum vsque spectaculum, laborabant. Eâ de re Pontifex Pius admonitus, paternâ benignitate, qua plenum pectus gerebat, continuo succurrendum statuit: ipsique Lugdunensi Collegio miserorum remedia commendauit, iussu attribui quod opus foret pecuniâ. Illi, qui suâ iam sponte diuinum inceptabant opus, pontificiâ tum facultate subnixi, tum voluntate concitati, discursant per omnem circa regionem, magnam agrorum vim Lugdunum comportant, nudos vestiunt, fame enectos recreant, perque occasionem corporum, studiosè pariter animos curant. Denique Pontificiæ caritatis, & suæ, apud omnes circa gentes, lgratissimum odorem spargunt. Eodem tempore admirabili felicitate primùm Rothomagi, dein Deppæ Antonius Posseuinus versatus est. Visâ est promereri eum euentum fortis viri caritas, vel ea ipsa, qua proximum iter ornat. Nam quo primùm die ab regijs castris discessit; ad obuium pagum cœcâ iam nocte peruectus, cum tectis omnibus à militari turbâ occupatis, nihil vsquam receptaculi inueniret, & cœno altissimo iumenta prope demergerentur, & tenebræ conspectum, & consilium eriperent; ad domum processit extra pagum paululum ab alijs secretam, foresque pulsanti respondetur aliud tecti quæreret, ibi mori omnes, eo ipso die vnum, pridie alterum elatum esse, matrem familias iacere moribundam. Tamen ex necessitate audax, rogatâ saltem, atque impetratâ stabuli copiâ, succedit vnâ cum comite. Ecce autem vix ad quietis aliquantulum composuerant sese in fœno, cum eiulatus ad aures accedit, tecto superiore; cognitoque matrem familias intermortuam; Posseuinus reputans secum id tempus esse, quo vitæ suæ præferre animam moribundæ deberet, fidenter ascendit. Inuenit inter lamentantes liberos, animo defectam animum, quam, porrecto vino, cum excitasset; ad confessionem hortatur, patienter instituit, comiter audit, rite absoluit. Nec multum temporis abierat, cum iterum ploratu excitus, iterum ad laborantem iuuandam, & ceteros consolandos ascendit. Ita nocte in magnanimæ caritatis traductâ officijs, & spe bonâ animum, & ceteros consolatione plenos relinquens, albescente calo discessit. Parisios autem cum venisset, ad mercatorem opulentum natione Italicum, ex vulnere conclamatum, poenitentia expiandum accitit. Bonus vir, quoniam salutem corporis desperarat, ad saluandam animam curas omnes applicuerat. Ergo, post generalem confessionem, dum cetera componit, illud etiam ex Posseuino quæsiuit: Quemadmodum refarcire damnum posset, quod librorum lectione inutilium, & obscenorum, quos domi habuisset, sibi, & fortasse alijs attulisset. Cui Posseuinus: Quando, inquit, hæc te cura meritò coquit, me audi: Plurimi sunt in Nosodochijs, atque Custodijs, qui otio abutentes, si quid priorum libellorum nanciscantur, facillè lætitent: tu facultatem præbeto: simul heredibus testamento iniungito, vt certam quotannis pecuniam in hoc ipsum impendant. Ita, si quid cui per te nocitum est; compensabitur: & quidquid indè proficietur, particeps fies. Paruit ille: & pensione heredibus, quæ visâ est satis, iniunctâ, præsentibus in eam rem aureos ducentos attribuit: vndè Gallico sermone omne genus comparatos, compactosque libellos, viritum Posseuinus ipse, per Nosodochia, & Custodias, pro cuiusque captu diuisit. Rothomagum indè profectum, quotidie, vt Galliæ mos est, & Sanctioribus diebus bis, terque dicentem, longè frequentissima, Clero, & Senatu præsentem, concio audiuit: quæ religiosam facundiam, nequaquam inanitate sonorâ plausum, sed tacitâ pietatis instauratione, comprobauit. Vt erant miserrima tempora, & hominum

num partim impietate, partim ciuilibus discordijs, partim assiduo vsu miseria-
rum obduruerant pectora, cum ingens numerus Custodijs publicis attinerentur,
alios complures per urbem angustæ res premerent; excitanda fuit, quæ aduer-
sus hæc calamitosorum genera intermortua iacebat, hominum misericordia, ac
liberalitas. Multi per omnes Custodias distributi catechismorum libelli: aliquot
etiam in medium ferreâ appensi cathenulâ. Inter populum verò amplius eorum
libellorum terna millia sparsa sunt. Consuetudo inambulandi sacras per aëdes
inter diuina, quæ passim apud profanos, sacrosque homines nullâ religione in-
crebuerat, magnâ ex parte cohibita. In pueris catechesi instituendis, quod
continenter faciebat, non modò illud profecit, vt ad orthodoxam pietatem ru-
dis informaretur ætas; sed etiam, vt Hæreticorum non pauci per eam instincti,
edoctique remigrarent ad Ecclesiæ Sanctæ communionem. Ad hæc, cum haud
paucæ Rothomagi, vt in principe Normandiæ vrbe negotiorum causâ Hispano-
rum familiæ degerent, interque duas earum præcipuas inueteratæ similitudines
cunctam distraherent nationem; id quoque malum, quamuis rem ante alij fru-
strâ tentassent, diuino aspirante Numine, redintegratâ pace summotum est.
His Rothomagi prioris anni exitu gestis, cum Cardinalis Borbonij Vicario Dep-
pam excurrit, statum eius populi vnâ, alterâue concione exploraturus. Oppi-
dum Deppa est ad oceanum Britannicum (quâ secundo vnus dici cursu Anglia
tenetur.) & arce, & portu, & frequentia incolarum nobile: sed iamdiu Calui-
niana pestis sædè vitiat. Ipsis Ianuarij Kalendis ante meridiem Posseuinus
verba è suggestu facit: post meridiem catechesim ad exemplum, vt alij postea
prosequerentur, explicat. Iamque post trecentos catechismorum libellos inter
præfidiarios milites, Curionesque, & Ludimagistros, & clausos carcere distri-
buit; redditum parabat maturè ad Aquas Sextias (Aix hodie vocant) quò iam-
pridem ab Cardinali Strozio flagitabatur ad Quadragesimæ operam præsto fu-
turus: cum ab oppidi Magistratu, regioque arcis Præfecto religionis sincerissimæ
viro conuenitur, rogantibus aliquantisper subsistat, fauere tempus negotio,
quòd Rex perucaces in hæresi exterminari iussisset. Eas ob preces quadriduum
subsedit: quibus diebus nouies ad populum pro concione egit, tantâ omnium
frequentia, & commotione ordinum; vt omnem comprehendisse diuina flama-
Ciuitatem videretur. Quadriduo exacto sine cunctatione abiturum, quin-
equo iam insidentem, iterum Præfectus idem, cunctique Magistratus circum-
sistunt: postque adhibitas frustra preces, apertè denunciant: Nequicquam eum
abniti: nusquam exitum inuenturum: suo iussu custodiri portas: nec profecto
se dubitare magnum eâ fugâ diuinæ gloriæ detrimentum afferri: denique datam
fidem Aquensi Antistiti obiectantem eâ curâ liberant, in seque suscipiunt. Tum
Pater eiusmodi constantiam pro diuino interpretans nutu, & scilicet vim insu-
perabilem videns; desijt odiosus altercari. Illi continuò Parisios ad Regis fra-
trem Ducem Alenconium, qui pro Rege res administrabat, & ad ipsum Regem,
& Cardinalem Borbonium dant literas, quibus benè gerendæ rei opportunitatem
demonstrant, si dux, & excitator populo adsit. Qui rescribere, maneret om-
nino Posseuinus, quoad mitteretur successor. Se Strozio Cardinali satisfactu-
ros. Ita conciones ad initium vsque ieiunij magni produxit, optimo cum operæ
pretio. Faminæ mille quingenta, octingenti viri publicè execrati errores ad Ca-
tholicorum rediere partes. Permagno puerorum numero vel repræsentatus
baptismus, quem Hæreticorum scelus distulerat, vel lustrales adhibita ceremo-
niæ, quas iidem superbâ temeritate neglexerant. Accersitus est Rothoma-
go bibliopola cum optimorum librorum copia: quibus statim oppidum, eaque
tota oceani plaga referta est, cum Præfectus (Dominus de Sigogne vocabatur)
vir maximæ pietatis, ad vniuersa eos præsidia dimisisset. Vbi sacrum ieiunium
venit, ne tum quidem licuit Antonio ad Aquas Sextias pergere: Sed Rothoma-
gum Borbonius Cardinalis reuocatum Euangelij præconem in templo princi-
pe statuit. Ad Aquas Sextias Ludouicus Codrettus missus est: Deppam inchoa-
to operi persequendo Oliuierius Manaræus Prouincialis Lutetiæ venit. Eodem

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Aa 3

que

52
Catechismorū
iparia copia.53
Deppam Pos-
seuinus vtili-
ter excurrit.

54
Patres missi in
vicinos.

55
Iterum Posse-
uinus Rotho-
magi egregie
operatur.

56
Salutarium li-
brorum salu-
tissima lectio

57
Duorum iue-
num Hugono-
torum conuer-
sio ante sup-
plicium.

58
Cohortatio ad
mortem patri-
ter obeundam

que tempore indidem Pictaviū, Regis, & Cardinalis Lotharingi postulatu, prestantes opera missæ Ioannes Maldonatus, Nicolaus Belsilius, Carolus Sagerius, Nicolaus Clerus, Odo Pigenatius, Petrus Loierius, cum interim Tolosa, quam belli circumstrepebat furor, decimo inde milliario, Gaspare Colignio Perduellium duce, coniunctis cum Montegomero armis, cuncta vastante, Edmundus Augerius ædem primariam catholicā personaret tubā. Hi omnes, alique complures, ubi Societatis domicilia stabant, quos nominatim appellare necesse non est, vno animo, parique conatu diuinum inflantes clāsicum, conabantur vbique per Galliam, ad legitima Christi Domini continere signa fideles copias, & renocare abductas. Posseuinus Rothomagi cœpta in sacro Aduentu per Quadragesimam persequens, inter cetera Sodalitatem instituit ducentarum matronarum, quæ more eius, quam condiderat Lugduni Augerius, Nosocomium interuiserent, reque, ac manu iuarent: sed id curæ adiecit, vt simul paruis pueris, puellisq̃ conualescentibus in tuto locandis studerent. Iam suam illam pios profeminandi libros industriam, vt salutarem experiebatur, ita studiosè colens, cum magna Clericorum vis ad sacros ordines Rothomagum concurreret, quibus diebus eiusmodi hominum permulti concioni intererant; ille de industriā in laudem digressus librorum, certos proponebat argumento, & stylo percommodos, quibus se, & populos sibi commissos instruere possent. Qui libri, cum iam ex composito apud bibliopolas parati, compactique proflarent, nimirum addita ad cohortationem concionatoris, opportunitatis illecebra faciebat, vt passim compararentur. Concilium Tridentinum, quoniam publicè receptum non fuerat, commendabat plurimū, illam vulgandi eius facillimam putans viam, si apud populum in existimationem meritam adduceretur: simulque catechismum Romanum iam Gallicè versum laudans, adhortabatur Parochos, vt, qui aliter docere suam nequirent plebem, festis saltem diebus secundū maximum sacrum, vel cum opportunissimum ducerent, accommodatum tempori caput ex eo recitarent. Et valuisse commendationem, distractorum ingens codicum vis planum fecit: nec fermè aliud videbatur solerti viro presentius contra hæresum pestem medicamentum; quàm si Christiani oratores consensu omnes, pro suggestu, commendarent librorum salutiferorum lectionem: darentque operam, vt eorum facilis, ac parabilis copia ad manum cuique foret. Sed ad quotidianam in templo principe fatigationem, labores alios ferrea Posseuini operas addens, secundā, quartāque feriā, pomeridianis horis rudiori ætati in parcijs duabus, feriā sextā detentis in carcere operam dedicarat. Atque his eò viri conspectus gravior, & cohortatio grauior accidebat; quod eis benignitatem populi inter concionem studiosè conciliabat. Palmare illud huius curæ præmium tulit. Inter vinctos attinebantur duo nobiles adolescentes, qui in hæresi educati, catholicam fidem armis etiam oppugnant. Tenebatur & virgo catholica famula eorum, nec multo ante mater ibidem obierat. Reuincti erant testibus, natu maximo fratri, cuius corpus repertum erat in puteo, necem attulisse: iamque exactā Quadragesimā supplicium instabat: cum accersito Posseuino: En (inquiunt) Pater, iniquè damnati vadimus ad mortem: sed quoniam Deus, per tuos sermones, ad veram animarum nos curam adduxit; adiutorem eundem te aduocauimus. Statura proceræ corporis, dignitas oris, ac venustas etiaminum imberbium, emicans ex toto habitu nobilitas commiserationem ciebant. Posseuinus, ubi firmitatem propositi explorauit, atque vtriusque confessionem, pariterque famulæ, à primâ recti, prauique intelligentiā (nunquam enim usurperant) audiuit; sic affatur: Nobiles adolescentes, quoniam vitari necessitas hequit; optimo estote animo: magna sunt iudicia Dei: sed is nunquam aufert à iudicio misericordiam, quæ est magna nimis: sine his vinculis nunquam laqueos hæresum exuissetis. Quid si dum Catholicos armis insectabamini, cecidissetis? quantus vos horror excepisset in omnem æternitatem? Fratrem non interemistis: at certè per vos non stetit, quin vestrarum animarum (si emori possent animæ) eadem perpetraveritis. Bene ergo redimitur vitā breui mors sempiterna.

Agite, sequimini Deum, quæ vocat vos: ista vobis momento ocyor mors vitam pariet immortalem. Vix ea dicta, cum apparent cum carnifice satellites, & carpento detecto, quo fontes per urbem circumuehi solent, fratribus, ac famulâ in id impostis; Posseuinus, & socius (Pater Ioannes Tellerius, erat frater Senatoris Rothomagensis, qui egregiè Posseuinum vbique iuuabat) ascendunt. Dum longo circuitu vehuntur in forum, ad templorum ianuas carpentum Posseuinus tantisper sisti iubebat, vt morituri diuinissimam Eucharistiam adorantes, nouum robur in vltimum ictum conciperent. Inde primùm in virginem suspendio animaduersum, quæ, velut innocens agnus, mortem constanter, ac piè tulit. Tum adolefcentes in solenne detruncandis suggestum, quod turriculæ humilis instar, rotundâ figurâ, medio in foro stat, introducti. Iamque procumbebat præbiturus ceruices maior frater; cum Posseuinus carnifice sustinere ferrum tantisper iusso, quærit secretò, verè ne extra noxiam sit. Nam si malè conscius sit, omnino, si saluus esse velit, esse culpam publicè deprecandam, & Senatum, quem e carcere egrediens palam iniustitiæ insimularit, eâ suspiciòne liberandum. Respondet, ipsos fraudis eius vndique immunes esse. Et Posseuinus, vis ne igitur, vt huius te populi precibus commendem: rogemque, vt vnusquisque pro vestris animis sacrificium semel curet? Peruelle cum affirmasset; quantum maximè potuit vocem Pater contendens, haud sine lachrymis ad preces populum cohortans: Si cui, inquit, ea pietas sit, vt velit sacrum pro eis curare; manum attollat. Nemo non sustulit. Et ad quadraginta ferè hominum millia, non solum foro oppleto, sed longissimè ad fenestras, & in tectis domorum putabantur spectaculo interesse. Tum dextera, dein ceruix ambobus præcisa, prorsus innocentibus, vt vix interiectis hebdomadibus sex compertum est, fontibus comprehensis: qui nimirum ab se amolituri, in eos culpam coniecerant. Illis sublati, populum Posseuinus in templum inuitat parœciæ proximæ, simul vt preces pro mortuis facerent, simul vt sermonem audirent, quem semihoræ spatio quotidie sub vesperras post Pascha instituit. Ad confirmanda enim per Quadragesimam gesta id curauit, vt in quibusdam parœcijs diuinissima Eucharistia cum apparatu, ac symphoniâ proponeretur: vbi sermonem ipse accommodatum addebat, vt populus orandi Dei rationem, viamque addisceret: & noua dona ex inexhausto illo boni fonte, quem immensa Dei intelligentia, nobis patere in hac mundi solitudine voluit, hauriret. Quinquaginta diebus in eo negotio positus, miro concursu populi, & ardore, quò etiam tempore vehementius ad iuuandos ægrotos, ac pauperes omnium inflammati sunt animi; ad alios alibi labores Posseuinus discessit. Eodem temporis tractu Oliuerius quoque Deppæ feliciter orsa impigrè pertexens, & eorum, qui modò respuerant, constabiliuit in veritate mentes: & ad mille quingentos præterea ab errore deduxit: atque vt semotis peccatis, quæ fermè hæresum origo sunt, pietas, doctrinaque catholica adolefceret, dignasque cælo progigneret fruges; Sodalitatem instituit, in quam octingenti fermè nomina, ipseque oppidi Præfectus dederunt. Sodalium id erat institutum, vt, præter alia pietatis munera, singulis mensibus purgatum confessione animum diuino pabulo saginarent, ad perpetuam frugiferæ pietatis viriditatem. Eiusdem consilio aduocatus Episcopus est, qui, rem prope ab hominum memoriâ exoletam, ingentia hominum agmina sacro muniuit chrismate: quorum in numero primus oppidi Consul fuit, homo sexagenarius, alijque eiusdem ætatis non pauci. Purgatæ sunt ædes sacre, atque aræ abrasis, ablatisque picturis, aut tabellis, quibus Hæretici veram adulterare pietatem, ac simplicium mentibus immistos salubribus pestiferos errorum instillare tendebant succos: simul pro vanis, ac noxijs, veræ, piæque historiæ substitutæ. Denique eo in oppido, vbi nulla impietas aliquandiu receptaculum, ac sedem non habuerat, ita commutata est forma; vt iam grandioribus natu Hæreticis nullus priuatim, aut publicè honor esset: adolescentiores irrisui essent æqualibus orthodoxis: & Præfectus assereret, planè iam sibi compertum, quòd ante fieri posse diffidebat, quàm procliue sit Ciuitatum moderatoribus, vel retinere eas in priscâ religione,

vel

59

Pater Ioannes
Tellerius Posse-
uini socius.

60

Oliuerij Ma-
narzi res Dep-
pæ.

61
Diuinæ vlti-
mæ iudicium,

62
Documentum
diuinæ prou-
dentia.

63
Res in Picta-
tis gesta.

64
Nostro rum
promptitudo
in iuandis
proximis.

65
P. lo. Maldona-
ti labores fru-
giferi.

vel ab nouâ superstitione abstrahere, si ipsimet solidè velint, atque idoneos nacti sint administratos. Cælestis quoque Pater visus est ijs, qui iam germanos filiorum receperant animos, pristina paternæ indulgentiæ documenta reddere. Frequens est Deppæ, magnique emolumenti Halecum piscatus. Ceterum ex quo tempore populariter amplexa Ciuitas hæresim, disiectis altaribus templa spoliauerat; iam non pisces commodos, sed marinos canes inuoluebant retibus: qui moribus & retia lacerabant, & piscatores. Hoc verò anno ita respondit captura votis; vt planum fieret, nihil tam noxium esse rebus humanis, quàm diuinorum neglectum: nihil tam salutare, quàm pietatem. Illud propriè foemina, primaria clementiæ diuinæ pignus accepit. Agebat misera animam haud primæ morti propior, quàm secundæ, dudum epoto, demissoque in venas impietatis veneno. Oliuerius Lutetiam rediturus iam Rothomagum venerat: sed quoniam expectandæ itineris opportunitati aliquot ibi sedere cogebatur dies; nescio quo instinctu, ne vacuum clabi spatium sineret, Deppam regreditur, & commodum in eam, quam dixi, foeminam incidit: & adhortans ad pœnitentiam, Deo miserante, ita permouit, vt reiectâ erroris peste, Christianis mysterijs mirâ cum pietate receptis, omnes sperarint mortem illi exordium vitæ fuisse. Hæc Deppæ dum fiunt, haud minus è sententiâ inter Pictauos magni Patris familias agricultura prouénit. Trigessimus agebatur annus, cum zizania, radicibus ibi altè depressis, ita luxuriarant; vt tandem Regis, fideique catholicæ hostes oram illam, cum vicino Sanctonum agro, aptissimam iudicaret, vbi arcem, & regiam impietatis suæ statuerent: cui & nomen à felicitate sceleris fecerant, regionem subactam, seu iam quæsitam, ac partam vocantes. At Rex post perduellium conatus superiore anno geminâ victoriâ fractos, quia nequicquam expugnantur armis corpora, nisi exterminetur error è mentibus; concionatorum suorum primario id negotij dedit, vt aduersus corruptas opiniones tela diuini verbi capesseret. Quem, cum populi & animo auerfarentur, & auribus; ad Societatis homines itum est, inuitante famâ tum vetustiore, tum recenti rerum, quæ Deppæ gerebantur. Rex ad fratrem, eundemque vicarium interim suum Parisijs Aleconiensium Ducem scribit, vt primò quoque tempore sex de Societate in Pictauos mittendos curet. Appellati Patres, & perpensâ negotij grauitate, eum in Collegio nemo esset inuentus, qui non libenter, vel ad euangelizandum, vel ad seruiendum euangelistis iret; incunctanter se quicquid virium inesset, in tam iustum Regis, Deique, & Gallicæ religiosissimæ nationis collaturos obsequium respondent. Commendarunt Parisienses Proceres, ac nominatim regij consilij Præses Senonensis Archiepiscopus Cardinalis Pelleuius alacritatem: eoque largiùs, quòd viatici mentione inductâ; responsum est, neque moris Societatis, neque fas esse quicquam in eam rem postulare, sed debere quemque paupertate suâ, Deique suppeditatione fretum, iter continuò vel sine baculo, & perâ suscipere. Quam modestiam ita Senonensis laudauit; vt Regis tamen dignitati, & causæ quæ tractabatur, consentaneum iudicaret, euangelizantium curas nec onerari mendicitate, nec distrahi. Sexto Kalendas Martias Pictauium Patres ingressi. Ceteris in alia oppida Castrum Eraldi, & urbem Sancti Maxentij, & Niortanos distributis, in ipsâ Pictauium tres substituerunt. Quorum duo Carolus Sagerius, & Petrus Loierius, cum duobus primis in templis, quotidie ante, postque meridiem concionibus, & catechismo darent operam; Ioannes Maldonatus, quanquàm venerat potius, vt dum modicâ vacatione grauiorum studiorum ad nouum curriculum vires instaurat, operarios regeret, quàm vt opus faceret; tamen & Sociorum incitatus ardore, & sperati copiâ fructus, sibi quoque binas in die disputationes, grauissimam vnâ, leuiorem alteram sumpsit. Matutinis scholis disputare de Ecclesiâ latinè in Academiâ cœpit: idque argumentum ita tractauit; vt multos multorum spatio annorum hæresi infixos vehementer concussisset: quos deinde, adiectis de Sacra Eucharistiâ, contra impietatem Caluini disputationibus, ad fidem catholicam planè retraxit. Locum ad docendum consultò profanum delegit, quòd norat Hæreticorum deter-

deterimos iurasse nunquam se limen templi catholici intraturos. Vbi verò factis animos auditorum conciliatos animaduertit; denuntiavit maiore hebdomada, sepositis controuersijs, pugnacique stylo, de poenitentia, deque conuenienti ad suscipiendum Christi Domini corpus præparatione sedatè, ac piè locuturum, idque in templo. Quæ res ita illos Hugonottorum iuratos non absterruit; ut primi ipsi properarent in templum, & orthodoxis loca præriperent. Imò viri inter ipsos grauitate præstantes, quorum auctoritas plerosque in sectâ continebat, non modò dissertationibus de Ecclesiâ, Sacrosanctâque Eucharistiâ perstudiosè commodabant aures; verùm etiam catechismo, quem in Collegio Picarræo (florentissimum erat, auditoribus frequens ducentis, & magnam partem Calvinianis) post meridiem explicabat: sedebantque intermixti pueris, & libellum singuli manu tenebant suum: ut nimirum, qui se in superbiâ scholâ pro magistris venditauerant; in disciplinâ humilitatis non erubescerent pueros confiteri, si non ætate, at sensu. Denique tum reliquorum concionibus, tum Maldonati præcipuè doctrinâ, Sectarij Pictauienses edocti, impulsique sunt, nullus ut prope- tuerit, quin seriò de mutandâ sententiâ cogitaret: & mutaturus libenter fuerit, si iussum potestatis accederet, quo videri posset coactus. Id eò maximè comper- tum, quòd regius Prouinciæ Legatus Ioannes Hayus, cum, instante Paschâ, per viros graues offiatim interrogari iussisset, vellent ne catholico ritu sacram Synaxim obire; non pauci responderunt: tum obituros, cum Rex imperaret: interim, quam ille potestatem faceret, uti velle. Adeo præposterus pudor (quod & Donatistis olim euenisse Sanctus Augustinus narrat) obligatas tenebat misero- rum mentes, erubescitium suo arbitrio ad rectum callem redire, ne ante se- faterentur errasse: & præoptantium pertinaciter perire, quàm videri abruptisse constantiam. Tamque utilis est tempestiuè admotus terror, qui ad cœnam ma- gni Regis intrare cunctantes compellat. Præpotuit tamen in multis veritatis amor, & salutis. Non de plebe modò, & rudi vulgo, sed docti plerique, ac pri- mi in impietatis scholâ subsellij circiter quadringenti errorem pestiferum, & pu- dorem pudendum vicere. Præter hæc, in corrigendis Catholicis, quibus ut in- tantâ rerum confusione, prauorumque consuetudine nihil fermè incorruptum, præter nomen, restabat, haud leuius negotium fuit. Præceptores quicunque Collegijs præerant hæresi contaminati, hoc est prope omnes, itemque pædago- gi non solum ab Academiâ segregati, sed totâ vrbe exacti. In bibliothecas dili- genter inquisitum, & voluminum vis plurima corruptorum igni corrupta, Re- gio Legato Ioanni Hayo ad hæc conferente auctoritatem. Denique moribus integritas, templis dignitas, sanctis mysterijs magnâ ex parte restituta celebri- tas. Quæ res ita Pictonum cœperunt animos; ut gloriarentur simul se præstan- tissimorum Ducum auspicijs, & armis ab perduellium vi, & crudelitate, simul doctissimorum Theologorum pietate, atque sapientiâ ab opinionum tyrannide, ac peste vindicatos. Et fuit vir grauis, qui talia facinora æternitate memoriæ di- gna ratus, cum tradidisset accuratè literis; peragrè cohiberi à Patribus, inuidiam eâ temporum iniquitate formidantibus, potuit, ne in vulgus emitteret. De Societatis quoque instituendo Collegio (uti fermè vbique fit in æstu rerum ad vota respondentium, dum oculis, manibusque comprehensa bona voluntates in- cendant) agitari seriò cœptum est: ipsorum Calvinianorum plerisque optanti- bus, ob præstantem opinionem, quam de Patrum sapientiâ perceperant ani- mis. Augerius hoc tempore nullam Tolosæ, circumfremente hoste, capiebat quietis partem, ut adderet animum abiectis, coërceret temerarios, excitaret torpentes, omnes ad propitiandum Numen alliceret, cum supplicibus ad Deum votis suis, tum concionibus, & priuatis colloquijs, & omni genere Sacerdotalis vigoris, atque sagacitatis. Id Sanctæ Ecclesiæ, id militiæ suæ, id religiosissimæ Ciuitati, amantissimæque debere se ducens, ut noctes, atque dies aduersus ho- stes excubans idem, ac dimicans, nullam interim in vrbe negligeret partem, si quam animaduerteter effici posse meliorem. Cum in Custodijs publicis, quæ quinque erant, multitudo ingens clauderetur, quos intoleranda omnia confi- ciebant;

66

Hæreticorum
ex malo pudo-
re pertinacia.

67

Catholici ex-
culti.

68

Collegium So-
cietatis etiam
à Calvinianis
optatum.

69

Augerij Tolosæ
gesta.

70
Lugduni, ac Re-
mis.

71
Maldonatus
Lutetiae Theo-
logiam, Maria-
na Genesim
explicat.

72
Petri Vela apo-
stolica peregrina-
tio.

73
Guidonis Roil-
letti vita, &
obitus.

74
Primus Philo-
sophiae magis-
ter in Roma-
no Collegio.

75
Pauperum amas.

76
Mortuus, ad
cuius potest Eu-
charistiam su-
mere gaudet a-
dorare.

77
Placide mori-
tis aspectu fe-
rox homo e-
molitur.

ciebant; Edmundus, qui Nosocomijs ante prospexerat, miseriarum hanc quo-
que partem leuaturus, Sodalitatem conflavit, quae sua studia sancto huic muneri
dedicaret. Idque eo fuit magis opportunum; quod cum totam Civitatem arcte
inopia premeret; multo in miseros, ab usu communi, conspectuque semotos,
ingruebat acerbis. In eam Sodalitatem viri, feminaeque certatim ut nobilita-
te, opibusque praestabant; ita libentissime conuenerunt. Hac, atque alia spe-
ctantia eodem quamplurima dum Socij per Galliam; maximeque in Aquitania
prosperrime administrant; consecuta pax est; quae tantis rebus moram haud
modicam intulit; mali stirpe, quae tuto videbatur excidi posse, relicta, mox sa-
uius regerminatura. Soluta tamen periculo Tolosa, patefactisque pace itineri-
bus; Augerius Lugdunum venit valde expectatus ab Euerardo Visitatore. Ibi
& confirmato populo concionibus, & rebus Societatis cum Visitatore transactis,
nouum iter aggreditur. Lotharingi Cardinalis accitu Isabellae Maximiliani Im-
peratoris filiae, quam Carolus Rex in matrimonium ducebat, obuiam euntis Re-
mos festinat: eaque in vrbe sacri Aduentus tempore coram Cardinali, ac multi-
tudine ingenti nobilium, successu quo solebat; nempe optimo, verba fecit. In-
terim Ioannes Maldonatus, quem paulatim Socij insequuti sunt, ex Pictaui re-
uersus Lutetiam, aucta ex intermissione fama, & auditorum auditate incensa,
Theologicam repetit scholam: & Ioanni Mariana, qui sacram interpretabatur
Genesim, plus in dies & ad auctoritatem, & ad celebritatem accedebat. Per
oppida Campaniae, & Lotharingiae Petrus Vela vix vero simile est quanto cum
effectu excellentium operum peregrinatus sit. Is erat Sacerdos e Viridunensi
Collegio, quod superiore anno pestilentiae causa dissipatum, non erat consilium
restituere, nisi Episcopus, quantumuis impensissime reuocaret, ad perpetuita-
tem aliquid prouideret. His in acie, pugnaque laboriose versantibus, Guido
Roilettus ad triumphantes in coelum migravit, vir egregia religione, sui negli-
gens, cupidissimus animarum, impigerque earum venator, & laborum toleran-
tissimus: idem bene doctus, aequè ad agendum, ac docendum instructus. No-
tat Oliuerius Manaraus hunc omnium primum in Romano Collegio docuisse
Philosophiam. Aliquot deinde annis Ferrariæ exactis, in Aruerniam missus,
pacatè, ac diligenter, cumque domesticorum, atque externorum beneuolen-
tia, & profectu Billiomæum Collegium annos multos rexit. Auctoritate non
Billomi solum, sed latè circum valebat, per quam & priuatim, & publicè inter
eas belli civilis tempestates saepe Ciuibus magnopere commodauit. Multos ab
hæresi abstraxit: dissidia multorum extinxit: grauiam populi vitia correxuit. Prae-
cipuam inopum occultorum misericordiam tangebatur. Itaque & cum matronis
opulentis egit, ut colligerent eis stipes: & cum Civitate, ut proprius eorum
procurator constitueretur. Talia agebat vnica virtute animi, qua & corpus su-
stentabat exangue, exesum, hostiam viuam in suauitatem odoris Domino sen-
sim liquefcentem. Itaque vix tridui morbo confectus est duodecimo Kalendas
Iulias. Mortis genus sanctitati vitae respondit, caritatis maxime laboribus ac-
cessitum. Cum diuinissimum Christi Corpus suscipere non liceret per stomachi
inconstantiam continenti vomitu laborantis; perlatum in cubiculum non modò
summissione iussim adorauit, sed clara voce ita compellauit; ut adstantibus mul-
tum excussisset lacrymarum: paulòque post deficiente iam animâ, cum quicquid
supererat spiritus, in deosculando Crucifixo, complectendoque effunderet, &
summâ pietatè alloquendo, fortè interfuit Billomaus ciuis, homo ferox inge-
nio; & lingua intemperanti, quem sapius ante Pater christianâ caritate cona-
tus ad meliora flectere, retulerat pro amicâ monitione maledicta, & contume-
lias. Is spectaculo adeo sancti exitus, ita compunctus, & emollitus est; ut ibi-
dem in coronâ adstantium prouolutus in genua, de suâ pertinaciâ sapius ve-
niam, emendationem spondens, rogarit. Exequias Ciuitas publicè, & misso
funeralium numero, & praesentia Consulum honorauit. Visitator inter hæc
Euerardus Mercurianus, per magna viarum discrimina, pari pietate, atque pru-
dentia ordinandis intendebat domesticis rebus. Quae sanè (cum inter tot bello-
rum

rum strepitus, in tam prolixis, & crebris peregrinationibus, Collegijs tam sæpè concussis, ac dissipatis, religiosæ disciplinæ ordo, qui vt in acie profanâ, item in sacrâ custos virtutis, salus militum, & victoriæ parens est, inuiolatus teneri nequirit) non modicâ & sapientiâ indigebant, & curâ. Gallia Belgica nihil magnopere nouum offert. Audomarenfis Episcopus Collegij templum ab se extructum in Sanctissimo IESV nomine consecrauit: cui cum daretur, vt fundatori, pro more cereus; profluentibus exceptum lacrymis in altari posuit, prædicauitque valetudinem sibi eo tempore, qua perditâ utebatur, singulari Dei beneficio restauratam: in documentum id accipiens gratum habentis, clementerque respicientis perfectum opus. Ita demum in proprio Collegij templo cœpit fructus animarum copiosior capi, multis ad meliorem vitæ frugem, nec paucis ad catholicam religionem reuocatis. Restituta, seu potius instituta Tornaci probandis Nouitijs domus. Post dissipatum Geusiorum impio furore, quinto ab hinc anno, satis florens in eâ vrbe Collegium, Pater Ioannes Mortagna, & pauculi, qui cum eo redierant Socij, apud amicum Sacerdotem diuersantes, occupationem susceperant primæ pueris tradendæ literaturæ, quæ lectionem, atque scriptionem elementariam non transiret. Obtulerant id prouinciæ cum aliquo prouentu, & conditionibus multis Canonici: sed tandem ita susceptum erat; vt integra vtrique parti cessatio esset. Bellè procedebat ludus sub duorum labore Fratrum ex numero adiutorum. Multi restitutum optabant Collegium: sed quia in conditiones non conueniebatur; Tyrocinium introductum est. Ludouicus de VVingheme Canonicus in eam rem domum cum hortulis duobus in regione optimâ & saluberrimâ vrbis, emptam donauit. Eo postridie Idus Aprilis cum Patre Iacobo Dulio Præfecto, septem Louanio translati Tyrones: quibus breui nouem, tum alij deinde accesserunt. Robertus Bellarminus Louanij in magnâ sapientiæ operatorum, sapientumque coronâ prosequens concionem latinam eâ approbatione, quæ non laudibus magis, quam emendatorum testimonio morum proderetur, etiam interpretari ex primâ summæ Sancti Thomæ parte Theologiam cœpit: cum vix biennium apud Theologum ipse doctorem sedisset. Adeo per ingenium illud eximium, idemque tum sanctitate morum, tum fuis ad Deum precibus, tum curâ, & labore purgatum, rigatum, excultum, sibi, alijsque idoneus erat magister. Is primus Louanij in Societatis Collegio, consentiente Decano, ac Primoribus Vniuersitatis, publicè docuit: sexque deinceps, magno bono catholicorum dogmatum, sacram doctrinam continuauit annis. Non enim ea tantum ab Hæreticis tuebatur; sed & Michaëlis Bay opiniones damnatas, sensim repullulantes, & pro auctoris celebritate serpentes, vt non mediocriter nobilissimæ Academiæ integritas periclitaretur vt sedabat occasio, dissimulanter, sed acriter, & singillatim arreptas stirpitis elidebat. Cameracenses quoque Socij, Canonici cognomento Care beneficiariâ, qui se velut vnum è Collegio, & studio, & operâ, iuuans etiam in poenitentibus expiandis gerebat, proprias ædes adepti, cum hortis; Maximilianus Archiepiscopus iam de firmando redditibus Collegio, quod tam cupidè aduocauerat, amanterque habuerat, agitabat ex animo, cum eius consilia moriendi necessitas disturbauit. Ita cæpti operis cum ipse destitutus effectû, tum Collegium in discrimen adductum. Adeo malè fundata consilia sunt, quæ mortis fide nituntur. Veruntamen, qui successit illi, Ludouicus Barlaimontius de suâ nihilominus paternâ benignitate sperandum ostendit. At Treuirensē Collegium, quod ad id temporis in teetis, & commodatis apud scholas Academiæ, & ab frequentia admodum remotis hospitabatur, hoc anno stabilem sedem adeptum. Quippe vigil, ac pius Antistes Iacobus ab Els videns vnâ operâ posse vtrique parti commodari, quod cœnobium Fratrum Minorum Conuentualium fuerat, de benignâ eorum voluntate Collegio attribuit: & ipsos largâ insuper stipe muneratos in cœnobio Virginum iam deserto ad Sancti Germani, minus ruinoso, & aliquantis instructo redditibus collocauit. Cumque Patres velent templo Collegij, quod idem consecrauit ab Sancto Iacobo nomen imponi, ad con-

78

Status Societatis in Gallia.

79

Audomarenfis Collegij progressus.

80

Tornaci Tyrocinis inchoatur.

81

Ludouicus de VVingheme Canonicus ædes donat.

82

Roberti Bellarmini conciones ac Theologicæ scholæ Louanij.

83

Cameracensis Collegij status

84

Treuirensis Collegij progressus.

85
Hermannus Ti-
raeus, & Io. Ber-
kelius per Tre-
uirensem dioe-
cesim excurrunt.

86
Patris Auellane
dæ, & Francisci
Antonij res Spi-
ræ.

87
Auellanedæ Re-
ginæ Gallicæ co-
fessor designa-
tus, à tali mu-
nereliberatur.

88
In Baddæ Mar-
chionatus Reli-
gio capta re-
stitui.

89
Augustus Petrus
Canisius Dæ-
mones expellit.

ad conferuandam pariter ipsius Principis, qui donarab memoriam; maluit reli-
giosissimus Pontifex ab Sanctissimâ Trinitate nuncupari: quod eius ad gloriam,
rectè facta omnia referri, eiusque nomine consignari oporteat: nec secto solum;
sed etiam vectigalibus auctis, cum simul ab superiore Antistite Ioanne à Petrà
donata confirmasset, ad æternitatem Collegium roborauit. Factum quoque ini-
tium est contubernio tenuiorum adolescentium, ex quibus, piorum collatione,
in morum disciplinâ, & literarum educatis, vtilium supplementa militum Ec-
clesia olim caperet. Per dioecesi Treuirensi Hermannus Tiræus Collegij
Rector, & Ioannes Berkelius, quod proximo anno instituerant, Archiepiscopi
missu discurrentes, præter cetera, curarunt, vt Sacerdotes, atque Ludimagi-
stri editâ clarâ voce professioni catholicæ fidei subscriberent: incassum repu-
gnantibus, Principumque suorum nomine intentantibus minas Hæreticis. Spi-
ræ hoc anno Maximilianus Cæsar comitiâ habuit. Eo cum legaretur ab Philip-
po Secundo Rege Franciscus Hurtadus Montis Acuti Comes, eidem Rex sum-
mè id volenti Patrem Iacobum Auellanedam à Præposito Borgia per literas po-
stulauit, adiunxitque comitem. Eodem venerat cum Imperatrice Mariâ Pater
Franciscus Antonius. Hi duo, cum Spirensibus Patribus operâ coniunctâ, non so-
lùm germanas, sed et alias quoque nationes pro virili iuuerunt. Quidam à Ma-
hometo, ab Iudaicâ non nemo perfidiâ, multi ab hæresi reuocati sunt. In Xe-
nodochio pulchrè positus labor: quò cum Comes ipse Legatus impetrasset ab
Senatu hæretico Socijs aditum, sibi que corporum suscepisset curam, dum ele-
mosynas idem, atque vxor propriâ manu distribuunt inopi turbæ, aliaque præ-
stant obsequia; Patres curandis intenti animis, & confirmarunt in religione,
nutantes, & confessiones ex multo tempore multorum audierunt, & quibus-
dam ad Sanctâ Ecclesiâ recuperandam pacem duces fuere. Ad hæc inter Man-
tuanum, & Sabaudium Oratores enata biennio ante dissidia, quæ vel Principes
ipsi conciliare nequiverant; per suos famulos Deus (quibus quicquid tribuitur
ipsi Deo tribui omnes intelligunt) magnâ cum populi, & Principum voluptate
composuit. Imperatrix Maria Isabella filia Caroli Regi Gallorum desponsæ
confessarium destinarat Patrem Laurentium Magium: qui, profectus in Polo-
niam, cum nequaquam posset in tempus occurrere; perspectâ Auellanedæ pie-
tate, atque prudentiâ, idem iussus est cum Reginâ in Galliam proficisci, à con-
fessionibus interim ei futurus, dum Magus adueniret. Sed graui Societatem
onere Galli Proceres liberarunt, qui maluerunt in eo loco hominem e suis. Ita
Auellanedæ, cum ad Galliarum venisset fines, repudiatis, quæ Rex offerebat,
locupletibus donis, quanquam perhonesto, tamen ultra periculoso liber munere,
auctior abstinentiæ famâ Spiram recipit se. Haud procul Spirâ est Marchio-
natus Badensis, cuius Marchio superiori anno cum in conflictu Gallico cecidisset,
eiusque filios in tutelam Cæsar Duci Bauaro tradidisset; Albertus non præ-
termittendam occasionem propagandi cultus diuini ratus, Comitem Schuar-
emberg Marchionatus Præsidentem mittens, vnâ cum illo Patrem Georgium
Schoritium ire iussit. Breui resitum Comitis, tum Patris humanitate, labore,
industriâ eò venit; vt non magno negotio restitui posse Ecclesiâ cuncta Prouin-
cia videretur. Quæ res cum propugnatores impietatis malè haberet; literas ab
Cæsare exprimunt, per quas vetabat quicquam aduersus Lutherani verbi mini-
stros fieri: ipsque literis debilitatum non nihil est saluberrimum opus in medio
cursu. Sed deinde, vt referam, liberè repetitum. Augustus Petrus Canisius non
solum aduersus Hæreticos; sed etiam aduersus dæmones bello suscepto, decem
nequam obsessores ab nobili virgine solennibus exorcismis abegit: quo factò
virginis Pater ad eam diem obstinatus hæreticus, ad deferendam cum pertina-
ciâ impietatem emollitus est: alijque ad pietatem incensi, præsertim cum in-
columnis conspecta ea quoque puella est, quam Romæ liberatam demonstrauimus,
reique gestæ series dimanauit in vulgus. Tot nimirum modis clementissi-
mus Deus contumacia ingenia despicientium Ecclesiæ Sanctæ ritus, & tot sæcu-
lorum firmata suffragijs conuellentium instituta, domitum ibat. Nouum Hæ-
Colle-

Collegium optatos cœpit creare fructus: Sanctorum veneratio, preces pro mortuis, supplicationes publicæ, litanie, hisque similia, quæ prope obsoleuerant, redintegrata sunt, vniuersæque Ciuitati, testimonio Principum, salus reddita. Ex Collegio Viennensi per quadragesimam missus Græcium Styriæ caput, Archiduce Carolo postulante, Pater Stephanus Rimelius, rem præclare gessit. Erat ferè cuncta Ciuitas hæresi corrupta: & apud populum Societas infamis, tanquam omnia hominum factis, & Sanctorum inuocationibus arrogaret, nihil Christo salutis auctori, eiusque gratiæ tribueret. Hac enim strophæ laui animarum Hæretici fucum faciunt populo, & simplicem Diabolo mactant gregem. Aerumnas prædicant Christi, vt ad nequitiam prolestant, per summam impietatem peruertentes Dei consilia, & misericordiâ abutentes, & sacrosanctum sanguinem, quem ad extinguendum peccatum fudit, non verentes (quod horrendum est cogitatu) fomitem facere peccatorum. Verum cum dicere ad populum cœpisset Stephanus, neque vnquam abesset Archidux, eoque cuncta simul nobilitas, & populus frequentissimus afflueret, apud permultos, præter cetera, id est effectum, vt admirantes simul doctrinam, simul vitam Societatis longè ab Hæreticorum criminibus discrepantem, quod in eam temerè conceptum habebant odium, id in obrectatorum malignitatem iure conuerterent. Brunæ quoque, cum Olomucensi Antistite profectus eo Alexander Hellerus, auditus ex concionatorio tribunali tanto cum momento; vt existimatus sit ruentem ibi in exitum pietatem vnus sustinuisse. Atque hic domum probationis Antistes, Græcij Collegium meditari Archidux cœpit. Viennæ inter pestilentiam, famemque, quibus vexata est grauiter, ducenti ferè ab hæresi expediti: tamen Patrum conatus tum sparsæ calumniæ, tum miserrima apostatiæ impudentia retardauit. Dissipata calumnia est, sub virili habitu admissa in Collegium per fenestras quinque ipsos annos foeminam, quam tandem deprehensam vterum gestantem, & in custodiam datam. Fabula, quamuis tam impudenter, ac stultè ficta; tamen, dissipantibus Hæreticis; apud summos, & infimos sparsa, non parum de famulorum Dei auctoritate detraxit. Sed iam erat prope solenne, vt quotannis noui aduersus Iesuitas monstri aliquid ex Hæreticorum officinâ mendaciorum fecundâ prodiret. Nam & eodem tempore Olomutij passim ferebant Patrem Ioannem Merquitium Saxonem, qui ibi concionabatur, VVitembergæ conatum Lutheri monumenta corrumpere, eamque ob rem virgis cæsum, atque probrosè eiectum: nihilque adeo per ebria volubatur guttura, atque flagro cæsum Iesuitam: cum tamen nunquam, ne fuisset quidem VVitembergæ Ioannes. Ceterum huiusmodi perfrigida, monstrosa, & fallacia, quia non diu vivebant, nec nisi ex nouitate quicquam mellis, aut fellis habebant; ideo necesse erat subinde prognerari, suggerique nouas prurientibus linguis: quamuis interim noxam res inanis haudquaquam inaniem afferrent. Illud acerbè, & insolabiliter Christi IESV milites cruciabat, quod, per foedissimam commilitonum interdum fugam, incruentum non dabatur gerere bellum: ac perniciosum aliquandiu hoc anno scandalum versatum Viennæ est. Adamus Hellerus veteranus iam cœlestis vexilli comes, primisque annis admodum laudabilis, frater Alexandri, quem modò Brunæ velut conseruatorem nominauimus, cum paulatim, remissa custodiâ sui, simul rebellandi copiam intestinis hostibus, simul externis intrandi præbisset, ad extremum tandem nequitia, & impietatis deuolutus, ab Collegio Conuictorum Pragensium, cuius præfecturam gerebat, infami se fugâ proripuit. Quem, vt ad desertam reuocaret signa, Prouincialis Magius grauisimâ epistolâ conuenit, quam hoc loco subscribi placuit totidem verbis. Carissime frater (fratrem voco, si tamen adhuc fraternitatis nostræ affectum retines) precor tibi ex animo eam salutem, à qua respiciens retro, post manum ad aratrum missam, excidisti. Vix mihi potuit adhuc persuaderi, te castra Dei, cui nomen tantâ pietate, & animi propensione dederas ante multos annos, fratrem etiam tuum tecum in eandem gloriam adducens deseruisse, & in vastum carnis, & sanguinis gurgitem te de-

Hist. Soc. Iesû Tom. 3.

B b

nuo

90

Hæz Collegij
fructus.

91

Græcij Pater
Stephanus Ri-
melius primò
missus præcla-
ra gessit.

92

Brunæ Patris
Alexandri Hel-
leri viles cõ-
ciones.

93

Hæreticorû fa-
bula Viennæ de
Societate.

94

Adami Helleri
defectio.

95

Magij ad eum
epistola nobi-
lis.

nuò immerfisse: tot tamen fuerunt indicia, tot conuenientia testimonia; vt dubitationi nullum locum potuerim amplius relinquere. Quæ tua defectio tantò mihi accidit ingrator, atque moleftior; quantò mihi etiam fuit inſperator. Dormiui ſemper tibi in vtramque aurem. Quomodo enim de te quippiam huiusmodi vel ſuſpicari potuiſſem, quem veteranum militem exiſtimabam? Quem ſtationem ſuam non minùs fidenter, quàm fortiter retenturum, aduerſus omnem hoſtium impetum, non dubitabam? Cui, quòd tibi vehementer confideremus, munera non vulgaria commendabantur? Sed, vt video, mea me de te ſeſellit opinio: & non ſolùm Deo, à quo, quòd piè illi dicatſi, ſacrilegè abſtulſi; ſed mihi quoquè, ſed omnibus nobis fratribus tuis inſignem iniuriam feciſti, pro bono malum reddens. Cùm enim de te tam benè opinaremur; tu tuo turpi facto mendaces nos feciſti, quia nos decepiſti. Et vtiā nos tantum, non autem te; ferendum æquo animo iſtud eſſet. Nos enim quid inde detrimenti, præter dolorem, præter ſolicitudinem? at tibi ſoli ad damnationem reputatur iſta defectio: quia fidem tuam irritam feciſti: quia mentitus es Spiritui Sancto. Non enim arbor perit ſi ramus frangatur, & recuſet ſocius eſſe radicis, & pinguedinis oliuæ, in quam, cùm oleaſter eſſet, inſertus eſt inter bonos ramos. Sed ne quis me putet blaſphemum, quòd te dixim damnationem habere, quia Societatem deſeruſti; duplici quemuis ſyllogiſmo, dialecticorum more, conuince. Scribitur Numerorum trigefimo. Iſte eſt ſermo, quem præcepit Dominus: Si quis votum Domino vouerit, aut ſe conſtrinxerit iuramento; non faciet irritum verbum ſuum; ſed omne, quòd promiſit, implebit. Sit igitur primus Syllogiſmus: Quicumque virorum vouerit Domino, & non impleuerit quacunque vouerit; iſ tranſgreditur præceptum Domini: atqui Adamus Deo vouerat, quòd, relicto huius mundi ſtrepitu, in ſeceſſu Societatis illi ſoli eſſet inſeruiturus, quòd tamen non impleuit, Societatem deſerens: ergo Adamus in hoc, quòd non impleuit ea, quæ Domino Deo tam ſanctè vouerat, & deſerens fraternitatem irrita fecit verba votorum ſuorum, tranſgreſſus eſt mandatum Dei, & conſequenter damnationem habet. Diuus Paulus prima ad Thimotheum quinto docet Thimotheum quales viduas debeat admittere ad vouendam perpetuam caſtitem in obſequium Chriſti, & Eccleſiæ eius: & monet tranſgredientes votum illud habere damnationem. Sit ergo ſecundus Syllogiſmus. Quicumque rem bonam, ac piam Deo vouit, niſi perſoluerit, quòd vouit, ſed irritam fecerit fidem voti ſui; habet damnationem: atqui Adamus vouens perpetuam paupertatem, caſtitem, & obedientiam in Societate IEſu, rem bonam, & piam vouit: ergo ſi non perſoluerit, quòd vouit, ſed irritam fecerit fidem ſui voti; habet damnationem. Quamobrem quo in ſtatu verſeris tu ipſe videris. Adam, Adam vbies? Vnde diſceſtiſti? Quo te præcipitaſti? ex ponte in mare, ex ſamulatu Dei in ſeculum: vb. quidquid eſt; concupiſcentia carnis eſt, concupiſcentia oculorum, ſuperbia vitæ: iex ſemita ſalutis in viam perditionis. Dic mihi, obſecro per illum amorem, quo te ſemper à me non ſolùm d'ligi, ſed vehementer etiam amari expertus es, dic mihi, quæ te dementia, quæ te Aeuas decepit? Siccine, miles Chriſti duodenarius, militiæ Chriſti aſſuetus, poſt iuramentum militare, poſt votum perpetui obſequii, ducis tui caſtra deſeris? Non dimiſſus à Duce, non abſolutus à iuramento, in hoſtium te recipis cuneum, & eorum, qui, cùm temporalia à te extorquere non potuerunt, animam, quæ eſt pretioſior, conantur perimere? Ita ne etiam fidei aduerſarijs præbes triumphæ materiam? Quanto conſultius feciſſes, ſi ad eos, quos facit Deus habitare vnus moris in domo, cum quibus & tu aliquando dulces capiebas cibos, & ambulabas cum conſenſu in domo Dei, declinaſſes. Non in tot, tantosque incidiſſes laqueos diaboli, à quo iam captiuus teneris, ad ipſius voluntatem. Nec erat cur à fratribus tuis metueres te vel in ciſternam incluſum, vel Iſmahelitis venditum iri. Ab amantibus enim iſta non ſunt timenda. Sed prout ducebaris à carne, & ſanguine ire voluiſti, nullà habitâ ratione Dei, nullà ſalutis tuæ, nullà ædificationis proximorum, de quibus mandauit Deus unicuique, nullà demum

96
Societatis de-
ſectores dāna-
tionem habes
re conuincun-
tur.

40
miles Chriſti
duodenarius

20
miles Chriſti
duodenarius

duo

duo

duo

duo

duo

duo

duo

duo

fraternæ consolationis, & erga Societatem, quæ, vt bona mater, te aluit, te instituit, te sacravit, gratitudinis. Obsecro te, per misericordiam Dei, cuius famulatum deseruisti, obsecro te, inquam, considera diligenter, & in conspectu Domini, ac Creatoris nostri attentâ cogitatione dispicias, quæ sequuntur. Quod omnium caput est, grauissimè offendiſti Deum, & Patrem Domini nostri IESV Christi, cui fidem non seruasti. Et quæ pœna huiusmodi homines manet? Audi Apostolum dicentem Hebræorum decimo: Irritam quis faciens legem Moysi, sine vllâ miseratione, duobus vel tribus testibus, moritur: quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scandalizasti multos. Quid tum? Audi Christum dicentem Matthæi decimo octauo. Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Præcipitasti te, & sanguinis Christi efficaciam sacrilegè, quantum in te est, mutilasti, dicente Christo Lucæ nono: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Dices, longum erat, graue erat: non poteram tam immania, tam diuturna portare. Væ ijs, qui sustinentiam perdidērunt, dicit Scriptura: & tu putas huiusmodi caluis rationibus te excusationem habiturum de peccato? Fucum facere poteris cæcutientibus, sed Deus non irridetur: cum acceperit tempus, ipse iustitias iudicabit: & si iustus vix saluabitur; quid respondebis petenti rationem villicationis tuæ? Benè currebas: quis te non solum impediuit, sed de medio cursu reuocauit? Pondus, & pondus: onus, & onus respondebis mihi. Et nunquid decet sub spinoso capite, membrum delicatum viuere? Delicatus es, si vis & hic cum seculo gaudere, & postea regnare cum Christo. Et certè necdum à ludæis quinquies quadragenas vnâ minus accepisti: nec dum nocte, ac die in profundo maris fuisti: necdum plus omnibus laborasti: postremò necdum vsque ad sanguinem restitisti, & de laboribus conquereris? Næ tu delicatus es miles: & quomodo coronaberis nisi legitimè certaueris? Quomodo denarium diurnum accipies, nisi vsque ad vesperam in vineâ Christi, tanquam operarius inconfusibilis, laboraueris, & sudaueris? Verum te certare velle, & laborare dices in vineâ Christi, non in Societate. Sed audi tu me vnum verbum. Nonne pacto conuenisti cum Domino, vt laborares in istâ parte vineæ, non in aliâ? Vineâ hæc Domini est: ipse conducit operarios: ipse vnicuique assignat partem, & stationem. Si quis eam deserat, vt ad aliam transeat, ordinem Domini perturbat: & tantum abest vt mercedem accipiat, vt pro mercede punitionem sit consequuturus: non quia non laborauit, sed quia non laborauit iuxta voluntatem Domini. Ait enim Matthæi septimo. Qui facit voluntatem (non suam, sed) Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Alioqui audi petram illam, super quam fundata est à Christo Ecclesia, Actorum quinto: Anania cur tentauit Satan as cor tuum, mentiri te Spiritui Sancto, & fraudare de pretio agri? Non ne manens tibi manebat, & venundatum in tuâ erat potestate? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo. Quicquid feceris, extra desertam à te fraternitatem, quantumuis bonum, quantumuis honestum, quantumuis sanctum; non ad iustitiam, sed ad iniquitatem tibi reputabitur: oratio ipsa fiet tibi in peccatum. Quomodo enim opera tua placere Deo poterunt, si persona non placeat. Respicit Deus prius ad Abel, deindè ad munera eius: nam Deus intuetur cor, & ex conditione cordis iudicat externa, ait Diuus Bernardus: contrario modo ac homines faciunt cor ex verbis coniectantes. Qui autem fieri potest, vt tu placeas Deo; si Deo fidem fregisti: si ab eius vocatione te subtraxisti, ipso vel inuito, imò & repugnante? Conscientiam tuam appello. Ergo in damnatione es. Quid hinc conficitur? Absolui non potes, absoluere non potes, sacrificare non potes, concionari non potes, conuersari non potes, quin abyssus abyssum inuocet peccatorum. Nolo enim te ignorare mysterium hoc: quòd, præter peccatum tuum, pœnâ excommunicationis illaqueatus es,

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

B b 2

Sata-

97
Quot mala cō-
stant.98
Excusationes
in peccatis.

99
Ad redeundum
incitamenta.

100
Adami Helleri
acerbus exitus

101
Magius Poloniam iterum
visit.

102
Lituaniam Italiam
amplitudine
perat.

Satanæ traditus es: hoc non ignoras, si memoriâ tenes. Quid igitur mihi faciendum erit, fortè interrogabis? Consilium tibi non denegabo. Furtum commisisti nullâ auri magnitudine compensandum. Si vis, ut tibi dimittatur peccatum; restitue malè ablatum, idest te ipsum. Reuertere vndè discessisti, & fiant nouissima tua meliora prioribus. Quanto te amore, ac studio semper sim prosequutus conscius tuum peccatum non ignorat: eandem caritatem, & nunc senties tibi esse paratam. Quid facis in sæculo, qui maior es mundo? Reuertere, reuertere ad pusillum gregem. Occultum est delictum tuum: non dum factum notum multis: facile ista ruina implebitur: nullo te odio prosequimur, sed potius amamus: & quia amamus, vicem tuam dolemus: considerantes nos ipsos, ne & nos tentemur. Te quærimus, non tua: animæ tuæ salutem sitimus, non tuarum rerum cupiditate tenemur. Quid ergo moraris in mari magno, qui potes esse in ponte? Scimus legem Christi esse, ut alter alterius onera portemus. In spiritu lenitatis tecum agemus, memores eius benignitatis, & mansuetudinis Christi, & Apostolorum eius Petri, & Pauli. Egrede de domo Patris tui, & de cognatione tuâ, si vis, ut concupiscat Rex decorem tuum. Omnis mora periculorum plena est, & inimici hominis domesticci eius. Nec te terreat magnitudo laborum. Audi Apostolum dicentem: Momentaneum esse, & leue quicquid tribulationis patimur in præsentem: quod tamen supramodum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Vide igitur quàm non sint condignæ ad gloriam illam passiones nostræ. Quod est tribulationis nostræ, momentaneum est, & leue: quod gloriæ, æternum est, & pondus etiam supramodum in sublimitate. Quid in incertum tibi dies, & annos numeras? Transiit hora, transiit, & poena: nec accedunt sibi, sed cedunt potius, & succedunt. Noli ergo timere, magis autem redi ad seruitutem Dei, indutus animositatem regiæ ad imitandum illum, qui propter te humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Alioqui audi Spiritum sanctum Apocalypsis secundo: Habeo aduersum te pauca: quod caritatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque vndè excideris, & age poenitentiam, & prima opera fac: sin autem veniam tibi, & mouebo candelabrum tuum de loco suo, nisi poenitentiam egeris: quam, si Deo adiuuante, impleueris redeundo; gaudium erit magnum super peccatore poenitentiam agente, non solum coram Angelis Dei, sed etiam coram fratribus tuis: nec deerunt patres, qui filium prodigum redeuntem suscipiant, & complectantur. Benè valeas. Viennæ, die tertiâ Aprilis Millesimo quingentesimo sexagesimo nono. Rationum id robur, comminationis hæc caritas, & viri grauissimi auctoritas, quàm parum apud obduratum iam peccatum, & in vltimum præcipitans exitum valuerit, res ostendit. Impudens transfuga, post desertam Societatem, religionis quoque Catholicæ infamis proditor, Viennæ propalâ e loco superiore cum populo capit agere, Dei Ecclesiam, itemque Societatem proscindens maledictis, maximo popularium Hereticorum gaudio, eorumque fauore, qui de Senatu erant. Tandemque homo & votorum sanctitate religiosorum adstrictus, & sacerdotali castimonie deditus, tremendo Dei iudicio, penitus in suarum cupiditatum potestatem traditus, incestas nuptias celebrare sustinuit: infantiâ, & turpitudine, contra sapientiam, & sanctimoniam pugnans. Sed adeo exitiosam, exultantemque impudentiam diu diuina mansuetudo non tulit. Pestilentia paulo post ipse, & quam duxerat meretricula, infelicem animam euoluere: quanquàm fuit rumor, ipsum tandem morti proximum edidisse signa poenitentiae. Quicquid sit, Dei quidem infinita est pietas, sed iustitia quoque formidanda. Hoc iterum anno Magius Prouincialis Poloniam visit, tum cæpta confirmaturus Collegia, tum Vilnensem constituturus. Est Vilna caput, ac metropolis totius magni Ducatus Lituanie. Magnus enim dicitur ille Dux, quod & minores habet sub se Duces: & regio eâ amplitudine patet; ut facile Italiam superare dicatur: quanquàm magnam partem occupant syluæ, paludes, & stagna. Vndè fit, ut hyeme magis, cum concreta gelu etiam fluminum sola sustinent plaustra, quàm per æstatem com-

mer.

mercijs pateat. Vilna sita est in opportunâ planicië, neque inamæna: duobus alluitur fluminibus: alteri Vilna est nomen, vnde cognominis vrbs: alteri Vilna, idque maius, in quod & Vilna influit. Annona, nisi insignis calamitas, qualis hoc anno grassata est, incidat; est ibi vilissima. Vrbs porrò, quamquam te-
 ctorum pleraque ex materiâ, vt alibi per eas oras, imprimis ampla, & nobilis: ad hæc frequens, non Lituani modò, sed Polonis, Germanis, Italis, Ruthenis, Tartaris, & gentibus alijs: eoque multarum inibi vsus linguarum est. Status religionis deterrimo erat loco. Ciuitas catholica censebatur, vt aliæ fermè regiæ: magnam tamen partem, ac templorum multò maiorem occupabant Rutheni. Quod nomen, cum propriè Roxolanorum, seu Russorum nationi conueniat, quæ Russiam, siue rubram, siue albam (sunt enim duæ, eæque permagnæ prouinciæ) incolit; tamen iam & sectæ factum est proprium: Ruthenique per ea loca nominant, qui Græcorum sequuntur siue schisma, siue hæresim, cuiuscunque nationis sint. Ad hæc, præter Iudæos, præterque Tartaros Mahometanos, multi multarum sectarum hæretici erant: qui tamen extra Zuuiglianam synagogam opibus Palatini recens demortui exadificatam, nullam dum potuerant inuadere sacram ædem, nec publicam sibi superstitionum suarum condere officinam. Porro fructus ex Collegio vberimus sperabatur: præsertim in tenerâ ætate instituendâ: eò præsertim, quòd nec Rutheni, neque alij Sectarij ludimagistrum, siue concionatorem habebant vllius nominis: Populus autem, vt ferè in vniuerso Poloniæ Regno, suapte sponte propensus ad religionem, ac simplex. Valerianus Vilnensis Antistes vir optimus iam duobus ante annis, cõemptam loco maximè accommodato è regione Curie Episcopalis domum assatim intruxerat, facilè triginta capacem habitatorum: & vectigal attribuerat, quod annuis victibus alumnorum prope quadraginta sufficeret. Quæ tamen, quoniam Collegium numerosum, & Academiam generalem meditabatur; vocabat initia, domique amplificandæ, ac templo extruendo necessaria comparabat: nil metuens vehementius, quàm cum iam quintum ac sexagesimum annum ageret, fractissimâ valetudine, mors cæptis ne interueniret: tametsi aduersus subitos quoque casus diligentissimè aiebat testamento sibi esse prouisum, per quod omnia Bransbergeni Collegio ad condendum Vilnense legebat. Prouincialis Austriæ Magius, cui Prouinciæ tum contributa Collegia Polonica erant, Stanislaus Varseuitius, is, quem anno ab hinc quarto Romæ additum Societati memoratum est, vnde nunc auctior pietate, ac literis ad Sarmatas suos remittebatur, alijque explendo Vilnensi Collegio destinati, ad tertio Kalendas Iunias Posnaniam attigerunt. Aberat vrbs Antistes Adamus Carnouius ad Cæsarem paulò ante ab Sigismundo Augusto suo Rege legatus: tamen sacros hospites hospitaliter excipi suas in ædes iusserat. Quod ita est factum Procuratoribus Episcopi, & Canonicis, & Ciuitate omni officiorum genere certantibus: vt profiteretur Magius nusquam sibi humanitatis amplitudinem repertam tantam; quantam in Poloniâ, vel in ijs, qui se ab Ecclesiâ segregant, homo alienigena, Papista, Iesuita quotidie experiretur. Nam & à Posnaniensi Palatino, Hæreticorum propugnatore alioqui acerrimo inuitatus est, acceptusque in eius suburbano tum splendidè, tum imprimis modestè, atque beneuolè, vt diceret Magius: si tantum vrille castæ religionis haberet, quantum humanitatis à naturâ, & vrbauitatis acceperat; dignum profectò fore, in quo omnes amando, colendoque certarent. Nec prætermisit ipse occasionem ingerendæ diuinæ lucis, qui exemplo Christi Domini propterea inuitationem non repudiaret, vt meliores interim dapes conuiuatori suggereret: sed grauioris operæ, & prolixioris negotij res erat. Ità nihil vltra processum, quàm, vt amicitia semina iacerentur. Porro Ciuitas nihil auebat ardentius, quàm, quandoquidem eam nacta Iesuitarum copiam erat; apud se in perpetuum retinere: nihil non moliens, vt Collegium statim excitaretur. Quoniam autem in præsens retinere non poterat; ex Senatus consulto decreuit vniuersis copiosum viaticum, perque honestos viros, nomine totius Senatus, cum præfatione perho-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

B b 3

nori.

103
Vilnæ situs.104
Fecunditas, ac
frequentia.105
Status Religio-
nis.106
Russia duplex107
Ruthenique di-
cuntur.108
Valeriani Epi-
scopi cura de
Collegio Vil-
nensi institu-
do.109
Stanislaus Var-
seuitius in Po-
loniam remit-
titur.110
Posnaniensium
in Magium, ac
socios huma-
nitas.111
Præsertim Pa-
latini Posna-
niensis.

112
Magius Senatus
viaticum
recusat.

113
Varſauiam adit
ad Regem.

114
Stanislaus Varſeuius
cū lau-
de cōcionatur

115
Agitur de Col-
legio in Ruſſia
condendo.

116
Magius Vilnam
Collegium de-
ducit.

117
Verba eius ad
Valerianū Epi-
ſcopum Vilne-
ſem.

norificā delatum eſt. Sed cū accipiendam grātē voluntatem, remittendam pecuniam Magius cenſuiſſet; amantiſſimi Ciues vltro ſpeculantes viatorum commoditates, ſi quid deeſſe ſubolſacerent; id diligenter vel ignorantibus ſubi miniſtrabant; vel etiam repugnantibus obtrudebant, certatim & ſua plebe quoquē munuſcula deferente: quā (quia nihil præterea accipiebatur) quam optimo pane illorum curruſ impleuit. Nec potuit denegari comuni auiditati, quin verbi Diuini panem Pater Stanislaus Varſeuius de ſuggeſtu porrigeret. Itaque frequentiſſimā, ſecundiſſimāque concioni in Curia Sanctæ Mariæ Magdalenæ cæleſte epulum dedit. Digreſſi Poſnaniā, Pultouiam venerunt. Hic Socijs relictis, Varſauiam, vbi tum Regni comitia habebantur, Magius cum Proprouinciali Franciſco Suerio, & Varſeuitio Pontificis Internuntij Vincen- tij Portici accitu, excurrit. Ibi quoquē magnā humanitatē excepti: & Magio iam noto Rex in omnes vſus patrociniū detulit: eiufdemque iuſſu coram eo, & Senatu, & cunctis Epiſcopis Varſeuius haud ſine approbatione eſt concio- natus. Ante omnes lætata Reginula eſt. Ita vocabant ſororem Regis, nomine Annam, pietatis mæmorandæ virginem. Attulerat ei ab ſummo Pontifice Varſeuius literas, per quas hortabatur, vt ſororis ſuæ virum Sueciæ Regem Ioannem ad Eccleſiam renocandum ſuſciperet. Inter Epiſcopos contendit vehementer Preſmilienſis Valentinus Herbotus, vt Collegium in Ruſſiā pri- mō quoque tempore conderetur: quod nihilō minore ſtudio iam pridem Sophia & genere matrona, & pietate clariſſima perurgebat. Itaque ſimul ac Pultouiam Magius redijt, Patrem Iacobum Vuiecum Vangrouiciū cum cetera ex- ploraturum miſit, tum propriè diſpecturum, Leopoli, an Preſmilie condi præ- ſtaret. Ipſe, cum ſuo manipulo non mediocriter aſſumptis è Pultouiienſi Colle- gio Socijs aucto, Vilnam, cū Epiſcopus longiorem terre expectationem non poſſet, protinus iter intendit. Deoque propitio, & bono eius Angelo duce, tandem cuncti ſoſpites, tametiſi indè humus vbique ſœno ſubſtrato pro cubili fuerat, ad finem peregrinationis longiſſimā peruenerunt, milliaria ab Auſtriæ Viennā permenci Germanica, quorum ſingulis quina Italica continentur, cen- tum ſexaginta: longius intervallum, quā Viennā Romam: vndè nonniſi qua- draginta ſupra centum numerantur. Accelerato per noctem itinere, quæ id loci, ac temporis paulò longior ex quinque horis, matutino urbem intrarunt: ne cum officioliſſimi Antitiſtis altercandum benignitate foret, qui magnificum occurſum equitum, & alia honeſtando ingreſſui compararat. Cuius vt in con- ſpectu religioſa cohors venit (& pontificali fulgens amiſtū, aureā circum col- lum fluente torque, circumſtante Canonicorum, & virorum nobilium præcla- rā coronā, compoſitus ad maiestatem in ſellā conſtiterat) incredibilis gratula- tio, atque vberes fuerunt lachrymæ. Magius ornandam etiam verbis magnifi- cam eius pietatem, & Societatis in eum obſeruantiam ratus, venerando illo, planeque probō ſuo ore, vt vel ſpectaculo eminentis modeſtiæ, & grauitatis, omnium ad ſe oculos, & amores raperet, talem habuit orationem. Tandem aliquando, Reuerendiſſime Præſul, homines expectatiſſimi tibi, & cupidiffimi tui diuino beneficio adſunt. Ambigebam ego, vndè nam hæc verba ordire: & cogitabam excuſare principiū aduentus noſtri tarditatem, vt ſtatim (quod præ- cipiunt Rhetores) quicquid primam huius congreſſus minuere poſſet gratiam, amolirer. Sed, vt primū frui tuo conſpectu datum eſt; tua ſingularis humani- tas, & ſumma benignitas, quam vultus optimi & pollicentur, & exhibent, per- ſuaſit nihil eſſe ſalutationis officio præuertendum. Ante omnia igitur Præpo- ſiti noſtri Generalis, & cunctæ Societatis, & noſtro, qui præſto ſumus, nomi- ne, plurimam tibi ſtudio tanto, quantum maximum humanus capere poteſt ani- mus, ſalutem dicimus: omniaque fauſta, felicia, diuturna: & poſt hanc vitam beatam æternitatem precamur ab eo, à quo omne datum optimū, & omne donum perfectum deſcendit: ſimulque tibi omnem operam, cunctoſque labo- res noſtros dedicamus, & tradimus: ſatis gnari viciffim in te, diſciplinæ noſtræ defenſorem acerrimum, & conſeruatore ſtudioſiſſimum, fore. Societas qui- dem

dem nostra, vt sanctis morem gereret votis tuis, nullâ importunitate temporis nullo Collegiorum incommodo, hunc, quem in conspectu iam, & iure tuo habes manipulum, per iniurias cœli, per viarum erumnas, per incerta casuum ad id vsque terrarum misit. Misit autem libentissimè geminâ de causâ. Primum, quod curas omnes, atque cogitationes tuas in eâ religione sustentandâ, atque restituendâ defixas esse cognorat, in qua tuendâ, atque instaurandâ cunctis ipsa quoque suis viribus elaborat. Deinde quod tuorum experta, quibus præoccupata est magnitudinem meritorum, cum partem assequi nullam referendâ gratiâ posset; hæc saltem significatione profiteri se non ingratam curauit. Nos verò gratias immortales clementissimo Duci, Deoque agimus, qui nos tandem per quicquid molestiarum, atque discriminum fuit, incolumes huc perduxit, vt te, quem absentem obseruabamus, contemplari, ac venerari præsentem, atque excelsum istum, cunctisque virtutibus exaggeratum animum coram admirari possimus. Tibi deinde, Ecclesiæque tuæ Vlnensi gratulamur omnes ex animo, quod pietatis, ardorisque erga diuinum cultum in tuum pectus summa bonitas tantum effudit; vt singularis quædam longè, latèque per exteras quoque gentes excitata opinio sit Apostolicæ sollicitudinis tuæ: & in spem vbique boni omnes erecti fore, vt catholica sacrosancta religio, per homines nescio quos nouitios, & adolescentulos labefactata, breui per sapientiam, & grauitatem tuam in statum pristinum reponatur. Quod profectò, ne vel grauior ætas, vel inclinata impediatur tua valetudo, magnanimè pater, vereri non debes. Aderit enim senectuti Dauidis fouendæ virgo Sunamitis: aderit ea virtus è cœlo, quæ ultra maternos annos prouectæ Saræ non modò prolem, sed & eiusmodi dedit, per quam ad vniuersitatem gentium felicitas, ac benedictio permaneret. Deus noster bonus est, potens est: nunquam abest ijs, qui pro ipso laborant in remigando. Si non adsit in primâ vigiliâ, si cœlet in alterâ, si ne in tertiâ quidem appareat; at certè adest in quartâ: increpitoque vento, ac mari, & factâ tranquillitate magnâ, perseverantes deducit in portum voluntatis eorum. Ad extremum reliquum est, Præsul optime, vt & muneribus, quæ de longinquâ regione adueximur, præstantiam tuam, pro nostrâ tenuitate honoremus. Alia præbebunt alij. A nobis quantulacunque sunt, accipe nos ipsos, & nostra nobiscum omnia. Accipe, qui te clementissimum nobis Dominum, & indulgentissimum patrem exhibes, obsequentissimos seruos, & obseruantissimos filios. Vnum est, quod vereri nobis conuenit, ne eueniat tibi, quod olim Dauidem quærentibus, qui pro homine statuum inuenerunt. Digna quidem vota Saulis fuerunt, propter immanitatem, quæ frustrarentur: & digna tua sunt, propter caritatem, quæ superentur. Nam, quemadmodum decuit innocentem hominem ad exitium quærenti, simulacrum offerri; sic æquum esset tibi, tot animarum spectanti salutem, vel statuas animari. Sed id quoque merito tuo, precatuque, præstabit spero is, qui potens est de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Iam ad tarditatem excusandam obsequij nostri, inexsuperabilia occupationum impedimenta commemoranda essent. Verùm præstat simpliciter profiteri, si quid in eâ re peccatum est, iam nos abundè pœnarum dedisse, quibus optatissimâ tuâ præsentia interim, magno nostro dolore, carendum fuit: & nunc denique confituros, vt quicquid cessatum est in itinere, compensetur in opere. Talia disserente Magio, venerabilis senex graui suauitate vultus, & decoris lacrymis approbat. Et vbi ille conticuit, haud item sine lacrymis respondit, gratias agens Deo, qui iam se proximè finem votorum suorum perduxisset: sæpiusque confirmans, nunc demum sperare se gregi suo benè consultum fore, nunc vineam Vlnensem, situ squallidam, vepribus horrentem, & ab syluestri apro deuastatam redintegrandam, & in eam speciem excultum iri, vt nulli pulcherri-marum cederet. Tum paternâ indulgentiâ cunctos prandio excepit, eorum se spectaculo pascens: sacram illam coronam, quasi filios, quasque nouellas oliuarum in circuitu mensæ suæ contemplans, breui fructiferas in domo Domini futuras oliuas. Sexto post die, cum in Collegium magno, & honestissimo comi-

tatu

118

Munuscula.
Episcopo obla-
ta beneuolen-
tiæ ergo.

119

Episcopi pia
benignitas.

120

In Collegium
perhonorificè
recipitur.

121
Stanislaus Var-
seuitius Colle-
gij Vilnensis pri-
mus Rector.

122
Andreas Vola-
nus Vilnensis
Collegium tē-
tat.

123
Contra Hæ-
reticos de Eucha-
ristia disputa-
tum à Socijs.

124
Templum San-
cti Ioannis Col-
legio addicitur
singulari Dei
providentia.

tatu venisset, post decantatum in sacello de Sanctissimâ Trinitate sacrum, salu-
tatus est primum oratione latinâ, tum hebraicâ, dein latino carmine, itemque
hebraico, postremò græcâ oratione. Sub eâ in studiorum laudem, ad excitan-
dam iuuentutem, declamatum. Quæ, cum ipsi collegæ omnia præstitissent;
postea quinque nobiles pueri suum quisque breue carmen ex ordine addide-
runt. Indè per diocesim literis missis, quibus, & constitutum Collegium, & ad
proxima Sancti Stanislai solennia scholarum (nam tantum pueri quidam no-
biles, aut Episcopi propinqui ad id loci recepti erant in disciplinam) exordia
denuntiabat; Sacrum Diuo Alexio diem quintumdecimum ante Kalendas Sex-
tiles haberi natalem Collegij, & anniuersarium obseruari voluit: quod eo die ab
Lucouienſi olim Episcopatu ad Vilnensem ipse fecisset gradum. Primus regen-
do Collegio præfectus est Varſeuitius: cui, cum egregia contigisset apud om-
nes fama virtutum; minor tamen vero contigerat. Idem in Sancti Ioannis cu-
riâ conciones habebat. Magius, rebus aptè compositis, cum inter cetera Vil-
næ etiam singulis diebus sacris ad Italos inquilinos verba fecisset; extremo Au-
gusto in Prussiam iter intendit in curru, quem donarat pro potestate Episco-
pus, addito & viatico, & qui ad Lituaniæ fines Augustam vsque omni humani-
tate deduxit. Prouinciali digresso Vilnenses Collegæ totos se ad exornanda stu-
diorum initia, quoniam religionis in eo agebatur dignitas, contulerunt. Nam-
que Hæretici, vt sunt gloriosa animalia, & meretriciæ frontis, ante solebant Ca-
tholicos fatigare, passim iniectis quæstiunculis, & quassare, iactantes se intole-
ranter simplici populo, & insultantes. Porro inter eorum Sophistas fateban-
tur omnes apud Andream Volanum, qui Palatino Vilnensi erat à secretis, Cal-
uinianæ insipientiæ rudem esse. Is adiuncto sibi Andrea Tricesio, & aulico-
rum globo de eodem grege Caluini, cum Lutheranorum etiam concursu ten-
tandam sibi Iesuitarum facultatem putauit: & ad Collegium profectus, de sacra-
mento Eucharistiæ quid Patres sentirent, interrogauit. Qui, cum sententiam
catholicam ita explicassent, probassentque maximè auctoritate Sancti Ambro-
sij, & Augustini, quibus se stare hæreticus aiebat, vt nemo dissentire, nisi ob-
stinatâ pertinaciâ posset; tamen nihil commutatus discessit. Tum Patres ante
omnia infringendos Hæreticorum illos spiritus, comprimendamque plebis la-
cessendæ procaciam rati, de cunctâ Philosophiâ theses, atque ex Theologiâ no-
minatim de verâ corporis, & sanguinis Christi in Sacramento Eucharistiæ præ-
sentia, deque communione sub vnâ specie, sustinendas proposuerunt. Quæ,
cum ad valuas templorum septem dies pendissent, ad disputationem ventum
est. Ioannes Haius Scotus Rhetoricæ designatus magister propugnabat, Præ-
sidibus Varſeuitio, & Balthassare Hostonino. Ingens ad audiendum etiam Hæ-
reticorum numerus conuenit: at ex his, quanquam semel, atque iterum, ac ter-
tiò inuitatis, nemo vnus toto triduo, quo disputatum est, conferere manum
vult. Ita res inter Catholicos gesta, & Hæreticorum argumenta seriò tra-
ctata, & magnificè refutata sunt. Haud facillè dictu est, quantum illæ disputa-
tiones, aliæque subinde pari felicitate, & eadem Hæreticorum fugâ editæ, Ca-
tholicorum & animos confirmarint, & vultus: itemque aduersariorum tem-
eritatem frenarint. Deerat ad cumulanda vota Episcopi, & Collegij perficien-
da fundamenta templum. Nam nec proximi Sancti Ioannis vsu nisi malignè
concedebat ei præpositus Petrus Ruitius: & ad nouum condendum nec situs
cœmptus reperiabatur idoneus, & Episcopus incipiebat desperare impensis se
suffecturum. Hæc reputans, simulque illud Varſeuitius quàm nihil solidè effici
ad populi excitandam, alendamque pietatem sine templo posset; ad Diuinum
consilium, & auxilium studiosè confugit: impensèque oranti succurrit, si pete-
retur à Rege ipsum Sancti Ioannis templum, omninò impetrandum. Quodque
magis rem animo agitabat; eò certiore spem capiebat. Probauit consilium
Episcopus: Rex quoque, præter multorum opinionem, probauit: confirmauit
Pontifex: confirmauit & Deus. Nam Ruitius, qui nullâ conditione, quoad vi-
ueret, consensurum se demonstrarat; paucis diebus post perlatum à Rege bene-
ficium

ficiū est mortuus. Inter hæc Magius, cū poſtridie natalis Deiparæ Branſbergam veniſſet, cum omnes recreauit fauſta narrans nouelleti Vilnenſis exordia, tum eſt ipſe viciliſſim mirificè recreatus conſpectu matureſcentium frugum, quas Bransbergenſis adulta iam, ac robuſta vinea procreabat: ita ſacra in templo feruebant opera: ita gymnaſium florebat: eas Conuiſtorum nobilium contubernium, eas Clericorum Seminarium ſpes oſtendebant. Nouum Collegio Rectorem Patrem Philippum Vidmanſtadium doctrinā virum, & religione maximis impoſuit. Et Tyrocinium in ſecretā domus parte, vnde poſtea magnæ in Prouinciam omnem vtilitates profectæ, conſtituit. Elbingam item, & Gedanum excurrit. Hic nobilem Ciuitatem miratus æquè, & commiſeratus eſt. Quippe omnia tenebat, & planè dominabatur impietas. In Catholico reliquijs mirus inerat ardor Collegij. Sed gemere, & vota facere licebat, aliquid moliendī facultas longè aberat ſub dominatu Lutheri. Elbingæ res meliore loco, & Catholicos ad Chriſtum conſitendum audentiores reperit: eo-que etiam ferocius infanæ factionis incurrentem Sebaſtianum in Ieſuitas totis lateribus, & gladiatoria firmitate viſlantem, dirisque deuouentem, quicumque ad eos, hoc eſt ad Eccleſiam accederent. In ſingulas conciones quinas exigebat marcas: tanti populo ſempiternum exitum vendebat: vtque tantò ſæpius, ac quaſtuofius Chriſtum auariſſimus latro, nouiſque Iudas venderet; quater in hebdomadā præconium iterabat. Magius ex Pruſſiā tranſgreſſus in Maſouiam, dum Pultouienſis Collegij res componit; literas accepit, per quas, & à Preſmilienſi Epifcopo ad Collegium Preſmiliæ ſtatuendum (illam enim ſedem omnes præoptabant) adiocabatur, & à Poſnanienſi Varſauiam accerſebatur. Huc raptim profectus, de Collegio Poſnanienſi conuenit, tabulaſque confeſcit: & iuuit cauſam templi Vilnenſis, quam diximus, quæ commodum eo temporis momento apud Regem agebatur. Ad tranſigendum de Collegio Preſmilienſi, quoniam ipſe properabat in Auſtriam anno cadente, Proprouincialem Suerium miſit.

Hoc Borealium Prouinciarum ſtatu, in Hiſpaniā Collegium Carauacenſe duodecim incolis, & ſcholæ inſtructum eſt. In maioris quoque Balearis Collegio, Prorege, ac præcipuā nobilitate, quorum votis, ac precibus Prouincialis Cordęſius tres magiſtros duxerat, primordia honorantibus, doceri captum feliciter, & ſubinde conflata Deiparæ Sodalitas, & templi iacta fundamenta. Granatæ Theologia inchoata. At Segouiz, quia Ciuium quidam plurimum auctoritate pollentes non ſinebant comparari neceſſariam gymnasio domum, & præceptorem publicè conduxerant, quo oſtenderent alijs ſibi doctõribus opus non eſſe, ſcholæ ſublata ſunt: ne collata in inuitos beneficia pro maleficijs, & obſequia pro contentionibus haberentur. Academia Salmaticenſis Collegium Societatis in ſuum corpus, velut membrum, cooptauit, additā exceptione, ne quid contra inſtituta Ordinis committeretur. Hueta, atque Oropeſæ in Toletanā prouinciā nouis Collegijs initium factum. In Conchenſi dioceſi non ignobile oppidum Hueta eſt. Iam indè ab anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo primo Doctõris Ioannis Ramirij non dum in Societatem allecti, apoſtolicis excitata laboribus, contubernium apud ſe noſtrorum hominum expetierat, per quos perpetuò exercerentur, quæ tractare ipſum in tempus videbat. Quam cupiditatem quidam è Clero, qui, Ramirij eiufdem ſuaſu, Complutum ad exercitationes ſpirituales adierant, in Patriam regreſſi, multò acrius, ac latius incenderunt: ſed deſuit optatis potiundi facultas, donec eam ſapientiā, ac bonitate ſuā Deus ita ſubminiſtrauit. Anno milleſimo quingenteſimo quinquageſimo nono Petrus Ortitijs iuuenis Huetenſis dum Compluti ſtudet, aggregatur Societati: in quo Patruus Stephanus Ortitijs honoratus imprimis, ac lo- cuples Sacerdos omnem poſteritatis ſpem repoſuerat. Is, vbi tam diuerſam conſilijs ſuis initam à Petro viam cognouit; vehementer dolens, miſſo fidei nuntio, nihil omiſit, quo reuocare ad ſe iuuenem poſſet: etiam atque etiam admonitum, ſeu clericalem militiam, ſeu popularem rationem mallet; facturum ſe, vt

125
Bransbergēſis
Collegij ſtatus
optimus.

126
Pater Philip-
pus vidmāſta-
dus Collegio
præſicitur.

127
Gedani, & El-
bingæ quo lo-
co Religio.

128
Poſnaniēſe Col-
legium recipi-
tur.

129
Res Hiſpaniæ.

130
Segouiz ſcho-
læ ſublata.

131
Hueta Colle-
giū inchoatur.

132
Petri Ortitijs cy-
ronis firmitas.

133
Oropesæ Col-
legiū institui-
tur.

134
Patris Franci
sci Cōlaluijvir
tutes, ac mors

135
Consilium, at
que prudentia

136
Verborū pon-
dus.

137
Religiōis cari-
tatis studium.

se, vt nec opima sacerdotia, nec patrimonium abundans desideraret. Quæ omnia, cum tyro Christi, qui maiores in opprobrio Crucis honores, atque diuitias degustarat, constanter repudiasset; Stephanus dum crudus fuit dolor, iram aduersus nos aluit: sed paulatim, diuinâ permulcente gratiâ, & sacerdotibus ijs, qui Societatem optabant, opportunè subijcientibus, quantò satius foret, quam destinarat filio fratris pecuniâ, ignarus quo tandem modo absumentam, in Collegium conferre, vnde ipse, & cognati, & Ciuitas decus, & commodum sempiternum caperent: rediturum enim ad ipsum in omnem posteritatem quicquid inde proficeretur; probato salutari consilio, accersitoque rursum Ioanne Ramirio, cum aliquot Socijs, sæculi anno sexagesimo tertio, eorum consuetudine, & industriâ, cum Stephanus ipse, tum Ciuitas vniuersa profecit plurimum. Tandem biennio post receptum à Borgia Collegium, & rebus paulatim explicatis, hoc demum anno senescente, missi sunt incolæ, Petri Seullani ductu primi Rectoris. Vnica schola instituta est, in qua pueri elementarijs literis imbuerentur: quæ postea, rogatu Ciuitatis, atque collatu in sumptus, in tres commutata est grammaticæ classes, magno oppidanæ iuuentutis, & circumpositæ bono. Iam pridem Ferdinandus quoque Aluarus Tolerus Oropeza Comes, vt Collegium suæ ditioni impetraret acriter decertabat. Amabat enim hunc Ordinem impensissimè, & popularium suorum nihilò minùs studebat saluti. Ad hæc Franciscus Toletus eius frater iam inde ex eo tempore, quo cum Carolo Quinto in Germaniâ fuerat, ex multis super eâ re disputationibus auditis, omninò apud animum suum statuerat, adolescentium Seminaria, vnde docti, pijsque Ecclesiæ ministri proferrentur, præsentissimum esse remedium, siue curandis, seu certè leuandis laborantis seculi morbis. Ergo cum Oropeza, id genus alimentarios congregare ipse vellet adolescentes, Collegium, per quod instituerentur, dudum exoptans, cum ad ordinanda exordia, tres Socios aliquot ante annis impetrasset, vbi Prorex in Peruiam abiit, ita enixè postulauit: orauitque; vt quanquam in proximo generali conuentu reiectum negotium erat, iam nouæ locum repulsæ nullum reliquerit. Quare missis hoc anno Collegis, ludoque aperto, amantissimi, ac religiosissimi Proceres, ingenti cum populi gratulatione, voti compotes facti sunt. Decimo septimo Kalendas Aprilis Franciscus Consaluius ex oppido Alefene Episcopatus Calagurritani oriundus, post exactos septemdecim religioso in cultu annos, & quinque postremos, in cruciatibus ex pectoris dolore grauissimis, tandem Compluti desijt viuere. Ex Tyrocinio missus in Lusitaniam, cum Grammaticam, magno discipulorum ad mores, literasque bono, doceret, læsâ valetudine reuocatus Complutum est, nec tamen valetudini melius factum. Doctus erat latinè, grecè, hebraicè, humanasque, & diuinas disciplinas optimè tenebat, sed eminebant collestium dona virtutum. Super cetera donum consilij, prudentiæque Sanctorum vulgò ferebatur illi inesse: vsque eò, vt Rector Complutensis, & Toletanus Prouincialis Francisci Consaluij grabatum sibi pro quodam oraculo esse, præcipuâque eius ope Prouinciâ se, & Collegium regere confirmarent. Nec minor inerat vis siue de more domesticos exhortanti, siue priuatos conferenti sermones. Pauca verba, sed ponderis magni promebat. Quæ dona ex familiarium cum Deo communicatione, qua utebatur assiduè, haud temerè censebatur trahere. Ad Patrem enim luminum accedentes quid consequens est, nisi vtili luminentur, & incalescant? Quantum vis animi ex infirmitate corporis impetrare poterat, nunquam ab opere desistebat: & Tyronibus vsque ad mortem è suo conclauis instituendis præfuit. Nullum inter Religiosos vitium oderat peius, quàm quæ caritati fraternæ dictis, factisue aduersarentur. Scommata, & quæ aliacumque, per exigua licet, vnde caritatis sapor hebetaretur, appellabat candentes prunâs, quæ exurerent animas. Cuius morbi si quæ vnquam initia in Tyronum quopiam deprehendisset; vindicabat seuerè, & protinus elidere conabatur. Obedientis aiebat esse, quicquid imperetur, totum vbique esse. Sed viri patientia, cuius de promendâ spatium amplissimum habuit, prorsus ad-

mirabilis memoratur. Tantam enim, inter acerrimos dolores corporis, haurebat animo voluptatem, considerans eam esse Dei voluntatem, & ita sibi fieri, quod placitum Deo esset; ut foras interior lætitia emineret, occultarique non posset. Mortis properandæ ea causa fuit. Feriâ quadragesimæ sextâ, qua excitati Lazari historia legitur, sacro inuitante tempore, ad sacrificandum è lecto surrexit. Sacro peracto dum scipionem, cui solebat inniti, interprehendendum è manibus lapsum colligit, apoplexiâ percussus, paucis post horis expirauit. Prolixiori stadio Bartholomæus Bustamanti, multarum gloriâ palmarum nobilis, finem imposuit, quod & athleta iam clârus erat ingressus. Nam ætate iam maturâ, latinè, græcèque doctus: item Philosophiæ, & Pontificij Iuris, & Theologiæ laureâ donatus, architecturâ quoque præstans, ad hæc multo seculi limatus usu, latèque notus ad Societatem accessit: cumque se ad Franciscum Borgiam (ut primâ horum anhalium proditum parte est) contulisset, eum vnicè dilectum sibi comitem Borgiæ, & à consilijs adseuiuit. Arcius inde coniunctis caritate animis, cognitisque vicissim, & auctis virtutibus, cum in rectâ Tyrorum institutione penè omnia Franciscus poneret, Septimacensè, quod primum Hispaniæ fuit, Tyrocinium condens, Bustamantium ei magistrum præfecit. Inde translatus in Baticam, non modò eam Prouinciâ ipse multos administrauit annos; sed prope fundauit, auxit certè vehementer, ac roborauit. Eandem postea, cum ex secundo generali conuentu reuersus ex Vrbe esset, itemque Toletanam Vistator lustrauit: donec ætate præcipiti, impetratâ publicorum vacatione munus, ad euangelizandum se per vrbes, & oppida, quem laborem nunquam inter alias curas omiserat, totum contulit: Collegijs interim, quæ ipse idem inchoarat perficiendis intentus. Ergo, ad Seguritani explicanda exordia, cum totam hyemem in aspero illo, & perfrigido cœlo, non leui cum valetudinis noxâ exegisset; rebus tandem compositis, Triguërum incunte Iunio venit, fastigium templo impositurus. Hic verò fessam annis, ærumnisque fragilitatem humanam, ita labor itineris aggrauauit; ut paucis post aduentum diebus, magnis febribus, & lateris dolore prosterneretur. Non sefellit vigilem seruum Domini appropinquantis aduentus: & Triguërensibus continuo dixit, adesse se, ut vltimum apud eos spiritum exhalaret. Dicebat quoque peropportune mortem adire, cum eâ tempestate, procuratoris publicæ oneribus expedito, sine alieno incommodo vacaret mori. Grauiissimè iam laborans circumstantes hortabatur, ut de rebus diuinis assidue, nullo metu creandæ sibi molestiæ, loquerentur. Nam auditionibus ijs nequaquam fatigari se, verum leuari: Vbi perlatum est Sacrosanctum Viaticum, lecto tenèri nequijt: sed, velut iuuentæ vegetus robore (adeo integra vigeat pietas, tantumque ex vitæ præsentia virium habuit) impetu exiliens, positus humi genibus, Dominum, & Saluatorem suum, summâ & animi veneratione, & corporis, adoratum excepit. Aliquot ante obitum horis, cum vsum mentis ad cetera mali vis ademisset, visus est diuinitus ad diuina constantem retinuisse. Ita continenter, aptèque vel Psalmos, vel salutationem Angelicam pronuntiabat, pollice dexteræ, salutarique digito, pro multo usu, ita coniunctis, tanquam globulos rosarij ad numerandas preculas pertractaret. Tertiâ ante meridiem horâ, vndecimo Kalendas Iulias septuagenarius, plenus dierum bonorum decessit. Populus frequens in templum conuenerat, quemadmodum haberet, & num quicquam spei reliquum esset, studio cognoscendi. Qui, vbi ex improviso Sacerdos cum apparatu funebri sacrificaturus apparuit, intellectâ inde Patris morte, in ploratum, ac lamentationem miserabilem versus est. Magnum, & Sanctum virum, ac suum præcipuâ caritate parentem vulgò amissum querebantur. Haud ferè alius compluribus Hispaniæ, præsertim Baticæ, populis fuit doloris sensus. Quippe eâ erat virtute, ut, apud quos fuisset, eorum animos Deo, sibi, Societati arcuissimè copularet. Optimi vbiq; exempli, prudentiæ excellentis; animi constantiâ nec laboribus vnquam, nec annis, nec morbis fractâ. Sobrietatem religiosam, & consueta sua ieiunia ad extremum vsque non modò intermisit nunquam;

137
Bartholomæus
Bustamanti e.
gregia facta
virtutes, & fi
nis.

138
Bartholomæus
Bustamanti e.
gregia facta
virtutes, & fi
nis.

139
Primus in Hi
spania Noui
tiorum magister

140
Secundus Bæ
ticæ Prouincia
lis.

141
Vistator eius
dem, ac Toleti.

142
Mortis deus.

143
Sacrum Viaticum
cū inagni pietate
excipit.

144
In deliratione
morbis nunquā
mens a diuinis
declinat.

145
Populi existimatio.

146
Abstinentia, ac
pietas.

147
Peculiare stu-
dium in Eucha-
ristiam.

148
Erga Deipara
se, atque alios
afficit.

149
Fallaciâ seculi
quàm deplo-
raret.

150
Zelus boni pu-
blici.

151
Bona initia po-
ni curabat.

152
In Floridam
mitti deposcit.

153
Collegia per eâ
constituta.

154
Quæ censeret
seruanda ad Col-
legia cõdenda.

quam; sed ne de summo quidem rigore in ciborum delectu quicquam remisit. Preces Sacerdotalis officij, quâdocunque facultas suppeditauit, coram Sanctissimo Eucharistiæ sacramentò, deque genu semper exegit. Eodem modo ibidem quotidie tres ipsas Rosarij partes in laudem Deiparæ absoluebat. Peculiari etenim studio ad diuinissimum Eucharistiæ mysterium bonus immensi beneficij, thesaurique existimator afficiebatur: ac Regina cœli obsequijs mirè erat addictus: cuius in honorem, quicumque se locus offerret, excitabat homines, & instituebat ad Rosarij obeundas preces, præsertim cum inter viam in agricolas, aut pastores incidisset. Diu exoptarat formulam precandi nanci- sci, qua Virginis ab ipsâmet Virgine obseruantiam postularet: tandemque Sanctum Bonauenturam huiusmodi quadam vsu cum inuenisset (Dulcissimè Domine IESU, dignare me infimum omnium peccatorum sacratissimæ Virgini Mariæ matri tuæ reuerentiam debitam exhibere. Et tu, clementissima Domina mea, mihi indignissimo peccatori impetra, vt perfectè sim tuæ deditus ser- uituti, & tibi omni tempore obsequar purâ mente: ac deuoto corde continuo tuæ benignitati assistam) hanc & ipse letus arripuit, ac sapientissimè vsurpans ceteris auctor erat, vt frequentarent. Nec dubium, quin vberimos ex hoc cultu perceperit fructus: inter quos, & illa quoque prope Conimbricam tutela, cum per præcipitia vnâ cum iumento, cui infidebat, ruens, haud dubio miraculo in abruptâ rupe stetit incolumis, poni debet. Nam & tum maximè, cum ex angustâ semitâ fallentibus vestigijs volutari in præceps iumentum cœpit, sal- lutandæ Virgini intentus agebat. Quoniam satis vtrumque cum seculi, tum Christi Domini seruitium expertus erat, rerum vitæ huius, quarum studio mor- tales insaniunt, vilitatem altissimè penetrarat: ac si quando de hac fallaciâ ser- mo nasceretur, vehementi solebat cum gemitu erumpere: Quid tot Proceri- bus, quid tot Principibus, quos ego ipse vidi, actum est? Ego Carolum Quintum tantâ cum maiestate. Ego hos, illosque Dynastas noui, quos videbatur ne ipsa quidem mors adire propius ausura. Ego tot Pontifices, Cardinales, Antistites, Doctores, Concionatores celeberrimos, atque eminentissimos noui, & iam non sunt. Perijt memoria eorum cum sonitu. Hosque inter sermones incen- debatur vsque eo, & commouebatur; vt singultiens, ac flens vberim interclu- sâ voce eriperet se de medio, & fugâ in cubiculum abderet, acres ad sæculi con- temptum in auditorum, ac spectatorum animis relinquens aculeos. Vt erat impiger, industrius, & ardentissimæ caritatis, genus operæ nullum recusabat, vnde commoda publica iuuarentur. Si suo tamen permissus esset arbitrio; vel pueros prima elementa literarum docendos, vel Nouitios Societatis instituen- dos suscepisset. Tantùm existimabat interesse quemadmodum initia ponerentur. Ob eam rem puerilem catechesim omni loco, ac tempore pro virili pro- uexit, conditis etiam vernaculo rythmo versiculis, per quos teneræ mentes religionis semina, cum cantus illecebrâ, iucundiùs acciperent. Annum iam sexagesimum septimum agens, oblatâ spe numerosæ ad fidem conuersionis, in Floridâ nuper Hispano imperio adiungi captâ; summis votis eam expeditio- nem depoposcit: peritiam tam longâ ætate collectam in Euangelij fundamentis rectè ibi ponendis, optimè dicens collocatum iri: idque faciebat in orbis eo tractu idcirco libentiùs; quod minimè illic agendum cum Europæis foret: ex quibus, quod ferè pecuniæ lucra sectarentur, longè occupatio maior, quàm solidus animarum fructus rediret. Prudentiâ viri, ac pietate compertâ Lainius monuit, vt propagandæ Societati, nouisque instituendis Collegijs daret ope- ram: velut præfagiens non infelicem euentum. Nam Triguërum, Carauacam, postremò Seguram, & magnâ ex parte Gades colonias ipse duxit, ac multa in- terim obseruauit ei curæ accommodata: quæ non alienum fuerit delibare. Ante omnia dicebat ad id opus propagandæ familiæ requiri homines, qui anima- rum ministerio plurimùm, at pecuniæ negotia minimùm tractent. Quippe Nu- mini curæ esse operarios suos, vt quamdiu muneri suo ipsi non defunt, nihil deesse illis patiatur. Proinde minimè ingerendam apud Collegij molitores re- dituum

dituum mentionem: sed consuetis erga Cives officijs strenuè, ac fideliter immorandum. Si sermonem ipsimet auctores inferant; simpliciter indicandum quis in quoque domicilio religiosorum numerus legitimus sit: eosque comiter admonendos, ut animaduertant num ipsorum facultas alendo sit ei numero. Quod hac moderatione suggeratur excipi libenter, amicèque, velut à fideli consiliario profectum, non tanquam ab negotiatore, aut parte aduersâ, quæ suspecta merito haberi queat. Hac ipse simplicitate sapienter utens, quæ hoc in genere tractauit, sine contentione, strepituque transegit. Eâque modestiæ, atque prudentiæ amabili quasi escâ, ita infimorum æquè, ac summorum animi capiebantur; ut Ioannes Villaregij Dominus ad Patrem Borgiam scripserit, videri Deum, ut quibusdam Sanctis; ita Bustamantio, non tantum ostendisse quid, sed etiam quemadmodum agi deberet. Et planè visus interdum est Deus, tum suggestisse viro consilia, tum mirabiliter comprobasse. Narrabat dux Methymnæ Sidoniæ Alfonso Petrius Gusmanus, cuius in ditione erant cetariæ nobiles, ac fructuosæ supra Gades, Bustamantium inter piscatum Thymnorum ex Comitè Nieblæ (mater erat Ducis ipsius) precatum, ut quoniam subiectis ei populis profuturum Triguero Collegium parabatur, symbolam & ipse suam conferret, aureos mille: qui tribus pensionibus, quò minori incommodo præberentur. Cumque Comes primò excusasset eius anni extra modum malignam, capturam, cuius iam tempus prope totum exierat, deinde bonitate Patris, & pretio operis compulsa, non modò, quæ petebatur, summam, sed & semel totam continuò editâ syngrophâ præbuisset; Bustamantium ad eam benignitatem, velut diuinitus instinctum dixisse: Atqui scito, quoniam ita liberalis Deo es, ipsum tibi hoc eodem anno centuplum redditurum. Ac protinus euenisse rem, & prioribus, & posterioribus annis inauditam. Paucissimis, qui residui erant apti capturæ, diebus, adeo exuberasse prædam; ut centies mille aureorum nummum, detractis impendijs, lucri sit factum. Quod pro miraculo celebrasse Dominos, & memoriam suis codicibus consignasse. Porro Bustamantius, ut ad negotij inchoandi modestiam regendi, prouehendique solertiam adiungebat; sic apponebat vtrisque perficiendi constantiam: quod vel nouissimum ostendit Seguritatum incœptum: cuius perficiendi gratiâ, tantâ cum valetudinis iniuriâ, aduersissimo tempore anni, loco sibi infesto perseverauit. Collegiorum dotes laudabat maximè, in quas publicè nihil Ciuitates conferrent: qualis erat Carauacensis. Quicquid enim Reipublicæ nomine, publicoque consilio detur, cum adeo multi communibus deliberationibus inter sint, tamque frequenter magistratus mutantur; maioris non rarò strepitus, & contentionis, atque adeo inuidiæ, quàm emolumentum rem esse. Ab minutis familijs instituendis animum, valde alienum gerebat: quòd in ijs ratio disciplinæ domesticæ, in qua plurimum reponebat, sustineri ægerrimè posset. Qua tamen in re condita ab ipso Collegia intuenti videri poterit secum pugnassee. Ita nimirum comparatum est, ut quæ quisque tractat, vel exigua neget, vel putet in ijs exceptionis inesse causas: sicut his locis populorum necessitas, & magnitudo publici profectus Bustamantio persuadebant. De cetero ne illud quidem probabat, quòquam præmitti Collegij partem, dum domicilium, ac necessarij reditus toti Collegio compararentur: quod Fundatorum ex nimia cum pauculis illis consuetudine, quamvis nil videant prauis exempli, tamen quia non eum, quem in iustis familijs mirari consueuerunt, agnoscunt ordinem; velut expectatione elusâ, studium ex facili in tepefcit. Si Ciuitas eiusmodi esset, vnde non mediocres animarum fruges, & olim Collegij incrementum expectari liceret; quamvis principiò dos modica offerretur, neutiquam prætermittendam existimabat. Faciliores enim in eiusmodi Ciuitate ab tenui ortu ad conuenientem modum processus, quam alibi à magno fore. In administratione Societatis fidem prope superat, quantum cuperet, studeretque constitutiones vigere, integrèque seruari. Quod in homine, qui tantæ ætatis, tamque multa expertus hanc arripuerat disciplinam, tantumque pollebat ingenio ad architectandas per se viuendi formas, multò est com-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Cc

men-

155
Mira in agendo dexteritas.156
Diuiniæ prædictio.157
Collegiorum dotes malebat non tribui à Ciuitatibus.158
Minuta Collegia nolentius institui.159
Neque præmitti partem familiæ ante Collegia bene instituta.160.
Constitutiones quam cuperet in Societate vigere.

161
Nouorum præ-
sidum vitium
est, noua mo-
liri.

162
Ex probis Re-
cloribus do-
morum probi-
tas pendet.

163
Qualem maxi-
mè administra-
tionis formam
probare.

164
Pro Collegio
Romano vel
vendi se cu-
piebat.

165
Visitatores
crebros ubi ne-
cessarios puta-
ret.

166
Eiusdem obe-
diētia insignis.

167
Conuersator
cum Dynastis
sine diminutio-
ne virtutis sue,
& magno alio-
rum profectu.

168
Agētes cum
proximis sicut
velut adaman-
tinum signum,
non sicut cera

169
Lusitanæ res.

mendatius: eò etiam magis; quòd talium solent opīones, moresque in figu-
ram suam induruisse. At ille recentium Præsidentum, maximèque iuniorum, com-
munem esse morbum aiebat, aliquid, noui moliri, quod quodammodo pro iu-
dicio, ac testimonio foret, ipsos esse cum potestate. Sæpe habebat in ore. Pro-
uincialium operam in eo potissimum versari, impendique debere, vt rectè insti-
tuant, ac forment Rectores. His probè excultis, totam domum haud magno
negotio compositum iri: sin autem secus fiat, ubi quid in superiore desideretur,
nec magnum, nec stabile esse, quod cum inferiore proficitur. Negabat Religio-
so clauo idoneos, quorum domestica vita, ceteræque virtutes apud subiectos
sustinere non possent auctoritatem exempli, dolens se se iam per ætatem, ac va-
letudinem minus præstare, quàm vellet: quanquam re ipsâ vel robusto, valen-
tique iuueni anteiret. Solitus etiam dicere tum maximè sibi, cum, iam adeo ha-
beret propinquam mortem, cœlum verò adeo procul, duplicandum esse cur-
sum. Cum verò tantâ se ipsè primùm seueritate acciperet, tum ita conniteretur,
vt disciplinam ad regulas, & constitutiones vbique accommodaret; vigeat ubi-
que sub eo, florebatque religio: nec spatio quinque annorum, vt idem observa-
uit, vnus quisquam e Prouinciâ Baticâ, se præside, ab Societate discessit. Nec
verò austeritatem amabat fastidiosâ, ac tristem, quæ interdum animo virtuti-
bus vacuo extrinsecus inducta velat vitia magis, quàm sanat: sed maximè pro-
babat solidam animi virtutem, quam exterior cultus non horridam, sed amabi-
lem faceret: scripsitque ad Patrem Borgiam, cui semper (vt dictum est) carissi-
mus, & maximè auctoritatis fuit, vt præfuturos per Prouincias Nouitijs, alio-
que id genus homines Romæ, ubi spiritum hunc integerrimum seruari cogno-
rat, aliquandiu curaret Societatis moribus imbuendos. Collegium Romanum,
quod commune semper, & vniuersale vocabat, sic habebat in pretio, tantique
ad rem catholicam ducebat momenti, vt non solum in eorum temporum angu-
stijs adiumenta vndecumque vigil conquireret; verum etiam profiteretur libe-
ter operam, libertatemque suam Saracenîs, si quid id valeret, eius iuuandi gratiâ
venditurum: toto in orbe Christiano nullum, se quidem iudice, esse pium opus
affirmans largitate piorum dignius. In Hispaniâ, & id genus longinquis Pro-
uincijs summè necessarios arbitrabatur frequentes Visitatores, ad coniunctio-
nem membrorum, & capitis: per quos super alia doceretur accuratius. Genera-
lis quid quaque in causâ esset, ne quando Præsidentum quisquam confideret per li-
teras quæcunque vellet probaturum: neu tenaciùs suis adhereret inuentis, sed
missa ab Vrbe decreta, cum fide omnes, curæque seruarent. Hæc, aliaque vir
prudentissimus cum ad Patrem Borgiam, pro veteri familiaritate, vsuque scribe-
ret; ubi parendum ipsi foret, nihil per se posse excogitare dixisset, nihil nisi ad pa-
rendum natum. Adeo iussa non modò sine hæsitacione, sed & alacriter excipie-
bat, & solertiæ vires eò conferebat omnes, vt effecta quamaptissimè daret.
Primam videlicet, ac summam religiosi viri prudentiam in eo verti intelligebat
cardine: oportere inferiorem prudentiæ suæ diffidere, & ad nutum fingi sup-
rioris. Ita enim profectò est: cuius obedientia labat, is, quantumvis oculatus sit,
in religiosâ republicâ nihil videt. Illud postremò in magni huius viri laudibus
numeratur, cum siue pro sui munèris vsu, siue ad animarum auxilia minimè in-
frequens apud Dynastas, & magnas potestates ageret, etiam apud omnes gra-
tiâ, & auctoritate polleret, multum illis suæ bonitatis indidisse, nihil de illorum
ambitione traxisse. Erat quippe non ceræ similis, vt apud Cæsianum de iusti-
mente disputat Abbas Theodorus, quæ characteri signantium cedens, pro eius
formâ, atque imagine figuratur: sed, velut adamantinum signum, quod suam
inviolabilem semper figuram custodiens in eam vniuersa, quæ sibi incurrerent,
transformaret.

Olisippone restitutâ cœli salubritate, restituta quoque sunt ordinaria piete-
tis aduersus proximos munia: ac præcipue explicata est caritas in adiuuandâ
multitudine, quam post mala pestilentiæ, vt fit, penuria rerum oppressit. Ebo-
ræ Regis, & Cardinalis, Regiæque domus præclara edita sunt erga Socios in-
dulgen-

dulgentiæ documenta : & Socij tum domi exercuerunt feruide pietatem , tum cunctâ in Ciuitate, tum denique in multis circa Oppidis . Eâ familiaritate Cardinalis , eâque religione versatus est in Collegio, non modò vt ab ceteris religioforum pijs actionibus non abesset ; verùm etiam vnâ cum ijs conueniret frequenter in locum voluntarijs flagris destinatum , se pariter ipse diuerberans . Extremum sub annum Georgius Serranus in Prouincialatu Leoni Henrico successit, liberato tum quodd tempus explerat , tum vt Cardinalis confessionibus vacaret : quod ipsimet per literas enixè flagitanti Cardinali , Borgia ita concesserat ; vt inter Socios Leo , non in aulâ sedem haberet . Iam pridem pariter cum Societatis muneribus id Leo tractabat muneris : verùm iam Cardinalis per atatem infirmior hominem expeditum optauerat : cuius sententiam in conscientia suborientibus in singula prope momenta causis perobscuris , & grauibus , interrogare securus sub manu posset . Huius principio anni Sebastianus Rex Collegijs , quæ iam pridem impetrarat , Angrensi , & Funcialensi perpetuum vectigal attribuit : paulòque post in vtrumque Collegæ missi duodecim : terni Sacerdotes, totidem domestici vsus administri, reliqui literas percepturi . Sacerdotes Angram profecti Ludouicus Vasconcellus Rector , idemque moralium quaestionum interpres , Balthassar Barreria , & Petrus Gomius Ecclesiastæ : sed simul cum his muneribus alia omnes omnia conaturi . Angra princeps est vrbs in modico sinu Insulæ Tertiæ . Hæc vna est Insularum nouem , quæ & Arfores , & communicato ex eâ , quam diximus, nomine, Tertiæ nuncupantur, & Flandricæ interdum : quodd à mercatoribus Belgis , dum Olisipponem peterent , longius in altum auectis , anno salutis humanæ supra mille , & quadringentos vndequinquagesimo inuentas ferunt . Rectâ regione ab Lusitaniâ in occidentem nauigantibus, post leucas ducentas quinquaginta (quidam trecentas numerant) occurrunt, ab æquatore in Septentriones partes quadraginta sublata . Indigebant maximè culturâ : & Lusitani Reges , vt rectores perpetui , atque procuratores ordinis Equitum Christi , decimis earum, concessu Romani Pontificis, fruebantur . Indè consilium , quodd à conscientia vocant, quærente Sebastiano , vt primum gubernacula regni coepit, quid officij ab se præstari eâ gratiâ oporteret, introducendum Societatis Collegium censuit . Nunquam ad id loci Societas in eas Insulas , quanquam tentatâ sæpius nauigatione, tenere cursum potuerat . Tandem hoc anno pridie Idus Maias , qui dies in Pentecosten incidit, destinati Collegæ, cum Olisipone conscendissent, quanquam non sine iactatione , ac periculis , tamen Sancto afflante Spiritu , sospites in Portum Angrensem Kalendis Iunijs inuecti sunt : omnium ordinum summâ lætitiâ , & gratulatione excepti . Ciuitas apparatam illico scapham ad ipsam nauim , vndè eduçti in littus deportarentur , officiosè misit : in qua regius Prætor , & quidam Magistratum , & alij Primorum honorificè occurrerunt . Episcopus , cum Vicario , & Clero, ingentique populo præstolabatur in littore , ac descendentes , inter hilarem tormentorum strepitum , & communem gratulationem , benignissimo amplexu lætus excepit : continuòque ad gratias Deo agendas , & optima precanda auspicia in Deiparæ ædem deductos, in hospitium introduxit . Sed nemo vnus maiore studio , & liberalitate nouam coloniam firmandam , ornandamque suscepit , quàm Ciuis quidam ceterorum Ciuium longè primus . Is , præter cetera , quæ continenter adiecit , commodauit primò , deinde dono dedit , opportuno situ, ædes cum horto , & ædiculâ quoque sacrâ . Ciuitas optionem liberam summâ benignitate fecit , sedem , vbi maximè arrisisset , metandæ . Sed Patres , Ciuis dono contenti , voluntatem publicam pro re acceperunt . Munera quoque sua continuò exorsi in ædiculâ domesticâ , in principe templo , & misericordiæ , lætior in dies aduentum Ciuitati fecerunt suum . Erant vulgò deprauatissimi mores : Sacramentorum sepultus thesaurus : iniustus compendijs , & inimicitijs irrita omnia . His , & ceteris morbis allatum paulatim remedium . Magnus pecuniæ numerus per iniquitatem auersæ , reuolutus ad Dominos : diuinorum mysteriorum publicatæ opes , cum profectu incomparabili morum , vulgo iam cum

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Cc 2

lætitiâ

170

Cardinalis cū
Nostri religio-
siosa consue-
tudo.

171

Angrensis Col-
legij exordia .

172

Eiusdem Col-
legij condendi
causa .

173

Ciuium erga
Nostros benig-
nitas .

174

Insignis per
Socios anima-
rum profectus

lætitiâ celebrante, nunc primùm Christianam speciem Angræ cerni. Confessionum generalium vix ad id loci fando auditarum, ubi necessitas explicata est, & degustatus experiendo fructus, nemo fermè erat, qui pacare conscientiam nisi per eas posset. Duo illa ad communem multorum, & mansuram utilitatem pertinuerunt. Primùm coactæ vnum in angulum, quæ sparsim debebant lupæ: vt vel loci infamia, & intuentium adeuntes oculi à flagitijs cohiberent. Deindè Custodijs extructo in conspectu Sacello, additoque presbytero, spectandi sacri facultas oblata. Ceterùm præstantissimum initio editorum Angræ operum existimatum est dissidiorum, atque odiorum extinctio. Alterâ, quæ habita concio est, septem refartæ amicitia, ac deinceps aliæ, atque aliæ, multis vltro ab concione protinus ad pedes inuicem accidentibus, & rogantibus veniam. Ad catechesim, quæ diu singulis diebus est habita, non puerorum maior, quàm aliarum ætatum celebritas visebatur: cantiunculæ piæ mirum quantum teneriorum affecerunt ætatem: quas cum arripuissent, passim, vice profanarum, per lucem, ac tenebras cantitabant. Idque regio Prætori ita placuit, vt edicto quod vetuerit alia concini, quo sanctus ille mos penitus prauum extruderet. Duz institutæ literariæ classes ornatisimo, & commendatissimo exordio autumnii initio: paulòque post quarto Idus Nouembris obiit Franciscus Bernardius nondum Tyrocinio absoluto, veteranæ virtutis frater, sedulus Marthæ operum administer, spectabili modestiâ, humilis, obediens, precum amicus: denique iam dignus domicilio emeritorum: cuius ad sepulchrum vetulæ precatum itare cæperunt. Episcopus quoque amantissimus, & animi in Collegium verè paterni, cui ex bibliothecâ instructissimâ, quam ex peculio suo parauerat, magnam librorum portionem testamento reliquit, sub idem tempus decessit: eo lætior, quod & iam Collegium Angræ vidisset, relinqueretque, & suprema erga se Patrum officia cum fide, ac studio dies, ac noctes experiretur. Nouem, quas diximus, Insularum maxima est, cui ab Sancto Michaële nomen: nec opibus cedit Tertiæ, quanquam portus illam, & commercij opportunitas clariorem fecerunt. Sed hanc naturæ etiam miracula nobilitant. Distat ab Tertiâ leucis triginta. Insulanos iam olim Collegij desiderio captos rerum, quas Angræ fieri audierant, secunda fama vehementius flammauit. Itaque missus eò per Autumnum Petrus Gomis, cum bis sacro quoque die ad concionem diceret, non modò cupidissimè auditus est, sed & obrutus poenitentium quotidiano concursu: sic distributis temporibus, vt antemeridianum sæminis, pomeridianum ad multam noctem viris impenderet. Et apparebat verè rem, atque ex animo agi: adeo quorum grauissimè animi ægrotabant, primi ad medicum properabant. Itaque & ibi infociabiles ante paces compositæ, & perperam parta rectè redhibita, & ex longo retextæ confessiones, putriæque conscientiarum, & inueterata vulnera ad sanitatem producta: & carceri sacrificium ibi quoque prouisum: & egestati miserorum benignè consultum: & alia gesta, quæ nouam rerum faciem induxerunt. Inter hæc, quanquàm vix otium ad respirandum dabatur impigro Sacerdoti; tamen ad collaudandam Procreatoris inæstimabilem potentiam, quædam Insulæ miraculorum inspexit. Vidit caminos duos, qui dies, noctesque globos ingentes fumi eructabant: propè quos lapis effodiebatur, vnde alumen fiebat. Vidit excelsum montem, cuius è vertice igneus torrens effusus longo tractu fluxit, adustam materiam torquens, ferrariarum officinarum scoriæ similem, permanente adhuc limite, quacumque decurrit. Quod flumen antequam erumperet, tantum cineris (vt è Vesuuio olim) egestum est, ac deuolutum in mare; vt spatij non parum mari semoto ad aridam adiunxerit. Hiatus alibi terræ vidit, per quos euadente fumo, fragor intus audiebatur, ex imo spirantium ignium, non secus atque si vehementi follium spiritu cicerentur. Haud procul os patebat halitu hominibus innoxio, mortifero belluis. Vidit, & in planitiæ non magnâ fontes aliquot inter se mirè dissimiles. Calidas quidam habebant aquas immixtæ manui tolerandas: alius omnino feruentes, itaque æstuant, vt bullis maximis intumesceret: alius vliginem habebat vrentem. His ab exordijs Angrense Colle-

175

Franciscus Bernardus pri-
mus Angræ de
Societate mor-
tuus.

176

P. Petri Gomis
labores in In-
sula S. Michaë-
lis.

177

Huius Insulæ
mira.

Collegium magno non modò Tertiæ, sed circum quoquè positarum bono Insularum deinceps profecit: ac proximo quidem anno, qualem supra in Italiâ descripsimus, terror iuuit diuinum opus. Contremuit cuncta Insula motibus post hominum memoriam immanissimis, & creberrimis. Fuit cum vno die decies oëties mouit. Nec verò labascens dumtaxat solum mortales exanimabat; sed insuper verebantur, ne, quod in Sancti Michaëlis, aliâque Insulâ factum nouerant, ruptis cauernis, alicunde flammarum se se torrentes eijcerent, quibus omnes inuoluerentur. Notabile enim verò humanæ imbecillitatis documentum, in medijs oceani aquis vltimum ab terrâ, & igne discrimen. Ergo attoniti in agros effundebantur: sed ante ad confessarios festinabant ita confertim, moraque impatientes; vt, occupato à prioribus loco, longius affusi inceptarent clarâ voce peccatorum enarrationem, & à Patribus, quin peragerent, ægrè cohiberentur. Hæc Angræ dum fiunt, Funiciale neque minus laborum, atque industriæ, neque fermè felicitas nisi vnâ re dispar fuit. Eò gratior Insulanis Societas venit, quò miseriore utebatur fortunâ, paucis ante annis à Prædonibus Gallis foedissimè deuastatâ Insulâ, ac direptâ: vt quidam fortunatam iam dicerent iacturam illam, quæ noui huius auxilij causam accelerandi dedisset. Memoria etiam vigeat rerum à Patribus post deuastationem missis ad commune omnium solatium, ac leuamentum gestarum. Eò etiam Sacerdotum fidele præsidium id loci magis necessarium erat, quòd quamuis non magna Insula sit; magno tamen commercio ab Italis, Hispanisque, & Belgis, & Gallis, alijsque nationibus celebratur: vt non solum integritas morum, sed & religionis castitas munimentum desideraret. Quin eo ipso tempore hereticus è Rupellâ venena furtim spargebat: qui ad Collegij aduentum desperato successu, Olisipone, quo fugerat, captus, meritis dedit pœnas. Distat Insula hæc ab Lusitaniâ, flexo in meridiem secundum Africæ oram per Atlanticum oceanum cursu, leucis centum quinquaginta, supra æquatorem duas, & triginta partes, præcis mortalibus haud dubiè, cum Fortunatas norint, ante quas sita est, minimè ignorata, & ijsdem fortassis adnumerata: cum quidem adeo beatum nomen, siue feracitate multiplici, siue præstantiâ fructuum earum nulli magis conueniat: sed, quæ rerum humanarum alternatio est; pariter cum Romani Imperij occasu intermissâ oceani nauigatione diu latuit. Quoad sæculi proximi anno vigesimo reperia, indè nomen accepit, quòd totam cum syluâ occupassent, materiâ scilicet abundabat. Itaque igne subdito septem annis tenuisse incendium ferunt, eaque ratione culturæ apertam, adeo felici gremio mandata excepisse semina; vt multis deinceps annis in sexagesimam frugem multiplicata reddiderit. Quanquam & indè conueniat à materiâ nomen, quòd ingentem cedrorum ingentium copiam educet: vnde arcæ, & alia pretij non vulgaris elaborata, latè per terras omnes deferuntur. Cumulat porro soli felicitatem indoles bona gentis, in omnia sequax quæcumque ducatur, & omnium capax artium honestarum, maximè pietatis, si duces, magistrique non desint: quo maius, & ei beneficium à Collegio accedit, & paratiorem sacri coloni segetem inuenerunt. Septimo Idus Martias cum Socijs nouem Olisipponē soluerunt Sacerdotes Emmanuel Segueria, Collegio idem, & concionibus præfuturus, Petrus Corefma recti, prauique difficultates explanaturus, Melchior Olueria commune cum alijs munus propriè tractaturus Pœnitentiæ Sacramentum. Nono die peruecti, antequam in urbem admitterentur, vsunque promiscuum, quòd ab recenti venerant Olisipponensis luis incendio, expiare contagionis periculum solenni secessu amanter iussu. Fatigatis nauigatione hospitibus ad instaurandas cum animi, tum corporis vires non importunè ea quies cecidit. Et quoniam primarius ciuis Hernandus Fauella excepit in suburbano suo in eâ regione sito, quam primam prædones hæretici occuparant, vt solent talibus initijs notari omnia, conuenienter factum gens obseruauit, vt vnde vastitatem importantes aditum habuerant sectatores errorum; indè sinceræ religionis magistri, ac defensores ingrederentur, pro virili omnia meliora facturi. Post quartum, & vigesimum diem intra mœ-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Cc 3

nia

178

Terremotus in
Insula Tertiâ
animabus salu-
bris.

179

Funicialis
Collegij ortus.

180

Quædam de
Materia Insulæ.

181

Sociorum in
Materiam ad-
uentus.

182
Eorundem in
bi fructus.

183
Aduerarium
habeat Præto-
rem.

184
Res Indicar.

185
Feruor publi-
carū mortifica-
tionum Goar.

186
Prouincialis
Quadrij exem-
pla.

187
Et Melchioris
Cárnerij.

188
Aliorum seque-
la.

nia recepti, perhonorificè in conductâ domo Collegium statuerunt, vbi duæ la-
tinitatis expositæ classes, & in proximâ Sancti Sebastiani æde, explicatio capta-
moralis Theologiæ, maximo sacerdotalis ordinis leuamento. Nec moenium
ambitu contenta solertia; sed per pagos, & oppida peregrinationes apostolico
ritu obitæ, catechismique vbique doctrina, & cantus inductus. Plurimum hic
operæ, & maximum pretium in confessionibus fuit: ad quas ex totâ Insulâ curre-
batur, & maxima pars populi repetiuit à primis annis: aduersus Patrum labo-
res, & caritatem obseruantia, benignitate, profectu, vrbani pariter, oppida-
nisque, & paganis certantibus. Deo laus, & gratiæ, qui & Sacerdotibus indu-
striam, & docile cor populo largitur. Ne tamen sincera esset vsquequaque la-
titia; Insulæ Prætor, quem minime suspicareris, effecit. Simon erat Consalius,
Ludouici nostri, & Martini Consaluij frater, dissimillimus eis. Is ab initio statim
parum sibi gratum Collegij aduentum haud obscurè significans, siue, vt vulgò
interpretabantur, quòd talibus vitæ suæ spectatoribus, ac testibus nihil egeret,
siue quæ alia causa, vbicunque se locus obtulit, tum ne coëmeretur certa sedes,
tum alibi, perpetuum se aduersarium præbuit. Nec verò eò solum quòd contra
agebat, Collegio incommodabat; sed multò magis, quòd germanorum apud
Regem gratiâ fretum multa audere passim rumor ferebat. Vbi, quamuis culpâ
Ludouicus vacaret, quis tamen multitudini eum satis vnquam purgaret, existi-
manti, si non corrigi per eum, at certè successorem accipere potuisse? Ita ex fra-
tre in fratrem, tum ex socio in Societatem permanabat inuidia. Vt famuli Dei,
quibus popularem alioqui gratiam, vt fieri solet, iniqua vexatio conciliare de-
buisse; extra omnem propè misericordiam, prout rarus est æquus rerum
existimator, sed magis exosi & suis premerentur, & alienis malis: omnia
luentes quæcunque vel in se, vel in alios amicus ille (nam & talis volebat videri)
peccasset.

Sed ab Oceani Insulis, quæ ad nauigationem Indicam tum aperiendam, tum
deinceps frequentandam plurimum habuere, habentque momenti, & noster in
Indiam pergat labor. Visitationis Consalui Aluarij exemplis, ac monitis vehemen-
ter inflammata sunt in Goano Collegio Sociorum studia ad omnem perfectæ vir-
tutis conquestionem, præsertim ad sui contemptum, & proximorum caritatem.
Quaterni singulis hebdomadis publicum Ciuitatis Nosocomium, quod incurabi-
lium vocant, adire lauandis ægrotorum pedibus, sternendis lectis, sordibus pau-
menti tergendis, alijsque eiusmodi officijs, adhæc catechismo explicando, & con-
fessionibus audiendis magna asserentes adiumenta & animis, & corporibus misero-
rum. Verum cum publicè Visitationis, antequam Goâ discederet, domicilia ad meri-
diem posita inuisurus, omnes plurimum ad idem studium, quod mortificationis
dicimus, durandâ mollicie sensum, inanibusque ignominia suspitionibus abolen-
dis, adhortatus esset; nimirum stimulos currentibus addidit. Antonius Qua-
drius iam tot annis Prouincialis, exinde omnium primus posito pallio, tunica-
tus, nouitio comite, progressus in publicum, mancipia, & infimam plebem re-
ligionis docere summam occupat, & ad christianum officium concionabundus
impellere, stupentibus ad id spectaculum, qui hominem norant: nemo autem
erat, qui ignoraret. At ille è triuio rectâ in Nosocomium pergens, admixtus non
vllis, qui præiuerant collegarum; aggreditur vlcerosorum pedes abluere, sordi-
dissimum quemque, & foedissimis deformatum vlceribus vendicans sibi: nec mi-
nus intra Collegij septa domesticos mouit, cum omnibus viritim abiectus humi
in coenaculo pedes exosculatus, expedito ibidem flagello acriter in medio se se
ceciderit. Geminus Melchiorem Nunnium, quanquam ætate, & valetudine
fractiorem incitabat spiritus. Itaque non modò pari habitu ad infimam eruden-
dam plebem itauit in vicos; sed cum inopum, & ægrotorum turba vestimento-
rum penuriâ laboraret; cum aliquot comitibus, ad aliquid eius generis ostiatim
emendicandum egressus, ingenti ex benignè collatis onustus sarcinâ per vias
gradiens, omnium ad se oculos, Deum in famulo laudantium vertit. Per similes
ceteros primorum Patrum cum haberet ardor; iuniores, vel verecundia im-
pulsit,

pulit, vt quemadmodum robustiora gerebant corpora, ita duriora aggredere-
ntur. Nihil penè cogitando fingi tam aut asperum, aut despicatum potest, quod nò
votis excederent. Alij per urbem incedebant, baiulorum instar, sarcinis onerati.
Alij, cum seruilis in Nosocomio obirent ministeria, cibos dein sibi ostiatim emen-
dicabant, vel, inter mendicorum greges, ad cœnobiorum ianuas propalam vesce-
bantur. Aegrorum alij fœdissima amicula, & cunctam Nosocomij supellectilem
linream publicè purgarunt in flumine. Hæc, & alia gemina horum, leuissima,
& honestissima erant ex ijs, quæ certatim à moderatoribus flagitata nequaquam
impetrabantur: sed neutri commodo carebant suo. Quippe, vt illi rectè pete-
bant, quia parentis ardor modum nescit in votis; ita hi rectè negabant, quia
prudentia imperantis modum requirit in factis. Ecce autem inexplibili aui-
ditati par, ac vera materies. Goanæ vrbis regionem vitiatò aère lues aggreditur.
Præter ceteros minùs incommodè affectos, circiter nongenti decubuerunt om-
ni ope destituti. Quadrius quid Romæ, alibique Societas in eo calamitatum
genere fecisset iam probè gnarus, ac memor, corrogatâ stipe, suscipiedum
Collegio sanctum opus putauit. Commodum ferriæ interuenerant literarum, &
Collegæ iam centenariam prope summam explebant, vt tolerabile onus esset.
Diuiditur tres in partes vitiatæ regio, sui cuique è Collegio Sacerdotes, itemque
Sacerdotij expertes, ad animas curandas, & corpora attribuuntur. Pro se quis-
que viriliter labori admouent manum. Cum permulti in sordido quopiam tu-
guriolo, ne storeâ quidem subiectâ, qui vulgo ibi lectus est, humi iacerent, ipsi
lectulos curabant, ipsi præparabant cibos, ac deferebant, ipsi aderant morien-
tibus, & exequias faciebant mortuis, & humum effossâ foueâ postremum inji-
ciebant. Initiò medici, ijque Ethnici remedia præscribebant: quæ cum nihil pro-
desse; Quadrius è Salfettis Petrum Alfonso è Societate, magnâ virtute à Deo
ad ægros curandos donatum, accersit. Cumque medicum simul christianum,
qui eâ tempestate Collegio medentium præerat, exorasset, vt ipse vellet miseros
inuifere, quæ is medicamenta præscriberet, Petro Alfonso suâ manu conficien-
di negotium dedit. Indè cœpta multo pluribus vita seruari, & valetudo restitui.
Duos menses, atque dimidium pius labor tenuit: nunquam, quamuis literariæ
occupationes redissent, quoad vsui fuit, intermissus: quem Deus ita propiti-
us respexit, vt nemo quicquam indè morbi contraxerit. Iam verò, quod consequens
est, vt se habilio: diuinæ prudentiæ instrumenta reddebant cœlestes operarij
suæ quisque cultu virtutis; ita ad alendam, propagandamque pietatem alienam
acrius, & fructuosius admouebantur. Goæ, atque in sedibus circumiectis ter-
mille octingentos quadraginta ab Idolorum seruitio liberarunt. In Salfettis ma-
ximè profectum. Additum ibi nouum templum in Sancti Andreae patrocini-
o, in eoque Sacerdos cum Socio constitutus. Nonis Aprilis prima apparatu ma-
gnifico sacrosancta Hostia immolata. Goæ hoc anno, Sebastiani Regis iussu,
laudatum illud consilium, quod mensam conscientiæ vocant, institutum est, præ-
fide Archiepiscopo: in quo quicquid ad Regis conscientiam pertineret, sedulo
tractaretur. In eo consilio nominatim à Rege Quadrius adnumeratus est cum
altero de Societate, qui ibidem Goæ deligeretur. Delectus est Melchior Nu-
nius. Nec licuit in præsentia id muneris declinare: nec sanè è re publicâ vide-
batur, ne rei tam necessariæ, tamque vtili nouis Indiarum Ecclesijs subtrahen-
tibus operam suam, his, quibus Rex imposuerat, mora obijceretur. Iam pri-
dem optabatur, vt Ecclesias ab Societate vel omnino conditas, vel magnopere
auctas, quas eadem ad eam diem præter morem, legesque suas ob aliorum penu-
riam Sacerdotum administrarat, Archiepiscopus paulatim capesseret, perque Cu-
riones ab se impositos procuraret. Huc ergo dum Visitator incumbit, impetra-
tum est, vt ab suburbanâ Bazacini, pagique Maym Ecclesiâ regendâ liberaretur.
Porro exercendæ caritatis, quam Goæ valetudinis vitium, hanc in orâ Piscariâ
materiam annonæ grauitas præbuit. In id mortales angustiarum adaçti, non
modò vt multos miserrimè fames enecaret; sed etiam passim filij à parentibus,
ab viris uxores, fratres à fratribus venderentur: atque adeo se ipsos haud pauci
pere-

189
Aegræ Cui-
tati in seruitum
à Socijs.

190
Petrus Alfon-
sus ad ægros
curandos vir-
tute donatus
huc à Salfettis
aduocatur.

191
Nouum tem-
plum in Salfet-
tis.

192
Summæ gentis
inopia in Ora
Piscariâ con-
sultum.

193
Exhibita caritatis fructus.

194
Visitatoris benignitas, & patientia.

195
Bella in Moluccis.

996
Res Iaponicæ.

197
Vatandoni calamitas quod Christianis rebus faueret.

198
Eiusdem Constantia.

per exigua mercedula manciparent. Quod incendium cum late Ethnicos inter, & Christianos fureret; Pater Henricus Henricus corrogatis ex locupletiorum liberalitate pecunijs, per varias Sodales loca disposuit: ubi, tanquam Xenodochijs institutis, inopi turbæ, quod satis foret trahenda vitæ, & quidem alicubi quingenis quotidie diuidebant. Illud factum bene, quod terrenarum frustratio messium vberem extulit cælestium frugum annonam. Ethnicorum complures raræ caritatis exemplo pellecti, & beneficio obstricti facile ad baptismum venerunt: multi inter agendam animam tesserâ patriæ beatæ donati, ut hinc digressis, illuc receptus pateret. Sed certissimus ille, & pulcherrimus fuit quæstus. Infantes, puerique non pauci, quorum deplorata iam erat salus, empti vilissimo pretio de parētibus ethnicis ad vitam æternam per balneum vitale transmissi. Pater Visitator, cum ad hæc loca venisset, miseriarum immanitate commotus; quod aliunde non suppetere, summam pecuniæ haud modicam olim alicunde extricandam, mutuam sumpsit, & contulit. Qui, quoniam caritas benigna, & patiens est, post exercitam benignitatem, etiam locum habuit exercendæ patientiæ. Redeuntem Meliaporâ Ethnicus locorum præses, hac viâ Christianos sperans ad incolendum oppidum, quod iniquitate domini fatigati deseruerant, reuocari posse, cum socijs captiuum abduxit: sed quinto die, post non pauca inflicta incommoda, inter minas frequentes necis, liberum, Lusitanorum terribus metu, dimisit. Cocini ad septingentos baptizati: duæ novæ conditæ Ecclesiæ: altera in Pago Palurti tribus passuum millibus admotâ Coccino, in Sancti Iacobi dedicatâ nomine: altera in regno Porcaënsi, decem circiter ab Coccino leucis: quanquam hîc nō erant tranquillæ res. Consueti Molucas Insulas, atque adeo Dei Ecclesiam concussere motus. Rex Ternatinus, Caciles Aërius, qui tot per annos Lusitanorum opes, & rem christianam profundâ, dirâque simulatione attriuerat, ab Lusitano homine manu prompto Martino Alfonso interfectus est. Spondebant indè sibi vulgò Europææ gentes, vaferrimo, potentissimoque proditore sublati, cursum rerum secundiorum: sed, ut sunt hominum consilia cæca, spesque fallaces; semen bellorum id facinus, ac tantum non summi exitij fons extitit. Quippe Ternatini, compertâ sui Regis nece, cum sponte, tum incitante Regis filio Babu, armis sumptis Lusitanorum arcem graui obsidione cinxerunt. Quæ pertinaci conatu producta, quanquam Consalius Pereira ex Amboino, & Ioannes Regulus ex Bacciano auxilium tulerunt; nunquam tamen remissa est, donec propugnatores ad deditionem compulsi, uti anno insequenti commemorabo. Hos inter tumultus necesse fuit Sacrorum Christi militum aduersus impietatem tendentium præclaros conatus infringi. Cum interim, ubi otium stetit, egregiè in Bacciano floreret pietas, in Amboino regerminaret. Nec in Iaponiâ Meacensem Ecclesiam Niquisoxones Bonzius fuit tranquillam esse. Cum anno superiore nullis machinis aduersus Christianam legem quicquam profecisset; in Vatandonum, quo niti illa potissimum videbatur, impetum vertit. Aliquot sui similibus fraudulentis capitibus in sceleris Societatem assumptis, multa tanquam publicæ administrationis peccata à Vatandono commissa coaceruat: obseruatoque tempore, Nobunangæ malitiosè describens, hominem vehementer incendit. Itaque cum ad Regnum Mini Vatandonus omnium earum fraudum ignarus Nobunangam salutaturus pergeret; obuios habuit missos ab Rege equites cum acerbo nuntio: Vetuisse Nobunangam ad ipsius conspectum admitti: atque adeo suis in Regnis hospitio excipi. Paulò post arcem quoque Vatandoni iubet æquari solo, atque ex censu plus vicenum aureorum nummum annum vestigal aufert. Triumphare hinc Bonzius: insultare Ethnicorum superstitioni quique: iactare suorum Deorum vim, ac vigilantiam: qui hominem religionibus nouis cum veterum iniuriâ fauentem meritis accepissent poenis. Contra Vatandonus admirabili constantia apud eos, qui super eâ re se compellarent, nihil dubitanter profitebatur, eam calamitatem grauem sibi non esse, quando Ludonicus operâ suâ Meaci inuiolatus maneret. Id adeo iustum se existimare, tantique facere; ut non grauâtè eâ gratiâ sit etiam fustuarium subiturus. Nec quicquam

quicquam posse tam formidandum contingere, quod ab talis viri patrocínio aliquando abstrahat: quin potius si Pater eijceretur; cum eo se se, posthabitis vxore, liberis, ac fortunis omnibus, abiturum extorrem. Interim, Iaponum, ritu, in calamitate, luctuque positorum, capillum, ac barbam radit: cumque eo prope ducenti. Ceterum nequaquam permisit verus ille mundi parens, ac Rector Deus longum impios suâ frui malitiâ. Decem circiter post menses Nobunanga Meacum venit: ad quem salutandum, cum vndique Regulorum concursus ingens fieret; Vatandonus quoque ex arce suâ Tacazzuqui, septem ferme ab vrbe Meaco leucis adfuit. Quem ubi Niquisfoxones, alijque aduersarij conspexerunt, nihil expectabant aliud, quam vt Regis iussu capite plecteretur: sed omnino secus euenit. Vatandonus suam strenuè agente causam, Nobunanga, cognitâ criminationum varietate, & miseratione emollitus: siue gaudens alienam pro libidine alternando fortunam exercere dominatum, siue eius indigens operâ, in bellum, quod ab Regni Auæ Principibus imminerebat: quem tam acerbè ante multauerat, pretiosâ veste donatum, iussuque capillum, & barbam nutrire, amplioribus dignitatis, & vestigalium ornamentis instructum, in pristinum gratiæ locum recepit. At improbus Niquisfoxones in exitium, quod immerentibus struxerat, merito suo prolapsus, apud Nobunangam grauissimorum scelerum accusatus, & verbis ab eo in magnâ Procerum coronâ perquam probrosis deformatus est, & ab omni publici muneris functione deiectus. Multa interim Ludouicus Almeida in Ximo Euangelij causâ pertulit. Cosmus ad omnium Iaponiæ tutamen Ecclesiarum, & progressum intentus, sub initium anni Almeida ad Bungi Regem destinauit: vt simul ei gratularetur victoriam, per quam duorum regnorum, de quibus dimicabat, dominatum obtinuerat: simul vt multa è religionis vfu commendaret. In his erant præcipua, vt Amacusandoni, quem fratres, quod Christianis faueret, magnâ ditionis parte exuerant, patrocinium susciperet: ob eamque rem tum ad Dynastam sibi parentem, vt Amacusandono adesset, tum ad Saxumanum Regem, ne eius fratres rebelles foueret, literas daret. Deinde ad Tonum Ximabaradonum scriberet, auditum sibi Patres non ampliùs ad eius oppidum, vti erant soliti, commeare: rogaretque, vt vellet accersi, & multos Christianos inter suos populares effici: id enim gratissimum sibi fore. Postremò vt Arimano Regi, & Bartholomæo, quod alicubi eius fautores hostium præbere visi erant, vellet ignosci. Hæc præcipuè tractaturus Almeida, medio Februario profectus, niuium magnitudine, pluuiarum eluione, ac ventorum procellis propè confectus, ad Regem peruénit. A quo non humaniter solum, sed etiam comitatis suauitate tantâ exceptus est; vt plus studij, amorisque, atque adeo blanditiarum, ne materna quidem indulgentiâ posset expromere. Literas, quæcumque petebantur, ex Ludouici sententiâ scriptas, sedulò misit per certum latorem ex aulicæ nobilitate. Ludouicum vero ipsū indè abeuntem Aquinzuquienſi Toparchæ in regno Chicugeno, Europæis Ducibus tunc potentiâ prope pari, ad quem proficiscebatur, commendauit epistolâ, quæ subscripta est. Veniet istuc frater Ludouicus te salutaturus. Vir est, in quo ego meos oculos sitos habeo. Rogo hospitaliter accipias. Lex, quam prædicat, sancta est. Iubeto tuis in terris promulgari, vt ego facio in meis. Hanc epistolam viro è suis primario dedit, qui coram commendationem pluribus explicaret, magisque incenderet. Itaque exceptus est cupidissimè Dei præco. Diebus ibi decem moratus assiduè disputans aduersus Ienxuanorum impietatem, quæ Aquinzuqui hæresis dominatur, totum interire hominem docentium; tandem Ciuium triginta reuicit, edocuit, baptizauit: quorum viginti oppidò erant docti, ac nobiles. His ita gestis, cum videret iam Bonzios intumescere, molirique turbas: vt reditum sibi illuc in tempore tantò apertiore muniret, quantò res in præsentia pacatiores reliquisset, maturauit proficisci: simul etiam studens occurrere ad Sanctioris hebdomadæ, & Paschales ferias in sanctâ Cosmi consortione Omuræ obeundas. Hoc consilio Aquinzuqui Dominicâ Palmarum abiens, Tacaxim posttridie venit. Indè vix soluerat, cum ventus vehemens.

199
Reſtituitur,
& aduerſarius
Bonzius deiſci
tur.

200
Bungenſis Re-
gis ſtadium ce-
ga Chriſtianâ
rem.

201.
Aquinzuquien-
ſis Eccleſiæ pri-
mordia.

202
Ludouici Al-
meidæ ærum-
næ pro euân-
gelio.

203
Spoliatur à præ-
donibus in sū-
mo frigore.

204
Storeæ pro ve-
stimento sunt.

205
Christianorū
in Almeidam
benignitas.

206
Pater Francis-
cus Capralis &
Organtinus in
Iaponiam ve-
niunt.

207
Patrum per Ec-
clesias distri-
butio.

mens à prorā incumbens secedere vicinum in sinum coëgit : vnde mox septem leucarum transuerso cursu ad Arimani Regni terras appelleret. Sed dum ven-
tos declinat, incidit in prædones. Actuariolo perpuulso, & inermi, Christia-
nis aliquot viris bonis agentibus, vehebatur : & iam secundā aspirante aurā Ari-
manum legebat littus, cum decem obuiam fiunt prædonum parones : ex quibus
duo ad actuariolum admoti, eo statim nullo negotio potiuntur. Nihil erat præ-
dæ nisi hominum vestimenta. Hæc rapere aggressi ad vnum omnes, ne interulā
quidem linteā relictā, nudant : tum ad nauigiolum etiam spoliandum versi, nec
remos, nec transtra, nec quicquam è nautico instrumento reliquum fecerunt,
verberibus onerantes, si quis contra hisceret verbum. Christianorum ærum-
nosa manus, procul à terrā, duo circiter millia passuum deprehenſi, ac desti-
tuti, non præsidio solum, sed consilio quoque carebant. Nox erat horrida,
& cæca, tempestas perfrigida, & circa terræ vndique altā niue rigentes. Ita-
que gelu conficiebantur : nec suppetebat, quò vacua, ac deplūmis nauicula
propelleretur. Accessit subinde ventus ab occidente perflans, longiusque ab
terrā differens : vt amisā spe littoris, vnicum relinqueretur solatium expectatio
lucis, si quid fortè intolerandam vim frigoris solis radij temperarent. Sed horri-
dus illuxit dies obducto nubibus cœlo, tanto cum venti impetu, marisque æstu,
vt omnia præsentem intentarent mortem. Omnia dum sæpius scrutantur, de-
mum tria florearum putrium fragmenta in nauigij fundo inuenere : quæ vel ad
manus non venerant prædatorum, vel potius vt inutile impedimentum negle-
xerant. Earum vna Almeida, & vni nautarum attributa est, quæ vix humeros
obtegebat : altera tres Iapones, simul cum Almeida Socio inuicem arctè com-
plexi imposuere cervicibus : tertiam conati sunt nautæ in vexilli formam con-
cinnare, si quomodo ad littus adeundum iuuaret, haud irritò conatu. Duas in-
ter Insulas, Deo gubernante, pulsi peruenere ad plagam quinque leucis procul
Tacaxi, (vbi à piscatoribus amicè accepti). Inde Tacaxim famā perlatā Ximaba-
rani mercatores, & Cocinocenses, qui fortè illic agebant, continuò cum equis,
& vestium luculento paratu adfuerunt. His piscatoribus liberaliter muneratis,
secum omnes Christianos Tacaxim ducunt. In itinere obuiam vnum ex optima-
tibus Bungenſibus habuere cum perbonā veste sericā ad recreandum Almei-
dam ab Rege missum. Tacaxi Cocinocum pergendum fuit mercatorum indige-
narum flagitatu. Quò simul ac ventum, & calamitas cognita : vix quispiam
omnium fuit, qui non suum Almeida indumentum ferret : quæ tamen, vno ex-
cepto, quod vir locupletior dederat, remissa sunt omnia, cum actione gratia-
rum. Quò enim promptior pij populi erat benignitas : eò magis erat tenuitati
parcendum. Et scilicet videre erat, quàm largiter hic quoque bonus Dominus
pro se factæ iacturæ centuplum redderet : sed æquè bonum decebat seruum dul-
cissimā contemplatione promptæ Domini benignitatis, quæ copiam omnem su-
perat, perfruentem, geminam vestem non possidere. Interim in cunctis per
eum tractum Ecclesijs religio satis prosperas progressiones habebat, cum ingens
ad perurgenda sancta exordia momentum, & Societati, & Christianis accessit
omnibus. Franciscus Capralis, qui mittebatur Cosmi loco Socijs in Iaponiā
præfuturus, Organtinus Brixienſis, & Balthassar Lopius Sacerdotes, post ex-
pectatam in Amacaënſi portu per sesquianni tædia transmissionem, Iaponiam
tenuerunt. Ad Xiquium appulsā naui, eò confestim, præter Ludouicum Froëm,
quem vt in Meaco positum, immodica locorum intervalla disjungebant, om-
nes conuenere Patres, de Societatis, deque Ecclesiarum Iaponicarum statu
consilium habituri. Rebus diligenter, ac piè perpensis, instauratis de moro
votis, vsurpatisque religiosæ disciplinæ vilibus in commune ministerijs, nouo
quisque impetu ad publicæ vtilitatis studia rediere. Balthassar Acoſta Firan-
denſibus procurandis Ecclesijs, quod iam pridem faciebat, restitutus est. Bun-
genſi Ecclesiæ Ioannes Baptista Montanus, Balthassar Lopius Cocinocensi, Mel-
chior Figerédius Omuranæ præfectus. Gaspar Villela accitu Consalui Aluarij
Visitatoris in Indiam nauigauit, vnâque cum eo Alexander Vallaregius, quem
in insu-

in insulis Goti strenuè Ecclesiam amplificantem, ob afflictiſſimam valetudinem, Borgia in Europam reuocabat. Organtinus Ludouico Froi solatium, auxiliumque missus ad urbem Meacum, cum omnia reperisset bellis infesta, Sacaij aliquamdiu interclusus, vix anno labente Ludouicum vidit. Capralis continuo aggressus circumire, ac visere Ecclesias, Almeidam secum ducens, Omuram venit, vbi solenne lustricum iam splendide paratum erat. Distulerat ad hanc diem Bartholomæus coniugis, matrisque, & filiorum baptisma, ne festinans popularium animos supra modum offenderet: quod, tametsi consilio faciebat optimo; tamen plurimos ab religionis amplexu retardabat, ancipiti curâ suspensos: cum hinc Bartholomæum quidem ipsum Christianum scirent, inde nequaquam communicare cum intimis eadem sacra viderent. Quæ Bartholomæus intelligens, & vsu Cosmi vehementer ad capeſſendam verè pietatem incensus, & prouinciæ rebus iam tranquillioribus, conuocato procerum cœtu, in hæc verba eos fertur allocutus. Quò spatium haberetis planè, ac penitus de veritatibus lege cognoscendi; ad hanc diem domus meæ conuersionem distuli. Nunc autem, quoniam vobis satis existimo nota, atque perspecta omnia; decreui operam dare, vt mei omnes Christiano baptismo expientur: tum vt eorum, quantum in me est, salutem prospiciam; tum vt vobis, ceterisque omnibus palam faciam, debere apud me maioris momenti esse Dei metum, ei que gratificandi studium, vt id exequar, quam cuiusvis rei respectum, vt negligam. Quòd si fortè cuiuspiam vestrum ingratum est; ego, & mea domus hæc sumus contenti forte, vt cum Deo maneamus. Vos aliam vobis domum deligatis licet. Hæc bonus Princeps tantâ ingenuitate, constantiaque dixit; vt Procerum vna vox fuerit, quòd videretur de se, suaque domo consuleret: sibi nihil esse cur Dominum mutent. Ergo ritè omnibus comparatis, coniux, cui Maria: filius, cui Sancius inditum nomen: filia, & mater, ceterique sanguine iuncti, ac ferè centum è populo sacro fonte magnâ ceremoniâ, & gratulatione lustrati. Capralis post hæc ad reliquas perrexit Ecclesias. At Cosmus qui in Xiquio manserat, postquam nouum subsidium, nouisque Socijs dux aduenerat, tanquam omni perfunctus munere, nihil iam amplius deberet terræ (Quis non sapientiæ diuinæ seriem in his quasi tempestiuitatibus admiretur?) Sexto Nonas Octobres lætus, quòd fidelium triginta circiter superstitum millia, præter ingentem numerum iam vitâ functorum, in Iaponiâ relinqueret, quò nulla ante eius cum Sancto Xauario aduentum aura Christianæ lucis aspirauerat, migravit in cœlum. Christiani, vt par erat, & parentis, & adeo sancti, deque se meriti, tum postremam valetudinem, tum verò abitionem grauissimè acceperunt. Instauratâ ab longo tempore confessione, quando monent Sancti nemini esse sine poenitentia decedendum, susceptis rite supremis mysterijs, denique & paucos, qui de Societate intererant, amantissimè complexus, attentâ, fidelique negotiatione inter vltimas Gentium multiplicata Domino talenta redditurus, gloriososque fructus bonorum laborum percepturus excessit. Vigor in corpore, & splendor in ore quidam mansit, velut etiam num spirantis. Die Sancti Francisci coacti ex finitimis locis Patres, ingenti Christianorum concursu, funus, quàm licuit honestissimè, celebrarunt. Sed supra omnem apparatus pietas illud Christianorum, gemitus, & lacrymæ honestarunt. Præter impressa manibus, & pedibus certatim oscula, ita ad aliquid sacri, vice pignoris eius rerum impetrandum certatum est; vt vestium, cum quibus in feretro iacuerat, nihil planè relictum sit. Castellanus natione, iamque Sacerdos Hispanam classem in occidentem Indiam, & inde in Molucas secutus: tum porrò Goam delatus ad Societatem se adiunxit. Annos circiter sexaginta vixit, duos & viginti in Societate, hosque prope omnes in Iaponiâ: eò deductus, ibidemque relictus à Sancto Xauario. Vitam initio Amangutij ita sustentauit, vt nullum pulmenti genus ex carnibus, nec panem, nec vinum, neque oleum, neque lac, aut quicquam lacte confectum gustauerit: sed tantum modicâ orizâ pestimè conditâ, atque herbis mortem arcuerit, inter Bonziorum insectationes, & frequentiam

mortis.

208

Bartholomæi
Reguli Christiana fiducia.

209

Reguli familia
sacro fonte locata.

210

Cosmi Turrianis sancta miratio.

211

Is fundator Ecclesie Iaponicæ post Xaarium.

212

Defuncti decor in ore sumus

213

Aestimatio probitatis.

214

Eius vitæ summa.

208
Ignatij Azebe-
dij, & Sociorū
mors.

209

209
Qua se, & So-
cios ratione
præmuniuerit.

210
ipæ Sociorum
exercitationes

211
Azebedius in
sui contemptu
ceteris præit.

212
Exempli vis;

mortis pericula. Quod asperissimum duritiæ genus non tam necessitate sequeba-
tur, quam voluntate: tum quia acerbissimus erat sui vexator: tum quia necessa-
rium existimabat Iaponibus, pro regionis ingenio, & assuetudine incommodo-
rum patientissimis, si quicquam proficiendum esset, Christianæ seueritatis non
vulgaria exempla in conspectum dare. Sed viri labores, & quotidianam pro
Euangelio mortem, si hoc loco persequi iuuat; annales hæcenus Iaponicos ne-
cesse sit iterari. Hunc Iaponia nouum in cælo patronum accepit: sed multo
plures acceperat paulò ante Brasilia Ignatij Azebedij, & Sociorum triumphali
occafus: quem æquum est cum curâ, ac pietate referre. Principio anni Azebedius
in Lusitaniâ ad Vallem Roseti Collegij Olisiponenfis villam (vti supra est demon-
stratum) suas augebat copias, exercebatque in christianâ militiâ, destinans è
totâ Brasiliâ tenebrarum Principem, eiusque funestos exercitus exturbare. No-
ui subinde varijs è regionibus aduentabant commilitones, plerique religionis
studio pedites, qui magnâ cum voluptate sanctis amplexibus excipiebantur,
magnoque certamine, dum singuli lauare eis præparatos ad euangelizandum
pedes contendunt. Iamque, præter multos religiosi vexilli veteranos, Tyro-
nes conuenerant plus quadraginta, quos in superiore ædium parte ab cetero-
rum secretos commercio, cum Ignatius non præceptis magis, quam exemplis
Tyronum ipse munia antecapiens instituere cœpisset; Veterani nouo incitati ar-
dore, pro se quisque magnis precibus insistere, vt pariter ipsos ad tanti momenti
expeditionem, perinde vt Nouitios, suo magisterio reformaret. Itâ extra contu-
bernium, quod mutatum non est, cetera facta communia. Præter sacrum, binas
que de more conscientia excussiones, binas quotidie omnes in precatione, atque
meditatione, dato campanâ signo, vnâ ante, alteram post meridiem horas po-
nebant: multisque longiora spatia, vt cuique aptum erat, concedebantur. Sa-
pè interdiu separatim singuli, vespereque simul vniuersi salutatum ibant diuinis-
simum in Sacello Sacramentum. Quam venerationem non modò ex pietate,
sed & quadam vrbantate præsentî Domino debitam, itemque meditationem sa-
crorum eius cruciatuum plurimum commendabat Ignatius. Senos idem, septe-
nosue, alios deinceps alijs succedentes, in arctiore secessu exercitationibus spi-
ritualibus per se se, vt ad suam voluntatem fingeret, excolebat. Addebat igni
Sancti Spiritus ventilando quotidianum ardentis linguæ flabellum, nihil fere in
cunctis sermionibus, nisi labores, ærumnas, crucem, ac sitim animarum loquens.
Quæ, cum ex intimo animi sui sensu traheret; ad intimos quoque audientium
animos transmittabat: eò etiam efficacius; quòd acrius multò in agentis ma-
nu, quam in ore dicentis expressa crux eminebat. Primus infima tractare mu-
nera, primus arripere asperissima, ministrare mensæ, purgare culinæ vasa, do-
mum euertere, afflictere se se, ligna ex syluâ ferre, aliaque id genus. Eò fiebat,
vt virtutis formam, mirâ consensione, in factis, dictisque magistri pulcherrimè
extantem, auidi intuentes discipuli, ingentibus hausitis spiritibus, quicquid vi-
quam durum, asperumque perpeffu est, omnia hominum, demonumque ten-
tamenta quodammodo prouocarent. Dumque ad maiora inhiant, è præsentî
materiâ singulis laboriosissima quæque appetentibus, non alibi solum totâ do-
mo insignia cernebantur virtutis exempla, sed ipsum cœnaculum dixisses po-
nitentiæ magis ergastulum, quam necessitatis periugium. Quippe summo in-
rerum silentio sacrâ dumtaxat lectione, vel sese verberantium crepitu personan-
te, hic stans in medio, ille abiectus humi, ille emendicans, alijs alij pœnarum
formis, quam capiebant buccellam excruciabant: ita ineuitabile pendentes tri-
butum corpori; vt interim quæstum inde animi multiplicem exercerent. Con-
gruebat mensæ collocutio familiaris à mensâ. Non illa scilicet exinanitio erat
(quod parum cautis ex facili eueniat) pietatis; sed sanctorum inuicem commu-
nicatio sensuum, atque desideriorum iucunda inflammatio: quam religiosâ
comitate subinde exhilarabat varijs modis Ignatius: nec rarò de Sanctorum vir-
tutibus excitato sermone. Cum enim qui cuique in sortitione mensurâ conti-
gissent cœlites, eos singuli magnâ celebritate suo die venerarentur; adscitâ in-
auxi-

auxilium aliquot Sociorum manu, quibus deinde mutuas reddebant operas, cum suos ipsi quoque honorarent Patronos; de eius Sancti viri, qui eo die colebatur laudibus perconstabatur Ignatius, præmio proposito, qui præstantissimam dixisset. Præmium autem erat, ut permitteretur vel se ipse flagello cedere, vel à quopiam publicè obiurgari. Vbi vellem interfuissent nimium sui amantes, ut viderent quàm dulcis, ac blanda sit Evangelicæ Philosophiæ facies, cuius quasi triste, ac formidabile nomen horrent. Denique quæ uspiam in Societatis Tyrocinis, ad corpora, animosque exercendos fiunt; in eâ fiebant Villâ: eoque intentius, quod vniuersa illa cohors animo asperrima olim toleranda præcipiens, non ad mediocria se certamina, vulgaresque cudebat laudes: vnde fiebat, ut ipsâ in vmbra facinora ederent quavis luce dignissima: gratum spectaculum patri cælesti, qui in abscondito videt. Tale fuit illud Francisci Petrij Godoij, qui coquo datus adiutor, quod in præstituto tempore vacare meditationi nequiverat, compositis à prandio sui ministerij rebus, cum ad optatum recessisset cum diuinitate congressum; coquo, qui se illum, cum tempus esset, aduocatum dixerat, obliuio; genibus flexis ipsas horas septem, insigni cum animi voluptate, orans permansit: quoad re cognita, quia vesperi in cœnaculo non apparuerat, euocatus, interrogatusque cur ad cœnæ signum non præsto fuisset; tum primum se euocatum fuisse modeste, hilariterque respondit. Is Oppido Tirrigijs Toletanæ diœcesis ortus ex eo se ferebat, & habebatur iuuenum numero, quos robustos, valentesque ceteri vocant, & admirantur. Et generosam indolem conuersus quoque ad diuina impetus palam fecit. In Salmanticensi Collegium, impetrato ad spiritum exercendum aditu, ut Societatis amor subijt, expelli domo nequaquam potuit: barbâ etiam sibi ad moræ necessitatem fœdè curtatâ: labrique superioris crinibus, quibus ante prælongis gloriabatur, abscessis. Qua piâ pertinaciâ eodem loco receptus, & Methymnam ad Tyrocinium missus, inter alias peruiaciâ humanæ subigendæ exercitationes, quoniam studiosus munditiarum fuerat, stans medio in cœnaculo vesci solebat, obsoleto culinæ mantili vice mappæ os tergens: quod & ad perfricandos dentes, qua parte sordidissimum erat, penitus inferebat. Quicquid verò ministerij, operisue religiosi obiret, sic impensâ obibat curâ; ut admirationem spectantibus commoueret. Et fuit, qui percunctaretur, quid ita vasis culinæ mox rursus fœdandis tanto tergendis opere elaboraret, ut non munda solum, sed & nitida efficeret. Cui ille respondit: se quotidie vesperi, quicquid inter diem egisset, Reginæ cæli dono offerre: eoque conari, nihil ut non purgatissimum, atque nitidissimum, tantæ videlicet Reginæ conspectu dignum offerret. Instituebat Tyrones egregius Magister, sanctusque vir Balthassar Aluarius, qui ad ceteram solertiam discipulorum mentibus præclaras quasdam insculpebat sententias, quæ rerum agenda- rum & stimuli, & forma essent. Talis erat illa: Nemo degeneret à præcelsis cogitationibus filiorum Dei: quam Godoij, ut excelsò, nobilique ingenio congruentem maximè arripuit, frequentauit etiam in supremo conflictu. Sed obeundæ fortiter mortis occasionem mira Dei prouidentia, ex naturæ malignitate, præbuit. Inerat oculo (sinistro verisimile est, qui Sacerdotio magis est necessarius) cœcum vitium. Id ut Balthassar, dum nescio quid ex eo latere, porrigit, nec ille videt deprehendit; de remittendo domum ad suos agebat: cum interuenit Azebedius, & in Brasiliâ tolerabile incommodum ratus; summè volentem sibi comitem assumpsit: eò libentiùs, quod non iuris modò Pontificij, sed, & canendi, quæ magno apud Brasilos facultas vsui est, benè peritum cognouit. Atque ita effectum est, ut tyro magnanimus eidem oculi vitio, vnde optatissimum bonum perdiderat, gloriosius deberet: & idoneus inueniretur triumpho, qui non videbatur aptus militiæ. Ad eam gloriam nunc sese nefciens totâ illâ vi corporis, atque animi, vnâ cum Socijs pariter ardentibus, sub Ignatio præformabat. Verùm ante omnes ipse ardebat Ignatius, & diuinis voluptatibus complebatur: ut apertè profiteretur, nequaquam se huic Vallis Roseti secessui simile imposterum totâ vitâ sperare tempus. Pariter cum hoc præ-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

D d

paran,

213
Virtus blan-
dior est quàm
credatur.

214
Francisci Petrij
Godoij simp-
lex, & constans
obedientia.

215
Eiusdem fer-
uor iungis.

216
Brasiliam ade-
undi occasio.

217
Apparatus pro
Ecclesijs Bra-
silie.

218
Quandiu expe-
ctata nauis,
quæ ad mortem
Socios vexit.

219
Sociorum di-
stributio in na-
uium conice-
tu.

220
Hominum, ac
Maris procelle
in Socios exci-
tantur.

parandorum animorum ardore, quæ domicilijs, templisque in Brasiliâ statuen-
dis, Euangelijque propagationi vsui futura essent, comparabantur. Variorum
artificiorum periti Fratres, quicquid ab animis instruendis interquiescebant,
suis cuique è ceterorum numero adiutoribus attributis, hic ligneas cruciculas
fabricari, & tabularum pictarum fulcra, & loculos: hic pingere: ille vestes ad
sacrorum vsus: ille ad Sociorum indumenta conficere: alij disputationes, tra-
ctationesque vel ad doctrinam, vel ad pietatem exscribere: alij alia, vt poscebat
vsus, appropriare, signum professionis audissimè expectantes. Ceterum
Oneraria illa, quæ conductâ fuerat ad urbem Portus, quam de suis aliquot
Ignatius miserat, qui accelerarent, oppidò nimium procrastinabat: quare op-
periendum fuit, dum cum regiâ classe iretur. Ludouicus Fernandus Vascon-
cellus Brasiliæ Præfectus magno cum apparatu ad colonias instituendas ab Re-
ge mittebatur. Cum eo profecturus Ignatius, qui nauigationis appetebat tem-
pus, præque locorum angustijs in tanto numero Sociorum, Vallisrosetana Villa
minus iam erat valetudini secunda; inuitatu Patrum Sancti Rocchi, Olisippo-
nem ad Tyronum conclauia, adhuc propter pestilentiam vacua, suos traduxit.
Ad quindecim id dies egerunt, eodem disciplinæ ordine, quem in Villâ tene-
rant, multis per urbem adscitis edomandi fastus generibus, & aliquandiu in
obsequio Nosocomij exerciti. Ita prouidentissimus Deus nobilem cohortem
ad gloriosum, quem illi destinauerat exitum, omni virtutum genere munitum
ibat: intento etiam Ignatio, vt si quos experimenta, vel Societati, vel Brasiliæ
minus idoneos ostendissent; tempestiuè separaret. Aderat iam dicta professio-
ni dies: resque, ac Socij in varia distributi nauigia erant: cum Oneraria Sancti
Iacobi tamdiu expectata, ex vrbe Portus Olisipponem appulit: cumque eâ missi
ab Ignatio ad celeritatem curandam Socij, tam aduerso vsi cursu, atque pericu-
loso; vt mortis præsentis conspectu deterreri potuissent, nisi pro gustu accepis-
sent deliciarum, quas petitori in Brasiliam contendebant. Continuo in eam
Onerariam præcipuo Sociorum corpore, & sarcinis ferè cunctis translatis, Igna-
tius, cum Iacobo Andradâ Sacerdote, atque Socijs amplius quadraginta con-
scendit: reliquos Petrus Diazus in Prætoriâ ducebat. Pater Franciscus Castrius
cum lectis tribus Sacerdotij expertibus nauis inpositus, quæ Orphanorum voca-
batur, propterea quod multos vtriusque sexus impuberes pestilentia Olisippo-
ne nuper orbatos in eâ Rex ad frequentandam Brasiliam trans mittebat: quorum
in itinere cura permissa Castrio est. Ibant de Societate quantus nunquam ocea-
num illum conscendit numerus, capita vnde septuaginta, præter nonnullos,
qui eo consilio vehebantur, vt si probassent suam inter nauigandum virtutem,
in Brasiliâ aggregarentur. Equidem non vereor ne exaggerare rem, tragicè vi-
dear, si ad apparatus tantum contremuisse Tartarum narrem: & ante alios Bra-
siliæ Tyrannos spiritus insolito terrore concussos, omnia ad procul arcendas pie-
tatis copias tentare adortos; terras, & maria miscuisse, mouisse fluctus, tempesta-
tes armasse, furiosorum hominum incitasse mentes, ac manus: nec verò, quæ sunt
Numinis abdita consilia, sine effectu. Quin ipse Ignatius tam prosperum ad id loci
rerum cursum formidans, tanquam mens aduersi quidpiam præfagiret, ex nauis
ad Borgiam quarto Nonas Iunias scribens, post enumerata, quæ vehebat co-
piofa auxilia, subiicit: Quanquam mea peccata minantur mihi aliquid in mari,
ac suggerunt, minus conueniens esse ire me cum tam bono comitatu, totque
vitæ degendæ adiumentis, quam multa ferimus: Decimo, postquam vectores
conscenderunt, die Nonis Iunij, secundis aspirantibus ventis, vela fecerunt sep-
tem numero naues. Interim dum afflatus expectarentur idonei, alijs in suâ quo-
quæ nauis res componentibus, in Sancti Iacobi onerariâ Ignatius dimidia parte ab
malo ad puppim secretâ sibi, perfectam rectè instituti Collegij formam descrip-
sit. Is erat sacrarum rerum ordo, ea vitæ quotidianæ distinctio, signis ad va-
rias pro temporum ratione actiones tintinnabulo editis: ea exercitatio virtutis,
quæ in pacatissimæ urbis, domusque tranquillitate laudaretur. Gaudebant nautæ,
militesque, & ceteri vectorum, pulcherrimo ordine, innocentissimæ vitæ exem-
plis,

plis, comitatu tam sancto. Ignatius, cum singulos piaculari globulorum ferto ad precandum, & consecrata ceræ Agno donasset, comitateque, ac dexteritate religiosâ demerisset; paulatim ita diuinarum rerum intendit studio; ut iam non pars dumtaxat, sed tota naus, sacri instar Cœnobij, videretur. Inuocabantur in commune quotidie pio cantu ex litaniarum nomenclatura cœlites. Missa citra Sacrificium celebrabatur, postque eam concionem habebat Ignatius. Explicabatur ab meridie catechismus: cui eâ cuncti simplicitate intererant; ut & Nauarchus, & Gubernator, alijque Primores gauderent se se interrogari: deque pio præmiolo, quod Ignatius proponebat, cum ingenuitate, dignâ nobili, christianoque animo, dimicarent: eorum indole paruulorum, in quam se formet necesse est, qui mentem cœli capacem amet. Aberant ludi, nulla audiebantur iurgia, nullæ impiæ, aut absurdæ voces, neque cantiones, nisi quæ secundum explicationem catechismi sanctissimè adhibebantur. Hoc ordine ad Insulam usque Materiæ, vnâ cum reliquâ Prætoris classe, magnâ omnium lætitiâ, octauo die ventum est. Ibi consilio habito, Vasconcellus, quoniam timebatur malacia, neque aliâ tempestate Africæ ora, quam Guineam vocant, præterue hentibus exitiosa magis reperiabatur, cum decreuisset aliquantisper opperiri certiores ventos, Portuensis Nauarchus commeatum petijt ad Palamam, vnâ e Fortunatis Insulam, progrediendi: quod neque Ludouico, neque Ignatio consilium probabatur, ob pericula Pyratarum, quibus ferebantur ea infesta maria. Sed cum instaret Nauarchus, & plerique mercatorum, suamque agi rem magnam contenderent, quod ibi partem onerum maximam deponendam, assumendaque alia haberent, nec dubiè pollicerentur in tempus vnâ repetendi cursus Brasiliici occursuros, Ignatio suam, post Nauarchi, & mercatorum comoda, securitatem habente, abeundi veniam Ludouicus quoque dedit. Tum Patres enixè instare, suadereque Ignatio, ne secum omnia in periculum daret: maneret ipse cum classe: vicarium Sacerdotem in Sancto Iacobo mitteret. Sed noluit magnanimus vir perpetuum suum, quæ laboris, periculique haberent plurimum assumendi sibi, morem abrumpere. Ceterum nequis eorum, qui vnâ vehebantur, fortè minus volens in discrimen adduceretur; vniuersos in communi affatus, serid admonuit iter periculosum suscipi: integrumque esse, cui animus ad mortem, si opus foret, fortiter obeundam minus suppetere, cum reliquâ manere classe. Quâ denuntiatione nihil territis, sed potius accensis ceteris, quatuor modò Nouitij tutiora secuti manserunt: qui paulò post omne religiosæ vitæ consilium penitus abiecerunt. Adeo qui excipiendis nouis Dei donis ingratum pectus occludit, etiam veteribus spoliatur: talentumque non exercenti adimitur. Tertio Kalendas Iulias in Petri, Paulique Principum Apostolorum solenni, omnes æquè Socios Ignatius, atque vectores confessione purgatos epulo diuino refecit, sacris operatus in ædiculâ Sancto Iacobo dicatâ. Postridieque Materiâ discessere eadem, qua prius, eo etiam maiore omnium religione, quod iam satis vectores nouo illi vitæ cœlestis genere assueuerant, & palàm cuncti prædicabant, quando ita cœlestibus muniti præsidij irent, iam se nec Hæreticos, nec casum quemquam pauere. In Ignatio quoque nouam indè sanguinis pro Christo fundendi emicuisse cupiditatem narrant, quam frequentibus suspirijs, incensisque de eo argumento sermonibus declararet. Postridie quàm illi abierant, ad Vasconcellum nuntius Kalendis Quintilibus affertur, ad portum Sanctæ Crucis (qui in eadem Insulâ Materiâ est) quinque Gallicanas Hæreticorum è Rupellâ naues aduectas, Iacobo Soriâ Præfecto, qui perduellum ex factione Admiralij vicarius, Papistarum, ac nominatim Iesuitarum hostem se capitalissimum ferret. Instruit aliquot Vasconcellus nauigia raptim ad pugnam: & solatio in omnes casus manu quoque Sociorum assumptâ, vbi primum illuxit, aduersus prædatores egreditur. Sed illi Belgicâ naui captâ, prædâque abactâ aliâ, & inter captiuos religiosi quoque Franciscanis duobus, & Funcialensis Ecclesiæ Sacerdote scholæ Magistro abductis, congressu non expectato, è conspectu celerimè euolarunt. Et Vasconcellus in Portum, vnde

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Dd 2

abie-

221
Religiosa nauigatio Ignatij, & Sociorum.

222
Oneraria Portuensis ab elai se disungitur.

223
Optio datur Socijs periculâ euadendi.

224
Quatuor Nouitij à periculo recedentes Religionē deserunt.

225
Iacobus Soria hæreticus & Archipyrata.

226

Ignatium nulla consilia ab itinere maritimo, & obvianda morte diuertunt.

227

Omnes tempestates ad oppetendam mortem inuitant.

228

Soria in Onerariam tendit.

229

Ignatius animos addit ad pugnam contra Hæreticos.

abierat, se recepit. Interim Portuenses mercatores modicâ prouecti aurâ, tandem proximè ad Palmam, octo circiter millia passuum, venerant, cum vento repulsi violenter aduerso, recipere se in stationem coacti sunt, vrbi Palmæ aduersam, quæ Tertia cohors vocatur. Hic nobilem, atque opulentum virum Belgam veterem amicum, cum quo vnâ fuerat educatus fortè Ignatius, reperit: à quo non humaniter solum vnâ cum Socijs, sed sumptuosè, ornatèque tractatus est. Quinque dies in statione illa consistere: totoque eo tempore humanissimus hospes nunquam desistit suadere Ignatio, vt inde ad urbem Palmam terrâ pergeret: iumenta, & quicquid opus foret ad rem, Sociosque transuehentos, prolixè deferens: super omnia periculum Pyratum in mari memorans, longosque flexus navigationis, cum pedestre non plus trium leucarum iter esset. Tam multa dixit, adeoque amanter; vt Ignatius animum induceret amici consilio, atque beneficentiâ vri. Ergo onerum partem, peracturus inde per Insulam, è naui iussit efferri. Sed postero die, cum Sacrificium peregisset, in quo Socios omnes munimento salutis æternæ Sacrosancto Christi corpore impertiuuit, mutato prorsus consilio, ab sancto Altari discessit: siue existimaret posse leuitati tribui, nimisæque prudentiæ, si tanto cum motu rationem itineris, modici compendij gratiâ, immutaret, Nauarchique, ac ceterorum offensionem metueret: siue religioni sibi duxerit comitatum naualem, cum quo tantum emensus oceani, tantum emensus erat, in ipso necessitatis articulo, si quid periculi immineret, deseruisse: seu quid aliud eius menti Deus obiecerit. Illud certè notum erat, non rarò solitum Ignatium noua ab Sacrificio consilia reportare. Fratribus hanc vnâ mutatæ sententiæ rationem exposuit. Cogitabam, inquit, ad Hæreticorum declinandos incursum, terrestre iter tenere: sed nobis quid possunt Hæretici facere, nisi vt tanto citius perueniamus in cælum? Reperitâ igitur navigatione, post ingentem circuitum, lentissimo progressu, quarto die mane Idibus Iulij, qui erat dies Sabbati, ab Portu Palmæ vrbis tres circiter leucas aberant: sed alius eos portus, alia manebat palma felicior. Igitur adeo propinqui conspectu Portus exhilarati, iamque se arbitantes in tuto, inuicem vniuersi gratulabantur: cum è carchesio speculator inclamat, ingens apparere nauigium, ac subinde ingeminat, nauigia quatuor sequi minora. Perturbauit omnes nuntius: tamen suspicabantur amicam, ac sociam, fortè Ludouici Vasconcelli relictam in Materiâ esse classem. Verumenimvero maximi illius nauigij velocissimo accessu breuè patuit Prædones esse. Iacobus erat Soria, cum suis. Quippe vbi insulam Materiam satis Lusitanâ classe munitam vidit, deque prægressâ Portuensi Onerariâ (vt vero simile est) indicium accepit; eam (vt ferarum ingenium est diuulsas à grege pecudes inuadentium) oppressurus, ad Insulas Fortunatas cursum direxit. Nec irritus voti abiit. Onerariam illam maria, ac tempestates, velut coniurata, per varias moras tenuerant, dum raptorum in fauces conijcerent. Quæ simul primùm conspecta est, in eam Archipyrata, velut in columbam accipiter, concitatissimo cursu, certoque agmine inuolat. Rostratam agebat cum primis munitam. Instrumentum bellicum egregium, plurimumque vehabat. Bellatores trecentos plerosque loricos, nonnullos cataphractos. In Sancti Iacobi Lusitanorum vix quadraginta pugnæ idonei numerabantur, nec admodum instructi armis. Qui, tametsi tanto se inferiores videbant; tamen rem in pugnæ casum statuerunt committere. Ignatius eius consilij noluit esse particeps: sed postquam hæc omnibus sententia steterat, vehementer eos incendit, vt quoniam contra hostes catholicæ fidei pugnandum foret, magno, fidentique animo congredierentur: felices in tali causâ si vel sanguinem sudissent. Rogauit Nauarchus, vt quoniam id causæ meritum, eaque propugnatorum paucitas erat; aliquot Sociorum habiles magis, arma iuberet capere. Sed Ignatius nihil admodum momenti eos ferro facturos ratus; non quidem ad pugnandum, sed ad suggerenda bellatoribus auxilia ministratores sedulos præsto dixit futuros: legitque ex omnibus, qui vltro se offerebant, apertissimum quemque. Erant in eâ naui de Societate homines, vno minus quadra-

ginta,

giata, plerique Nouitij, vndecim tyrocinio decurso religiosi votis obstricti. In his, præter Azebedium, Iacobus Andrada ex oppido Petrogaio, quod magnum vocant, Sacerdos, qui, quasi œconomi (ministrum nos dicimus) inter Socios fungebatur munere, magnæ virtutis vir, trium votorum professus, ætate annorum ad quadraginta, tredecim in Societate exactis cum perpetuo. Indicæ expeditionis voto: reliqui nouem non Sacerdotes, Benedictus Castrius ex Episcopatu Miranda, nonum Societatis, vigesimumseptimum annum ætatis agens: cui item ab ipso tyrocinio fundendi pro Christo sanguinis, ac propagandæ apud Indos fidei voluntas orta, semper vehementius incaluerat: tumque in nauis, Magistri Nouitiorum partes agebat, humilitate, & caritate insignis: Ioannes Fernandus Olisipponensis tyrocinij biennio non multo ante exacto scholasticus: præterea Antonius Suarius prominister: Emmanuel Aluarius Eborensis eximie innocentie, & pastoritiæ olim vitæ ante quindecim annos ad Religiosam transgressus: Franciscus Aluarius ab Cauillone: Dominicus Fernandus à Villautiõsâ, quorum nihil præterea traditum memoriæ est, nisi administratos vitæ domesticæ, ætate iam robustæ, spectatæque virtutis fuisse. Accedebat Ioannes Maiorga Aragonensis pictor non malus, tertio ante anno in Societatem Cæsaraugustæ adlectus, cum quintum supra trigesimum annum ageret: quem nominatim Azebedius ex Vrbe reuertens optarat, vt religionem in Brasiliâ sacris imaginibus ornaret, ac fereret. Aliquot Cæsaraugustæ, & in Lusitaniâ extant eius opera, iam eo quoque nomine religiosa, quod suo illa sanguine decorarit. Silentium inter eius virtutes maximè spectabatur. Item Alfonso Vaëna Castellanus olim artificio aurifex, ætate tricenarius, in Societate fermè triennis, virtute omnino maturus: & Stephanus Zurara Cantaber, qui in Collegio Placentino omnibus pro simplicitate, ac vitæ innocentia vnicè carus, cum esset vestiario præfectus, eo alacrius Ignatium secutus erat, quod (vt Iosephus Acosta, cui tum Cōfessario conscientiam aperiebat) deinde testatus est, diuino monitu inter exercitationes spiritus, ad quas secesserat, se ad mortem fidei causâ obeundam duci cognorat. Ignatius his propè omnibus ad iuuandos milites lectis, adiecit è Nouitij Confalium Henricum ex vrbe Portus Diaconum. Emmanuelem Patiecum à Zeitâ, Iacobum Petrium Dinim, olim cognomento Mimofum, & Franciscum Petrium Godoium nunc maximè eâ se, & Socios voce confirmantem, non esse à præcellis cogitationibus filiorum Dei degenerandum. Hos armatis immistos iussit Ignatius adhortari eos ad fidem catholicam, & Romanam Ecclesiam defendendam: faucios excipere, alligare vulnera, aliquid cibi, aut potionis suggerere pugnando fessis, aliaque horum similia: ipse raptim Cœlitibus litaniarum carmine, in medio cœtu inuocatis, iunioribusque iussis infra tabulatum succedere, prope malum Deiparæ effigiem è Sancti Lucae Exquilino Romæ exemplo in aereâ laminâ expressam manu tenens gradum fixit. Nec mora: Rostrata Soriana, tanquam alis vecta, adest, iuberque Lusitanos vela colligere. His deditionem abnuentibus, pugna censeritur. Explosis vtrunque tormentis, nec sine Hæreticorum damno, irruens Soria Onerariam Lusitanam, haud planè indeptus, tres duntaxat in transitu è suis in eam immisit: quos continuo adorti Lusitani semianimes deturbarunt in altum. Ea res Gallos è proximo spectantes valde commouit, quod trium vnus inter eos magni erat nominis, & à Iacobo primus. Eo igitur ardentius, iterum, ac tertio inuecti, tandem quarto impetu indipiscuntur: oppositæque Onerariæ ad proram Rostratâ, alijs iam quatuor minoribus nauigijs circumfusus, pugnatorum egregiam manum circiter quinquaginta iniiciunt raptim, atque præteruehantur, intelligentes pro raritate defendentium, satis superque eam vim impugnantium esse. Fit strepitus totâ nauis. Hos causæ æquitas, & vitæ, ac rerum suarum, & religionis sanctæ defensio: illos avaritia, impietas, furor accendit. Demum haud paucis Lusitanorum militum, ac postremo etiam Nauarcho inter extinctis pugnandum, tota se oneraria hosti permisit. Cum ad prædandum versi Hæretici, per receptacula omnia, & latibula raptim excurrere. Interea, captiuæ nauis Gubernatorem, simulque Calafatem, vt vocant,

230
Præcipui Socio-
rum Ignatij

231
Benedictus
Castrus

232
Ioannes Maior
ga.

233
Stephanus Zu-
rara.

234
Franciscus Pe-
trius Godoi.

235
Committitur
pugna.

236
Hostes præua-
lent.

237
Simon Aconsta
Societatis tyro
ad Archipyra-
tam mittitur.

328
Soria in Iesu-
tas odium,

239
Iubet reliquos
in mare deijci

240
Carnificina
immanis.

241
Benedictus
Castrus occi-
ditur.

242
Ignatij Azebe-
dij nex.

ad Iacobum Archipyratam mittunt, quod hi duo nobilem, quem diximus, Gallum in primo congressu interemissent: vnaque Simonem Acoftam tyronem Societatis, vnde viginti circiter natum annos adijciunt. Causa incomperta. Suspiciantur Nautae idcirco missum, ut quoniam nondum vestitum religiosum assumpserat, & species erat liberalis, quae mercatoris cuiuspiam magni filium indicaret; negotiorum ex eo rationes, & occultiora mercium peruestigare Soria posset; vel certe quod ita erat bene corpore constitutus, ore pleno dignitatis, in suam eum familiam cooptare si vellet. Qui hos transuexere, simul interrogare iussi sunt, quid fieri Iesuitis vellet. Vti supra significatum est, cum praecipuum in Catholicos odium Soria profiteretur, Iesuitas quoque pessime oderat, quod in Regno Galliae Catholicorum partes omni conatu sustinerent; ac vehementissime putarentur obfatare, ne veteri religione abolita, cuncta Gallia tandem aliquando ciuilibus, per quos foede atterebatur, tumultibus extinctis, pace beatissima (ut Haeretici somniabant) sub nouo Caluini Euangelio frueretur; neque his solum Iesuitae bonis obfatarent, sed tandem doctrinam, Papaeque cultum ad nationes barbaras, ac nouum Orbem terrarum deferrent: quas res misera Haeticorum coecitas pro sacrilegijs detestatur. Hoc imbutum odio pectus Soria aduersus Societatem gerens, postquam vltro citroque saepius scapha commearat, ipse met tandem Rostrata proxime admotam, magna voce intonuit: Interfice, interfice Iesuitas: deijce canes istos, presbyteros, monachos, deijce in profundum, qui prauae doctrinae semina ad Brasiliam ferunt. Qua audita voce, Tartarei satellites, secretis vectoribus, in fidei Catholicae defensores, satoresque rabide inuecti; parte ad antliam relicta, parte ad mediam fere nauem deducta, vniuersos, illic est portula, hic est margine praecipites dant: eo delectu; ut grandioris aetatis, & quibus in vertice sacrae tonsurae signa inuenirent, eos, antequam in altum deuoluerent, repetitis ictibus pugione confoderent. Ita Iacobus Andrada, Dominicus Fernandus, Antonius Suarius, Franciscus Petrus Godoy, & alij quidam deuoluti post plagas semiuiui. Ceteros, quorum intra septimumdecimum, & duodeuagesimum annum versabatur aetas, intactos ferro, fluctibus dedere, prolixiore morte crudelitatis beneficio extinguendos. Quos miserrimum plane erat spectaculum videre, partim illico absorberi undis, partim natatu aliquamdiu se sustentantes, tandem defatigatos haurire mortem. Narrarunt dein Nautae Lusitani, quosdam se animaduertisse inter cadendum in aquas, quadam hilaritate vultus iucundissimam conspersos: praecipue Franciscum Magallianem satis notum Nautis, quod saepe illis Sanctorum vitas in itinere recitabat. Ioannem Fernandum Bracarensem, Antonium Vaenam, & Marcum Caldeyram. Et is quidem saepe solebat dicere, celerem se in Brasiliam optare aduentum, ut ibi pro Christo occideretur: quod nimirum alacrius, hoc supra vota beneficium in ipso obuium itinere suscepit. Sed ut ad Ignatium Azebedum, non tam itineris, quam mortis Ducem reuertamur. Agebat is in media naui, qui primum omnium Catholicam testatus fidem, Haeticorumque detestatus errores, mox ad Socios conuersus: Defendite, inelamabat, Fratres, Catholicam fidem: defendite Romanam Ecclesiam: interdumque Haeticos appellans, acriter in eorum errores inuehebatur. Benedictus Castrus, qui cum Tyronibus initio secesserat, ubi vidit impleri hostibus omnia, Socijs, qui prostrati ad Deum fundebant preces, vltimum salutatis, arrepta manu Cruce, ad castellam prorae, qua hostes irrumpebant, exiit. Ibi fixo gradu Catholicos dum incendit, Haeticos arguit, tribus scloporum ictus glandibus, nec tamen deiectus; cum adhuc pergeret testificari miseros illos esse, impios, pestifero errore occaecatos, pugione saepius in corpus adacto, adhuc spirans in mare proijcitur, atque est beata illa cohorte primus occubuit. Subinde Ignatio eodem in gradu nullum finem facienti augustam caelestis Reginae speciem ostentandi, Romanaeque Ecclesiae veritatem profitendi, truculento ore Hugonottus irruens vasto impetu in verticem vulnus infixit: nec ultra moratus, quod scisso capite ad cerebrum usque ferrum peruaserat, alio vertitur. Id Andrada, & Sociorum aliquot

aliquot conspicati, ad carissimum aduolant Patrem, labentemque manibus exceptum, vnâ cum Deiparæ imagine, quam pressâ manu longè aliâ, ac Spartani clypeum, curâ seruarat, in cubiculum clauo proximum deferunt: Hic totus perfusus sanguine, quo humentes lacrymis fratres, ad vltimum sancti Pastoris amplexum accurrentes libentissimè aspergebantur, paucis eos ad perseuerandum constanter hortatus, expirauit. Interim retulerunt se Andrada, & alij Socij ad caritatis, & religionis officia. Iacobus Petrius Dinis, cum prope eum venisset locum, vbi Ignatius ceciderat; hastâ transuerberatus interijt. Indè Ioannes Maioræ Pictor nullo læsus vulnere deturbatur viuus è nauì. Consalius Henricus Diaconus, Emmanuel Rodericius, Emmanuel Patiecus, Stephanus Zurara, eodem putantur sublato casu. Nunquam enim post exactam pugnam apparere: nec eorum corpora in nauì reperta. Emmanuel Aluarius in castello perstabat puppis, clamoribus magnis inflammans animos, prædicansque Catholicam fidem. Et cum iam debellatum esset, Hæretici per summam crudelitatem, post immania verbera, brachia, & crura scloporum tubulis confregerunt: trahentemque animam, ad immanitatis cumulum, abiectum in nauì reliquerunt: quem fratres celeriter raptum infra tabulatum deportarunt, Deo plurimum gratulantem, quod cum quindecim annos in Societate egisset, & sèrè decem Brasiliicam expeditionem postulasset; tandem exitu adeo optabili longa sua vota compleret. Quosdam furor in cubiculum egit, vbi Sociorum aliquot anrè sacras imagines abiecti genibus perseuerabant orantes: cont. nuòque impetu in eos, tanquam in sacrilegos Idololatrias factò, Blasium Riberium Bracharensẽ quatuor & viginti annorum, non plus septem in Societate mensibus actis enecant, capite gladio- rum capulis contuso, cerebroque disperso. Petro Fontoura item Bracharensi, im- pacto in os vulnere, inferior abscissa mandibula est, vnâ cum lingua. Antonio Corrae Portuensi caput dirè quidem capulis intractum: sed & hic, & Fontoura spirantes relict: vt ferant Corream de capitis su. duritie conquestum: adeò abundabat etiam ad lepidè dicta animus moribundo: quanquam prorogatus vtrique cruciatus, non erepta est palma. Triginta adhuc supererant è Religioso vexillo. Hos, quia Nauis concussa tormentis multum rimis accipiebat aquæ; victores Hæretici exhauriendâ sentinæ addicunt: multis interim onẽ antes contumelijs, perque ludibrium Papistas, monachos, presbyteros vocitantes, pugnis diuexantes, & alapis, & calcibus, ad hæc plano gladiorum cædentes, Famuli Dei secum ad antliam Emmanuelem Aluarium cruribus, & brachijs fractis, adhuc trahentem animam ad mutuũ solatium deportarant. Ille in areâ proiectus non cessabat nec Deo gratias agere de doloribus, quibus torquebatur acerrimis, nec adhortari ad patientiam carissimos fratres. Nec multò post rursus apud Andrada labibus conscientia expiatis, rogatisque omnibus, vt pro se singuli Apostolicum symbolum pronuntiarent, expectabat beatum finem: cum agnitus ab Hæreticis, quod adhortatus ad pugnam ante fuerat Lusitanos; viuus in mare deijcitur: vnâque Fontouram adhuc mento abscisso, specie miserandâ superstitem demerserunt. Mox Ignatij corpus extractum è cubiculo cum omnibus vestimentis ante oculos fratrum projiciunt: quem omnes animaduenerunt toto corpore ita obriguissè, cruribus, brachijsque protensis; vt Crucis, cuius tantus amator fuerat viuus, videretur ipsum quoque cadauer figuram adamasse. Nauis deinde narrarunt, tanquam insolitum quiddam, Sanctum illud pignus, non vt alia solent corpora, subito haustum vndis; sed in eadem semper figurâ, quoad recedente nauì prospectare licuit, extare in salo conspectum. Iam cum Vectoribus alijs, Nautisque, non pacatè modò, sed etiam familiariter Hugonotti agebant. Indè sperans Andrada ærumnosissimo illi Christi Iesu manipulo, super tantam calamitatem in exhauriendâ sentinâ defesso, laxamenti aliquid impetrari posse; modestâ cum prece ad eos accessit. Quem, cum quidam è globo Hæreticorum, tanquam rabidus leo correptum, truci aspectu, minaci fremitu, pugnisque infectis abegisset; excipiunt alij: dumque pro se quisque illudunt procacissimè, raptum etiam galerum iaculantur in aquas. Tum verò simul aperto in ver-

tice

243
Aliorum occi-
sio.

244
Prædonũ im-
manitas in le-
uitas.

245
Sentinæ ex-
hauriende triginta
Socii addicij-
tur.

246
Ignatij corpus
post mortẽ ad
iactat Crucis.

247
Patris Iacobi
Andrade vexa-
tio, ac mors.

tice Sacerdotalis tonsura conspecta est; conglobati ita acerbè, ac barbarè tument; vt ad Socios, gaudens quidem, quòd pro Christi nomine dignatus esset dolorem, & contumeliam pati, sed miserum in modum deformatus, tument ore, multum è naribus, & faucibus eiectans sanguinis, egrè redierit. Ac subinde ferox Hugonottus in transitu ad proram, cum incidisset in Emmanuelem Fernandium de Solorico, propter naui marginem, medium correptum, in conspectu omnium, in vndas præcipitauit, nullà planè irritatus nouâ causâ, nisi veteri Catholicæ fidei, & Societatis odio. Pergebant ceteri exhaurire sentinam, cum repentè iubentur subter turrim proræ concedere. Illuc ingressos tunicis exuunt talaribus, numeratosque ad pristinum opus reducunt. Existimabant nobiles athletæ, cum intrò compellebantur, se se ad ceruices securi subiiciendas introduci: cum euocabantur iam spoliati, continuo demergendos: vadebantque ad quoduis parati mortis genus. Sed placebat Deo hanc exercere militum suorum præparationem, vt meritum, pro multiplici moriendi voluntate, multiplex sortirentur. Dum reducuntur ad antliam, is in quosdam Hugonottorum (incertum vnde) incidit furor; vt impetu in Alexium Delgadum ex Eluâ factò, innotuum adolescentem, quintumdecimum ferè agentem annum, pugnis, & colaphis ita multarent; vt foedè cruentatum os ad Socios referret. Quem illi, commiserati habitum, cum adhortari blandè cœpissent, vt æquo ferret animo, hoc enim sæpius optatum patientiæ, hoc promendæ caritatis tempus esse; Alexius, tanquam ea cohortatio aliquid in se infirmitatis notaret, aliquantum commotus: Quid verò est hoc? inquit: est ne hoc aliquid? Omnia possum in eo, qui me confortat. Indè prædones nondum Iustorum exaturati sanguine, ad explendos ventris religioso die ventres escis vertuntur. Ingentes patinas collectâ ex prædâ refertiunt carnibus: tentandique etiam causâ, quòd sabbatum erat, coctas aliquot gallinas ad Socios mittunt: quas protinus Christiano supercilio arreptas, Andradâ palam, & in oculis omnium in mare effudit. Gregorius Scribanus, & Aluarius Mendius, cum ægroti ad eam diem iacuissent, & interim dum furor hostium desæuaret, malæ valetudinis vti patrocinio ignoti possent, tam benignè oblatam à Deo noluerunt moriendi opportunitatem amittere. Vbi primùm capta est nauis, (adeò validos in ægris membris gerebant animos) suffulcientes præciosæ mortis cupidine corpusculi infirmitatem, Sociorum se ceteris admiscuerunt, postque probra, atque exhauriendæ sentinæ labores, pariter in pelagus deiecti, ad littoræ æternæ felicitatis enarunt: hoc opinor latius; quò corporum iam per se fatiscientium minorem credidere iacturam. Haud minus constanter Simon Acofta, quem deductum ad Soriam ante narrauimus, interrogatus ab eo, essetne ex illo Presbyterorum deterrimorum numero; cum facillimè posset latere, egregio, & Catholicæ Fidei, & Societatis testimonio edito, gloriosam mortem ignominiosæ vitæ præoptauit. Ita vniuersa illa generosa cohors, vno tantum Ioanne Sancio seruato, pro Palmæ portu, beatæ vitæ portum apprehendit. Atque vt omnium, sicut æquum est, hac etiam in historiâ inclyta extent nomina, quorum hæcenus mentio mortis facta non est; hi sunt: Ioannes Fernandus Olisipponensis, & Franciscus Aluarius ab Couillone, iam Tyrocinij biennium egressi. Ceteri Tyrones in ipso rapti ætatis, ac pietatis flore: Ludouicus Correa, Amarus Vazius, Andreas Consaluius, Antonius Fernandus, Antonius Correa, Ferdinandus Sancius, Gaspar Aluarius, Ioannes de Cafra, Ioannes à Sancto Martino, Nicolaus Dinis, Petrus Nunnius, Simon Lopus. Porro Ioanni Sancio quatuordecim annorum adolescenti, quem ex cultu corporis, & manuum habitu coquendis cibis idoneum existimarunt, ideo pepercisse crediti sunt; quòd eius ministerio indigerent. Sed eius loco alium Deus subiecit. Adolescentes duo, cum se, laborantibus ad sentinam Socijs inseruissent, cum ijs ambo, tanquam ex ordine forent, demersi sunt, sed exitu planè diuerso: quippe alteri nihil profuit magnis clamoribus sæpè testari, se nequaquam e cœtu Presbyterorum esse: alter, qui iam cupiebat in Societatem admitti, mortem magnâ voluntate vnâ subiens, prius in triumphantem cœli meruit, quàm in militantem terræ Societatem recipi: cuius no-

248
Alexij Delgadi
constantia.

249
Hæreticorum
in Religionem
libertas.

250
Gregorius Scri-
banus, Aluarius
Mendius, & Si-
mon Acofta vi-
timò interimū-
tur.

251
Ceterorum no-
mina.

252
Ioannes Sancius
solus seruatus.

men felici sanè omine Sanctus Ioannes erat, prope inuersum è Ioanne Sancio, cuius in locum successit. Hic fuit nouem atque triginta, si adauctus quoque ille adnumeretur, Sociorum beatus exitus, Ignatio Azebedio sanè dignissimo Duce. Et profectò fuit Ignatius, quantum credi possit, maximè Crucis amans, sui negligens, alienæ salutis ardens. Patriam habuit Urbem Portus. Illustribus genere, ac virtute parentibus editus. Annum agebat alterum, ac vigesimum, cum seculi instantis duodequingagesimo exeunte uenit in Societatem: iure adscritus in Societatem filij, qui in præcipuo matris eius adoleuerat cultu. Iam olim ex voto concepto ad honorem eius integritatis, cilicinam vestem candidam assidue gestabat nudo applicitam corpori, & aliquandiu etiam in Societate gestauit, quoad re cognita Prouincialis voto liberandum putauit. Ex eoque tempore quotidie Rosarium, & preces de immaculatâ conceptione horarias recitare instituit. Nec destitit vnquam postea impensissimè tenere, & disseminare, & amplificare cœlestis Regina, & clementissimæ matris venerationem, donec imaginem ipsius manibus tenens, vel potius in illius ipse situs manibus inclutam mortem oppetijt. Tyrocinij, & studiorum sedem Conimbricam habuit. Eaque inductione, atque celsitate animi à principio statim humeros Cruci suppositus; vt inter Collegas id vulgò verbum celebraretur: quantumuis soluto quis animo, atque alienis occupato curis vagaretur, si in Ignatium fortè incideret, vel ingratis ad se cogi redire, & cogitationem ad sancta colligere. Ipse autem iam tum nihil mediocre pro diuinâ gloriâ, & salute mortalium meditans, quamuis totus ab Præsidum voluntate penderet; tamen, si de suo interrogaretur sensu, aiebat eò ferri, vt Apostolico instituto vitam peregrinans exigeret, pagatim exhortans, & docens, & expians imperitum vulgus. Quare votorum quidem illud primum sibi esse, in Aethiopiam, siue Indiam mitti, barbaras inter, atque alienas à fide nationes: proximum Germaniæ adire terras, & operam religioni nauare inter Hæreticos: postremum per montana Lusitaniæ, & asperissima quæque loca discurrere, vbi plebs agitat maximè destituta, & agrestis. Quarum peregrinationum nonnullâ parte potitus est. Cum in laboribus, inedia, victus asperitate nullum haberet modum; fuit socius ei cum potestate præficiendus, qui seueritatem immodicam temperaret. Venabatur etiam vbique sui despectum. Fuit cum Bracharam vicino ex Oppido rediens, imposito in asellum socio, ipse pedes urbem intrauit capistro, quàm longum erat, ab capite apprehenso asellum trahens, non sine admiratione, lætæque admurmuratione Ciuitatis: vt est plerumque mundus hac quoque re fallax derisor se colentium, & deridentium cultor. Verùm huius generis multa sparsim dicta sunt suis locis: & singula persequi nec mihi propositum est in hoc opere, nec in Ignatio decet: cuius ex vitâ si quæ tanquam eximia deligantur, ad iniuriam pertineat eorum, quæ relinquuntur. Quominus necesse fuerit dicere, cum vltimum è Conimbricensi Collegio discessit, acriter primum in conspectu omnium se se cecidisse, deinde singulorum pedes humi repentem exosculatum, & alia id genus. Tantâ autem secum, nec mediocri cum ijs, quibus præfesset in exigendo virtutis penso seueritate vtens; in prouidendis, quæ naturæ infirmitas postulat, omnem indulgentissimi patris caritatem præstabat. In vestium penuriâ Bracharenfis Collegij principio, non semel euénit, vt quispiam eum Sociorum conueniens aliquid aduersum frigus remedij postularet: cui mox Ignatius cum bonâ spe dimisso, detracta sibi ipsi vestimenta dissimulanter mittebat: fiebatque, vt filijs protegendis intentus pater, totum se paulatim prope nudaret. Quin, & illud, quod haud dubiè in Societate non vno loco euénit, contigisse etiam narrant Bracharæ, cum iussisset Ignatius, quamuis nihil domi esset panis, mensæ edi signum; pariter auditam ianuæ campanulam, adfuisseque cum sportâ panis refertâ mulierem ignotam, nec postea apparuisse. Præter alia publica munera, Collegio primum Sancti Antonij Olisippone, tum Conimbricensi, deinde Bracharensi præfuit: quod idem ipse Sancto Archiepiscopo Bartholomæo de Martyribus, suæ potissimum virtutis admiratione capto, instituit. Socius item Prouincialis, & aliquandiu vicarius fuit. Indè tandem in Brasiliam Visitator missus, dum rursus tanto cum apparatu in eam

253
Sed accessit
Sanctus Ioannes

254
Summarium
Azebedij laudum.

255
Cilicinam vestem candidam in honorem Virginis gestat
256
Rosarium, quotidie recitat.

257
Apostolicam vitam expetit.

258
Vitus asperitas sine modo.

259
Sui contemptus perpetuus.

260
Eius caritas in Socios.

261
Dei prouidentia in suos.

262
Azebedi in Societate muera.

263
Hæreticorum
impietas erga
sacras res.

264
Lusitanæ clas-
sis totius tristis
exitus.

in eam Prouincialis regit, vitam in omnes partes forti viro conuenienter actam, fortiter consummauit. Iam (vt æquum est credere) victrices animæ in cœlesti patriâ honestissimè, ac beatissimè triumphabant: quamvis veneranda eorum corpora vndis ludibrium fluctuarent in salo. Cum Hugonotti sacrorum virorum polutas sanguine manus ad sancta violanda pignora, quorum ingentem vim Ignatius consecrandæ Brasiliæ aduehebat, tartareo sacrilegio conuerterunt; Cranium vnus Virginis ex illustrissimo Vrsulæ comitatu, affabrè elaboratâ inclusum imagine, cum petulanter extraxissent; in frustra comminuerunt: eaque in foros proiecta pedibus proculcarunt: porci scilicet margaritas. Imaginem verò ipsam, cum ad impiam contumeliam multos dies è malo suspensam tulissent, ortâ tempestate, nescio qua tacti religione, fortè quòd ei tam diù pepercissent, abiecerunt in fluctus. Cruciculam ex ipsomet sacrosancto ligno, in quo Dominus redemptionem humanam peregit, misere in ignem. Effigiem eiusdem Christi Domini in Cruce confixi, cum spurcissimo ore horrendis probris affecissent; in tabulâ projectam multis appetiuere vulneribus, iterum crucifigentes filium Dei: & mitissimus IESVS, qui olim veniam se se crucifigentibus precabatur, etiam nunc patientiæ, præter omnem modum admirandæ, exempla edens, auida vindictæ fulmina tenuit: nec obrigescere sacrilegos artus, nec haurire fluctibus scelerata corpora, nec monstris violari marinis tam dira hominum monstra passus est. Adeo, quas sanguine emit animas, caras habet: quæ vtinam impios pietas frangeret: sed illi thesaurizantes sibi iram in die iræ, immanemque audaciam ex patientiâ diuinâ corroborantes, etiam sacrosanctum missæ sacrificium per deridiculum imitari sustinere: iam & calicibus humanæ salutis instaurando mysterio, libandoque æternitatis precio destinatis, ad computationes ebriosas abutebantur. Precatoria ferta, religiosas Agnorum è cerâ similitudines, sacrificales amictus (nisi si quibus auaritia patrociniò fuit) vniuersa in profundum eijciunt. Pepercerunt nominatim siue picturæ egregiæ artificio, siue Deo filio, parenti suæ: id honoris habente, imagini illi cæli Reginae, cum qua Ignatius expirauit: alterique eiusdem exempli ex Romanâ Sancti Lucae expressis. Nec profectò sine diuino factum est numine, vt postea prior illa, sic eius aspersa sanguine, ad Patrum nostrorum manus veniret: atque in Brasiliam deferretur, vbi religione maximâ, cum gratâ memorâ inter sacras reliquias asseruatur, & colitur. Post ea facta impia, Hæretici ad Insulam Gomeræ ex Canarijs vnâ, aliquot dies, tanquam ex præclaro facinore recreati, ad Rupellam se se contulerunt. Ibi magnâ quidem ob predam gratulatione acceptos ferunt: sed crudelissimam tot innocentium necem nemini ferè probatam. Quare etiam Ioanni Sancio, alijsque circiter duodecim nautis, gratuitam abeundi potestatem Nauarræ Regina fecit, ad viaticum bacillo donatis. Qui cum in itinere omnium egentes rerum suam interdum (nec verò est elinguis mendicitas) memorarent calamitatem; etiam Hæreticis misericordiam commouebant. Porro ad Classem Lusitanam, quæ in Materiæ Insulâ cum Ludouico Vasconcello Regio Præfecto subsisterat, vbi perlatus est nuntius captæ Onerariæ Portuensis, varij cunctos affecere motus. Socijs partim incredibilem luctum carissimi patris, totque fratrum desiderium attulit, partim sanctæ quædam inuidiæ aculeum beatus triumphus applicuit dolentibus, tanquam indignos relictos sese. Classi verò cunctæ non mediocrem sollicitudinem mox incussere redempti, reuersique: quos ex Materiâ principio captos prædiximus, nuntiantes Soriam iureiurando confirmasse cum Vasconcello se congressurum, nec destitutum, quoad alteruter in alterius potestatem veniret. Abdita quis Dei consilia interpretetur? Videri poterat euasurus fuisse cladem Azebedius, si cum classe mansisset: atqui tot eam ipsam deinceps accepere casus; ita per totum Oceanum vaga, nunquam Brasiliæ posita per sexdecim menses errauit; ita demum (quod insequens annus in plenum exponet) confecta est; vt Oneraria Portuensis non tam accersuisse sibi calamitatem, quàm exitij compendium fecisse videri possit. Post longam in Materiâ commorationem, quo tempore aliquid Socijs consolationis ex recenti Collegio fuit, in Insulam peruecti, quam Promontorij, seu Capitis viridis appel-

lant:

lant : dein ad Brasiliam directo cursu, cum mille, & quingentis ferme passibus abessent, nec vnquam superare per tempestatem Sancti Augustini promontorium potuissent, versus nouam Hispaniam retorquere vela coacti sunt. Pater Franciscus Castrius, qui in Materiâ vnâ cum Regio Præfecto conscenderat, ad Insulam Sancti Dominici : Pater Petrus Diazius ad portum Sancti Iacobi Insulæ Cubæ peruenit. Quibus locis dum tempestiuitatem nauigationis opperiantur; Brasiliæ tantâ clade afflictæ nouum vulnus accessit, Emmanuelis Nobregæ obitu. Primus hic in Brasiliam Societatem inuexit, eamque Prouincialis administravit, egregiarum virtutum Sacerdos, ardentis studij ad indigenas sub Christi Saluatoris iugum subiungendos : ad eosdem ab alienigenarum iniurijs defendendos animi magni. Die Sancti Lucæ Euangelistæ, quo die anno ante quinquagesimotertio in lucem mortalem venerat, ad immortalem excessit in Collegio nouo Sebastianeæ vrbs, quam & Fluminis Ianuarij vocant. Vti vitam plerisque partibus similimam Sanctis egerat; ita comparem mortem obiuit. Tertio ante obitum die amicorum multos per Oppidum salutavit, tanquam propediem aliquod discessurus. Et sciscitantibus, quò iter pararet, cum in portu copia nulla adesset nauigij; oculis in cœlum sublati, respondebat : In cœlum, fratres, mea profectio est. Inde intestinorum dolore correptus, vltimis mysteriorum præsumptis auxilijs, duos Sacerdotes, quos in Collegio relinquebat, peramanter complexus, gratijs Deo magnâ pietate actis, quòd quo die dederat, eodem repeteret vitam, eamque in Societatis ponere sinu donaret, placidè expiravit. Ita paucorum dierum intervallo laponia Cosmum Turrianum, Brasilia Emmanuelem Nobregam, primos in ijs Prouincijs Sociorum præsidēs amiserunt.

Iam in Floridâ quoque paulò mox imponendæ Sociorum per eam euangelizantium ceruicibus Cruces adornabantur. Tres ad numerum ceterorum circa medium ver accessere, Ludouicus Quirius, Gabriel Gomius, & Sanctius Sauallius : Confalius verò Alamus, cum Petro Menende Præfecto, quòd plus molestiæ Socijs quadam ingenij pertinaciâ, quam auxilij rerum scientiâ afferret, in Hispaniam reuocatu Præpositi Generalis reuectus est. Ceterum Rogerius, & Ioannes Carrera in Prouinciâ Sanctæ Helenæ : Sedennius, & Franciscus Villaregius in Qualâ, prope sine fructu cum annum egissent, deplorata iam Floridanorum salus videbatur. Ad res diuinas silice duriores, frustra blandis sermonibus, frustra captui ipsorum accommodatâ catechesi tundeantur. Quamdiu de bonitate diuinâ, quàmque summus ille rerum omnium auctor amaret bonos, eisque beneficeret, loquerere; aures præbebant non illibenter : ad supplicia noxiorum, post secretum à corpore animum, ad animi immortalitatem planè erant surdi. Quin etiam, siue præ hebetudine insigni, non intelligentes vim nominis, siue, præ improbitatis pertinaciâ, cum Satanam detestari iubebantur, negabant id se facturos : iuuenum esse illum Deum affirmantes, multumque se illi debere. Super hæc tentata inter indigenas commoratio, difficultates, quæ ab Europæis militibus accidebant, nequaquam pro spe sustulerat, sed contra opinionem duplicarat. Quippe, cum vnâ ex parte milites necessariâ destituti annonâ, per longinquas etiam in mediterranea excursiones vndecunque quærirarent : ex alterâ indigenæ, quos eadem premebant angustia, nil sibi relinqui perdolerent, & tutelam Patrum requirerent; famuli Dei in medio constituti, quia nec satis tueri poterant innocentes, nec militum egestati prospicere, odio erant vtrisque. Igitur quoniam his difficultatibus Prouinciæ, quæ non magno intervallo ab Hispanis castellis distabant, obsidebantur; Segura in omnes partes sagacitatem caritatis intendens, ac versans, ad nouam expeditionem animum adiecit. Est Axaca Floridæ Prouincia perampla, ab æquatore in Boream erecta triginta septem gradibus, ab Sanctâ Helenâ leucis centum septuaginta disiuncta. Caciquæ Reguli eius regionis frater, vndecim ante annis, nauigantibus prope Axacam Hispanis, tradiderat sese nemine suorum conscio. Is in Hispaniam vectus, perque honestè, & humanè habitus, & sacro fonte ablatus, ab Ludouico Velasco, qui pro Rege Mexico præfuit, Ludouicus Velasco nomen accepit. Postea Philippus Rex, vbi tempesti-

uum

265

Emmanuel Nobrega primus
Brasiliæ Prouincialis
sancti moritur.

266

Res difficiles
in Florida.

267

Segura cum Socijs
in Axacâ
proficisci meditatatur.

268
Ab itinere dis-
suadetur per
litteras Sociorū

269
Non acceptis
litteris profici
scitur.

270
Aza. & calami
tates.

271
Ludouici Vi-
lasci Neophy-
ti integritas.

272
Peruuiæ res.

273
Pagus Subur-
banus Neo-
phytorum So-
cietatis cultu-
ræ traditur.

num est visum, in Prouinciam suam duci hominem iusserat, cum aliquot è Do-
minicanâ familiâ Religiosis. Sed aliquot annis frustra in varijs Insulis præstola-
tus, Habena agebat hoc tempore. Homo erat quinquagenarius, Patrique
Segura magna viri boni argumenta præbuit, eamque spem (quid enim cari-
tas non credit, speratque) vt ad explorandam Axacanâ Prouinciam, de
qua vulgò egregia prædicabantur, non dubitaret se ei duci committere. Ve-
rumtamen, vt in grauissimâ re, exquirendas ante per litteras Sociorum senten-
tias existimauit. Illi ferè omnes dissuaserunt. Quæ Ludouicus Neophytus de
Axacâ suâ prædicaret, nequaquam omnia ab ijs, qui regionem vidissent, affir-
mari: sed item poenè, vt ceteram Floridam, solo arenoso, infelici, paludibus,
& stagnis obruto esse: hominum verò ingenia planè esse eadem, mutabilia,
nullius fidei, in vitijs, & superstitionibus obfirmata. Neque credendum Bar-
baro. Satis superque inter armatorum præsidia militum, qui possint terrore,
quo & belluæ coërcentur, in officio continere, perspectum, nullam esse Flo-
ridanis nec humanæ, nec diuinæ fidei verecundiam. Quid porro ausuros vbi
nullum præsidium, nulla arma, nulla formido, sed summa impunitas sit? Hæc
aliaque in eandem sententiam, cum singuli è stationibus suis Habanam Socij
scripsissent, nauigio, quo vehebantur literæ, ex tempestate diu aberrante, Se-
gura eas tempori non accepit. Quippe Petrus Menendes, qui initio non pro-
babat modò profectionem (tamen post euentum aliter cupiebat videri) sed
etiam vrgebat; iussit nauigium, quo illuc Ludouicus, cum Socijs deueheretur,
egregiè adornari. Itaque Segura, re Deo plurimum precibus, & sacrificijs com-
mendatâ, antequam commoda tempestas efflueret, conscendit: iussisque exi-
tere Socijs à Prouinciâ Qualæ, & Sanctæ Helenæ, in quibus frustra laborabant,
collectis quotquot possent Caciquarum pueris, Habanam redire; ipse cum Pa-
tre Ludouico Quirio, Gabriele Gomio, Sanctio Sauellio, & Petro Linare So-
ciji veteranis: itemque Christophoro Rotundo, Ioanne Baptista Mendio, &
Gabriele de Solis Tyronibus, alioque adolescente, cui nomen erat Alfonso,
tertio Idus Septembris in Axacam prospero cursu peruénit. Indigenas repere-
re fame, morbisque toto septennio misère conflictatos. Excesserat è vitâ Ludo-
uici frater natu maior: minor imperitabat: cui Ludouicus imperium offerenti
magno animo remisit: subiiciens non se terrenarum rerum cupidine in patriam
rediisse, sed vt eos Christi Domini religione imbutos viam cæli doceret. Quæ
visi sunt audire non iniucundè. Procul à portu in mediterraneis, inter quæ-
dam gentis tuguria domunculam Segura suam constituit, nauigio statim, & hu-
mano omni munimento Habanam remisit. Hæc via si minus procederet, nulla
videbatur mortalibus industria superesse earum terrarum mortalibus edocendis.
Sed quemadmodum processerit, non longè post exponetur.

Diuersus Peruuiæ status erat. Quâ prosperitate cœpta erat illa Prouincia,
eâdem adolefcebat. Iam Sacerdotes duodecim, ceteros autem tres, & triginta
numerabat: qui hoc anno etiam spargi ad gentis culturam cœpti. Franciscus
Toletanus Prorex iussit Peruuos, qui Limæ sparsim habitabant, vnum propter
urbem in locum cogi, quò facilius propria, sibi que aptâ institutione excole-
rentur. Huius institutio populi, ab Antistite, atque Prorege Societati manda-
tur: Sacerdosque ibi cum comite collocatus. In templo die Sancti Iacobi me-
moriâ insigni, qui nouo Pago nomen dedit, ac tutelarî adscitus est, Prorege,
Sena tuque spectante, primum sacris operatus est Portillus, Barzana Hispanicè,
atque Peruuicè concionatus, cunctis admirantibus tam breui spatio, tantam
adeo peregrinæ linguæ percipi notitiam potuisse. Ceterum nihil arduum esse
volenti, verbum vetus, ac verum est: quid si caritas Christi vrgeat? Singula
Prouinciæ suum habent in Peruuiâ linguæ proprium genus: sed quod Cuschen-
se vocant, commune est omnibus, veterum Regum iussu vulgatum. Nimirum
ipsis nescientibus, expeditiorem eâ communicatione Deus Euangelio viam pa-
debat. Hunc Barzana communem Peruuiæ toti sermonem, incitante anima-
rum siti, & gloriæ diuinæ amore magistro, quatuor mensibus ita deuorarat; vt
audire

audire confessiones, & publicè verba facere eo accommodatè posset. Erat præterea Oarociris (Quarocirim primæ literæ vocant) Peruuorum Prouincia, ad animarum viginti millia, viginti leucarum regione continens, sacrâ prope omni Pastorum orbata curâ. Nam & propter Sacerdotum penuriam, & regionis asperitatem, atque itinera difficillima, non inueniebatur, qui munus adeo necessarium, ac salutare eo loci susciperet. Indè venefici permiscebant omnia: vigeat passim in populo Idolorum auitus cultus: multi pudore, ac metu se pro Christianis gerentes, nulla, ne baptismum quidem, christiana attigerant sacra. Morientibus venefici tantum aderant: mortuos in Guacas (sic sana Idolorum vocabant) quanquam iam dirutas inferebant. Nec dedecori, nec religioni erat pellicum multitudo: ebrietas verò Peruuorum communis, & maxima pestis sine modo bacchabatur. Habuerat in mandatis à Præposito Generali Portillus, ne procurandas animas Curionum more assumeret, quod ea, quanquam sancta occupatio, aliena esset ab instituto Societatis. Sed cum Prorex, vnâque Antistes ita hanc Oarociris procuracionem deferrent, vt sine graui offensione, sinistrâque famâ nullum pateret effugium; subeundam in breue tempus putauit. Tres Sacerdotes Iacobus Bracamontius, Alfonso Barzana, atque Hernandus Sanctius profecti: qui postremus paulo post ibi inter labores ita decessit; vt apud gentem virtutum eius memoria immortalis manserit. Simul adducti quatuor fratres, bini domesticæ operæ, bini tradendi catechismi administrari. Constitutâ in medio sede, cui præfectus Bracamontius, doctrinæ ratio quamaptissima inchoata. Totam regionem bini percurfabant, sic vt breui intervallo singuli in orbem pagi reuicerentur: baptizabantur infantes: matrimonia iungebantur: ægrotis alloquio, & leuamenti alijs consulebatur: indigentium quoque leniebatur calamitas: namque sarcinas panis, & complura languentibus accommodata solatia: item quædam promptiora circumferebant remedia: quæ cum vbique pro necessitate distribuerent; ita commouebantur illi mortales, durioribus assueti imperijs; vt hos quasi de cælo homines lapsos intuerentur. Eo magis, quod & nihil non modò petebatur, sed ne ultro quidem oblatum ab ijs accipiebatur: quin sacris diebus promiscuè in tenuiores largè stipendia conferebantur ex ijs, quæ vel oblata Ecclesiæ essent, vel de assignato Curionibus stipendio, parcè sumpto, quo religiosa vita toleraretur, superesset. Igitur eorum aduentu, & hac operis administratione, sedulitate instituendi, clementiâ, qua respicientes excipiebantur, benignitate, quæ donandis munusculis in loco expromebatur, pijs quoque mysteriorum fidei ad vulgi captum imitamentis, atque dramatibus, denique puerilis catechismi, & primæ literaturæ scholâ, noua rerum inducta facies. Vitiorum illa, maximè superstitionum, colluui, partim sublata, partim mitigata est. Præcipuum Caciquam eius Prouinciæ, Sebastianum nomine aggressi, ex quo ad inferiores exempli stimulus spargeretur, appositè tractando, versandoque perpulerunt: vt, quæcumque mouere suspicionem deteriore posent, feminas domo amoueret. Indè ab alijs passim abactæ. Illud etiam percommode cecidit. Cum quidam, Culquitachma nomine, ex concione de baptismo, æterni supplicij, quod non lustratos maneret, concepto metu, induxisset animum, id quod erat, profiteri se Christianum non esse, quod nunquam baptismum adijisset, institutusque, & pulchrè vestitus ad diuinum fontem admotus esset; vehementer aliorum vel metum, vel pudorem discussit, vt passim magnâ eum fiduciâ, ac libertatè, qui baptismum non susceperant, postularent. Sed negotium imprimis operosum, & salutare fuit congregatio Viculorum maiores in cœtus. Cum enim ita sparsi degerent, vt septem, ac sexaginta pagos minutos efficerent, quos adire per cœnosa, palustriaque, & inæqualia, eaque nunc feruore æstuantia, nunc rigentia gelu loca, non arduum modò, sed etiam periculosum esset; Proregis imperio egerunt Patres, vt tota illa Viculorum multitudo in grandiores octo populos colligeretur, quò facilius ad christianam humanitatem eruditio esset. Vndè simul effectum est, vt iam rebus optimè constitutis, sublatisque difficultatibus, Curiones, qui

274
Et Oarociris
Prouincia.

275
Huius Prouin-
ciæ abusus.

276
Quæ laborio-
se, & egregie
cultæ.

277
Homines de
Cælo lapsi bo-
ni operarij esse
mantur.

278
Portillus Cus-
chum à Prore-
ge ducitur.

279
Virtus & mors
P. lo. Toscani.

280
Multa eiusdē
seinerāciabo-
res.

non refugerent eam procurationem, inuenirentur. Excursum quoque ad maritimum est populum ex Hispanis, Peruuisque permixtum, nomine Hicam, magno cum pietatis incremento. Sub annum extremum Prorex in diuersa Regni loca inspectores dimisurus, ad eos in vnum congregatos verba facere Portillum voluit, quicquid curato opus foret ad Christianam rem promouendam, doceret, atque ad officium excitaret. Ipse mox Cuschum iter intendens, eundem, quem iam à confessionibus sibi adsciuerat, ire secum voluit. Qui, praeposito rectioni Collegij Ioanne Zunigā, & Bartholomæo Hernandio Vicario sibi relicto, reuocato etiam ex Oarociri Barzanā, qui suo loco Limā concionaretur, Ludouicum Lopium, duosque fratres secum ducens discessit. Vrbs maritima. Lima est: Cuschum penitus in mediterraneis. Hic Regum Peruuorum (Ingas vocabant) Regia olim erat: Hispani propter maritima commercia Limam ab ipsismet conditam praepositarunt Imperij sedem. Oppidum Guamanga in itinere prope medio Limā Cuschum euntibus occurrit. Ibi Portillus cum quos consueuerat sacrā facundia motus animorum, morumque conuersiones aliquanto spacio fecisset; anno praecipiti, ad fugiendam inuidiam, ex aula familiaritate Proregem antegressus, Cuschum contendit. Hoc eodem anno Collegium Limense primitias caelo suas persoluit. Ioannes Toscanus, qui tanquam Simeon videbatur seruatus in vitā, donec Societatem Limā videret, exciperetque, & exciperetur ab eā; expletā vitā custodiā, dimissus in pacē est. Canonici, cum eius cadauer, quod ipsorum Decanus fuerat, frustra impetrare tentassent; magnifico funeris apparatu, quo iusta illi soluerunt, suam aduersus defunctum obseruantiam declararunt. Vixit annos sex & septuaginta, quorum amplius quinquaginta Sacerdos, & procurator animarum, & praeco verbi diuini fuit: in Hispaniā primū, dein in Canarijs Insulis, postremo in Peruiā. Tantum obiuit terrarum, ac marium; quantum pauci. Decies ex Hispaniā in Canarias Insulas nauigauit: quinquies vltro citroque ex Hispaniā, atque Peruiā: tum in Peruiā longē lateque vltra quadringentas leucas saepius excurrit: per Canarias autem assiduo discursu ex alijs in alias vltra decennium transijt: quo tempore Proepiscopus, & Generalis Visitator ibi fuit. Et in Peruiā Episcopatum Nicaranguā visit, & alterum in mediterraneis: cuius Episcopum cum deprehendisset animaduersione dignum, ingenti animo ad dicendam causam in Hispaniam vsque sub custodiā deportauit anno saeculi eius altero, & quinquagesimo. Quae itinera nec arduum est cogitare, & est perarduum cogitatione assequi, quantum discriminum, & ærumnarum exhausserit terrā, marique. Quamplurimis tempestatibus foedē iactatus, semel atque iterum naufragio facto, seruatus est prope diuinitus. Postremo quidem in Hispaniam comiteatu, nauigio, quo vehebatur, duabusque simul euntibus Onerarijs, in medio Oceano demersis, plusquam centum vectorum obrutis, ipsum, ac ferē viginti iam pereuntes naui; quae vna superfuit ex vndis excepit: quos cum prope nudos in Lusitanorum Insulā quadam exposuisset; tandem ipsā quoque in Hispaniā orā, cum omnibus, qui inerant, periit. Patriam habuit Triguerum Bæticæ oppidum nostris Annalibus satis notum, & praecipuam inter oppidanos domum. Familiariter nouit, studiosequē coluit Bustamantium, interfuitque cum sacræ ædis Collegij fundamenta ponerentur. Quo tempore inuitatus quoque à Bustamantio ad societatem vitæ, deterritusque ab repetendo nouo orbe terrarum; non potuit à sententiā dimoueri. Ceterum vbi ipsam in Peruiā Societatem vidit, velut missam sibi à Deo, in qua tam multum agitātam ætatem componeret, & cuius in sinu spiritum vltimum exalaret, delegit. Admirabatur quæ per eam Deus Limā efficeret; nec dubitabat dicere, haud memorabilem minùs Peruiā debere esse diem, quo Societas aduenisset; quā quo primū ipsa in Christianorum potestatem venisset: hinc enim, vt christiana cognosceret sacra: indē vt piē, sanctēque coloret assequutam. Quod, quō veriùs diceret, ipse pariter impendendā operā adnitebatur: assiduus in poenitentia sella, omnibus paratas aures: sed vilissimis quibusque ex indigenis, atque Aethiopibus ante alios. Ab templo in cubiculum abdebatur: nec

quāquam

vnquam videre erat bonum senem, nisi vel in sacro tribunali, vel in suo conclavi. Maximè autem commovebat domesticos in ætate tantâ, tamque assuetâ delicijs, alienarum manuum ministerijs, humilitas, contemptio sui, æqualitas vitæ, atque laborum, cum nihil in victu, nihil in vestitu, nihil in vllâ re eximium pateretur: cellulam ipse suam euerreret, & ad alios labores seu communes, seu priuatos senili quidem infirmitate corporis, sed animi vigore iuuenili lætus adiret: nunquam gratias agendi Deo finem faciens, quòd in eiusmodi se famulorum suorum coetum, talemque vitæ supremum actum reseruasset. In locum boni senis Toscani cœlo redditi, multi in Societatem sublekti: sed vnus insignis feruor apparuit. Loco is prænobili ortus Comitum acuti propinquus, spiritalibus in Collegio meditationibus exercitus, posthabito ingenti reditu, cuius causâ in Peruiam venerat, animum ad pretiosum paupertatis thesaurum adiecit. Missus in Nosocomium, vt ibi prima constantiæ documenta ederet, quæ possidebat omnia, pauperibus, etiam subuculam linteam dedit. In Nosocomio coquo ex Aethyopiâ ministrabat: cui non modò diligentissimè obtemperabat; sed & diluculo, antequam Aethyops è lecto surgeret, in coquinam prægressus, mundans omnia, curansque quicquid præripi laboris poterat, sedulo præripiebat. Interdum verò obseruato tempore in cubiculum coqui sedens verrebat sordes, lectum sternebat, omniaque componebat, non secus atque si Christo Domino coram præsentì, non in coquo Aethyopi inferuaret.

